

Lütfi Kaçan

Kitab-ı Mukaddes ve İslâm Geleneğinde

ahid sandığı

kutuphaneci - eskikitaplarim.com

Ataç Yayınları-1
Dinler Tarihi-1

Mayıs - 2004

Kitab-ı Mukaddes ve
İslâm Geleneginde Ahid Sandığı
Lütfi Kaçan

Baskı: İstanbul Matbaa

Cilt: İstanbul Cilt

Dizgi-Mizanpaj: Girişim Dizgi

ISBN: 975-8845-07-1

İnternet Siparişi:
www.kitapalemi.com

ATAÇ YAYINLARI

Klodfarer Cd. Dostluk Yurdu Sk. 4/1

Çemberlitaş / İSTANBUL

Tel-Fax: (0-212) 458 97 72-73

mail: info@kitapalemi.com

**Kitab-ı Mukaddes ve
İslam Geleneğinde**

AHİD SANDIĞI

LÜTFİ KAÇAN

ÖZGEÇMİŞ

1973 Bayburt doğumlu. İlkokulu Bayburt'ta, liseyi Bakırköy İ.H.L.'nde tamamladı. 1999 Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni bitirip aynı yıl Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni olarak İstanbul'da göreve başladı. Halen V. Cahit Bayar İ.Ö.Okulu'nda öğretmenlik görevine devam etmektedir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
KISALTMALAR	9
GİRİŞ	11
1. YAHUDİ GELENEĞİNE GÖRE	
AHİD SANDIĞININ TARİHİ.....	15
1.1. Ahid Sandığının Oluşumu	15
1.1.1. Ahid Sandığının Etimolojisi	15
1.1.2. Ahid Sandığının Yapılma Emri	18
1.1.3. Ahid Sandığının Planı	19
1.1.4. Ahid Sandığının Yapıldığı Maddeler	20
1.1.5. Ahid Sandığını Yapan Ustalar.....	21
1.1.6. Muhafaza Edildiği Yerler.....	21
1.1.7. Sandığın Muhafazası ve Taşınması	25
1.1.8. Ahid Sandığının İçine Konulan Nesnelere	28
1.1.9. Sandığın Akbeti	31
1.1.10. Sandığı Bulmaya Yönelik Çalışmalar.....	33
1.2. Ahid Sandığının Kutsallığı.....	36
1.2.1. Tanrı'nın Tecelli Etmesi	38
1.2.2. Tanrı'nın Emriyle Yapılması	40
1.2.3. Kutsal Mekanların Kesiştiği Yerde Korunması	40
1.2.4. Sandığın Dokunulmazlığı	41
1.3. Ahid Sandığının Fonksiyonları	45
1.3.1. İsrailoğulları'na Rehberlik Yapması.....	45

1.3.2. Savaşlarda Zafere Vesile Olması	48
1.3.3. İsrail Kavmini Birleştirmesi	52
1.3.4. Siyasi Otoriteyi Meşrulaştırması	53
1.4. Sandığın Ortadan Kalkması ve Sonuçları	57
1.4.1. Mabed Yapılmadan Önceki İbadet ve Sandığın Etkisi...58	
1.4.2. Yehova'ya Mabedde Yapılan İbadet:	59
1.4.3. Mabeden Sonra Yehova'ya İbadet:	60
1.5. Mesih Beklentisi ve Ahid Sandığı.....	62
2. İSLAM GELENEĞİNDE AHİD SANDIĞI.....	64
2.1. Sandığın Oluşum Süreci	64
2.1.1. Kur'an-ı Kerim'de Ahid Sandığı ve Etimolojisi.....	64
2.2. Tâbût'un Kökeni Ve Tâbûtla İlgili Görüşler.....	69
2.2.1. Tâbût'un Boyutları	73
2.2.2. Tâbût'un Yapıldığı Madde	73
2.2.3. Tâbût'tan Dolayı Düşmanların Başına Gelen Belalar	73
2.2.4. Tâbût Şimdi Nerede?	74
2.3. Tâbût'un İçindeki Nesnelere.....	74
2.3.1. Sekîne	74
2.3.2. Bakıyye	76
2.4. Tâbût Âyetinin Bâtınî Yorumu	77
2.4.1. Kur'andaki Tâbût Terimlerinin Ortak Rollerini.....	82
SONUÇ.....	85
KAYNAKÇA	91
DİPNOTLAR	101

ÖNSÖZ

Herhangi bir nesne kutsal açığa çıkartırken, kendi olmaya son vermeksizin başka bir şey haline gelmektedir. Çünkü etrafındaki kozmik ortama katılmaya devam etmektedir. Kutsal bir taş, taş olarak kalmaktadır. Görünüşte -daha kesin olarak, din dışı bir bakış açısından- hiçbir şey onu diğer taşlardan farklılaştırmamaktadır. Bir taşın kutsal olarak görüldüğü kişiler için, onun hemen o andaki gerçeği, yukarıdakinin tersi olarak, doğa üstü bir gerçek haline dönüşmektedir. Başka terimlerle ifade edersek; dinsel bir deneyimi olanlar için doğanın tümü kendini kozmik kutsallık olarak açığa çıkarma yeteneğine sahiptir. Evrenin tümü, bütünü itibariyle bir kutsalın tezahürü haline dönüşebilir.

Ahid Sandığı da kutsalın tezahürünü ortaya çıkaran, bu yönüyle yahudi inancını derinden etkileyen, insanların doğa üstü dünyaya iştirakını sağlayan dinî bir semboldür. Kısaca o dönemin insanları, anlık tecrübeleriyle tanıyamadığı bir boyutun ifşasına bu sembol aracılığıyla ulaşabilmişlerdir.

Ahid Sandığı konusunu ele alırken karşılaştığımız en önemli problem, konuya ilişkin müstakil bir çalışma olmaması, umûmiyetle ansiklopedik mahiyette malûmâtla konunun ele alınarak etkilerinin geniş bir şekilde izah edilmemesi ve söz konusu hususâ ilişkin atıfların genelde yüzeysel kâbilinden olmasıdır.

Ahid Sandığını ele aldığımız çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Sandığın yahudi inancındaki yeri

incelenmiş; Sandığın ortaya çıkış süreci ve özellikleri, içine konulan nesnelere, Sandığın akıbeti hakkındaki gelişmeler; Sandığın kutsallık kazanmasının nedenleri, Sandığın sosyolojik etkisi; Sandığın siyasi ve manevi hayat üzerindeki etkileri ve son bölümde ise, Sandığın günümüzdeki yahudilerin mesih inancı üzerindeki etkileri üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde, inceleme konumuzu Ahid Sandığının İslâm geleneğindeki yeri teşkil etmektedir. Bu bölümde, Tâbût'un/ Sandığın etimolojik anlamı ve özellikleri; Sandığın kökeni hakkındaki farklı yorumlar; sandıkla gelen sekîne ve bakiyye kavramları; sandık ve içindekiler hakkında yapılan batınî yorumlar ele alınmaya çalışılmıştır.

Araştırma konumuzun seçimi ve hazırlanmasında yakın alaka ve tavsiyelerini esirgemeyen hocam Yrd.Doç. Dr. Fuad Aydın Bey'e şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim.

KISALTMALAR

A.g.e.	: Adı geçen eser
A.g.m.	: Adı geçen makale
A.Ü.İ.F.D.	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
BBD	: The New Black Bible Dictionary
c.	: Cild
Çev.	: Çeviren
DB.	: A Dictionary of the Bible
Der.	: Derleyen
DİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
EJd.	: Encyclopedia Judaica
ER.	: The Encyclopedia of Religion
G.Edi.	: Genel Editör
İA.	: İslâm Ansiklopedisi
JE.	: The Jewish Encyclopedia
M.Ü.S.B.E	: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
MD	: Mustrated Bible Dictionary
NBD	: The New Bible Dictionary
NMBD	: The New Mustroted Bible Dictionary
O.Ü.İ.F.D	: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Sa.	: Sayı
s.	: Sayfa
Trc.	: Tercüme
TTKB	: Türk Tarih Kurumu Basımevi
vd.	: Ve diğerleri
YA.	: Yahudilik Ansiklopedisi
ZBD.	: The Zendeven Pictorial Bible Dictionary

Giriş

A. Konunun Seçimi ve Önemi

Hayatın manevi yüzü yalnız maddi tezahürlerle açıklanabilir. Nitekim rüzgarın varlığı çayırların titremesiyle anlaşıldığı gibi, yaratılıştaki güzellik ve hikmetin tefekkürü yaratıcıya götürür. Tarih boyunca bütün toplumlarda ilahi hakikatin anlaşılması, mutlaka tecrübesi, görünen nesnelere bakarken uyanır. Bir anlamda Tanrı, kendini zahiri varlıklar vasıtasıyla tanıtmak ve sevdirmek istemiştir.

Mutlaka tecrübesi hadisesi toplumlarda farklı şekillerde tezahür etmiştir. Mesela Putperestlikteki put objesi olan taş, ağaç, vs. gibi nesnelere kutsallığı, kendilerinden değil, içlerinde barındırdıklarına inanılan tanrısal ruh veya güçten kaynaklanıyordu. Tarihte taşta taş, ağaca ağaç olarak tapan hiçbir topluluk olmamıştır.

İlahi bir din olan Yahudilik'te Kutsal'ın merkezi Tanrı Yehova'dır. Yehova'yla ilişkisi oranında nesnelere kutsallık kazanmıştır. Yahudi tarihinde Tanrı Yehova ile ilişkisi en fazla olan nesnelere başında Ahid Sandığı geldiğinden, Sandık kutsal nesnelere merkezinde yer almıştır. Sandık Yehova'nın eliyle yazılmış iki adet taş levhaların konulmasıyla bir yandan Rabbin Sina Dağı'nda İsrailoğulları ile yaptığı ahdin fizik şahitliğini yapıyor, diğer tarafta Rabbin yardım ve merhametini celp ediyordu. Zamanla İsrailoğulları Yehova

va'dan bekledikleri bir çok şeyi Sandığın efsaneleşmiş bünyesinde görmeye başlanırlardır. Örneğin Sandık savaş meydanlarında İsrailoğulları'na zaferi getiren ilahi bir güç merkezi, hastalara şifa veren bir merkez, Peygamberleriyle bulunduğu ve konuştuğu bir irtibat yeri, belkide en önemliside Tanrı Yehova'nın mesken tuttuğu bir yer olarak inanılmaya başlanmıştır.

Kur'ân-ı Kerîm'de ise Sandıktan bir yerde Tabût olarak bahsedilmesine rağmen, müfessirler bu tabiri Yahudilerin Tarihi sürecini dikkate alarak, genelde Yahudi kaynaklarındaki telakkiler doğrultusunda zahiri olarak yorumlamışlardır. Bununla beraber Tabut teriminin Bâtını yönünü dikkate alan bir kısım müfessirler ise tarihi gerçeklerle örtüşen daha isabetli yorumlar yapmışlardır.

Bu çalışmayı yaparken amacımız, spekülasyonlara girmeden, Sandığın Yahudi inancının içindeki önemini ortaya koymak ve aynı zamanda hadisenin İslam geleneğindeki gerçek konumunu tesbit etmektir. Ayrıca kutsal nesnelere, dinlerin ve toplumların yaşamları üzerindeki yerlerini ve etkilerini ortaya koymaktır.

B. Metod

Yukarıda belirtilen bakış açısının ortaya konması için araştırmada Sandık etrafında oluşan inanç hakkında mümkün olduğu kadar yargılayıcı yaklaşımdan uzak durularak objektif bir bakış açısıyla anlatılmaya çalışılmıştır. Çünkü Kutsalın kutsallığını olduğu kadar, kendisine atfedilen anlatıların otantikliğini sorgulamakta abesle iştirğaldir. Ayrıca Sandığa basit bir obje olarak bakılmamış, onu dinler tarihinin önemli bir yöntemi kabul edilen, Fenomenolojik bakışla da açıklama yoluna gidilmiş, bunun için zaman zaman Sandığın taşıdığı sembolik anlamların yahudi toplumunun inaçları üzerindeki etkileri, hermenötik teknikle açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışma iki ana bölümden oluşmakta birinci bölüm Sandığın Yahudi geleneğindeki yeri, ikinci bölüm ise Sandığın İslam gele-

neğindeki yerini oluşturmaktadır. Birinci bölüm beş ana başlıktan oluşmaktadır. Birinci başlığı Sandığın yapılma emriyle beraber, başlayan sürecin onun ortadan kaybolması ve Sandığı bulmaya yönelik çalışmalar oluşturmaktadır. İkinci başlıkta Sandığın kutsal kabul edilmesinin nedenleri izaha çalışılmıştır. Üçüncü başlık Sandığın İsrailoğulları'nın siyasi ve sosyal hayatlarındaki fonksiyonları işlenmiştir. Dördüncü başlıkta ise Sandığın, İsrailoğulları'nın Allah inancı ve ibadetleri üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Son başlıkta ise Sandığın Yahudi inancında önemli bir yeri teşkil eden Mesih inancıyla bağlantısı, Kitabı-ı Mukaddes ışığında tahlil edilmiştir.

Araştırmanın ikinci bölümünde Sandığın İslam geleneğindeki yeri incelenmiştir. Bu bölüm dört ana başlıktan oluşmaktadır. Birinci başlıkta Sandığın etimolojik tahlili ve Sandık konusunun kaynaklardaki gelişimi üzerinde durulmuştur. İkinci başlıkta, Sandığın özellikleri ve tarihi gelişimi üzerinde durulmuştur. Üçüncü başlıkta, Sandığın içindeki nesnelere üzerinde durulmuştur. Son bölümde ise Sandığı ifade eden Tabût teriminin batını yorumu üzerinde durulmuştur.

C. Araştırmanın Kaynakları

Bu çalışmada yararlandığımız kaynakları genel olarak ilk elden ve ikincil kaynaklar olmak üzere iki gruba ayırabiliriz. İlk elden kullandığımız kaynak Eski Ahid'i oluşturan kitaplar oluşturmaktadır. Bunun için Kitabı-ı Mukaddes Şirketi'nin tercümesinden faydalanılmıştır.

İkinci kaynaklar ise genelde Yeni Ahid Sözlükleri ve bunların dışında, özellikle Gözlem Yayınevi'nin hazırladığı Yahudilik Ansiklopedisi olmuştur. Aynı zamanda Encyclopedia Judaica, sıkça başvurduğumuz eserlerdendir. Bunların dışında özellikle Zaman Gazetesi'nin Kudüs temsilcisi ve aynı zamanda İbrani Üniversitesi'nde akademik çalışmaları olan Kerim Balcı'nın gazetede

Ahid Sandığı üzerine yayınlanan yazıları, bizim için önemli bir referans kaynağı olmuştur.

İslami gelenekte ise bu konu hakkında baş vurduğumuz ilk kaynak Kur'an-ı Kerim olmuştur. Bunun dışında ilk dönem klasik tefsir çalışmalarına başvurulmuş aynı zamanda günümüzde hazırlanmış tefsir çalışmalarına da başvurulmuştur. Tefsir çalışmalarının dışında özellikle Michel Valsin in, "İslam Maneviyatı ve Batı" çalışması sıkça başvurduğumuz bir diğer değerli kaynak olmuştur.

Çalışmamız içerisinde kullandığımız ikincil kaynaklar arasında çeşitli internet web sitelerinide sayabiliriz.

Bu konu hakkında Türkiye'de yeterli bir çalışma olmadığı, sadece tefsirlerdeki izahlarla yetinildiği göze çarpmaktadır. Bu sebeple bu çalışmamızda Ahid Sandığının ortaya çıkışından itibaren tarihi seyrini ve sandığın yahudi geleneğindeki önemini ele almaya bununla beraber Sandığın İslam geleneğindeki yerini tesbit etmeye çalıştık. Çalışmamız bundan sonra yapılacak daha detaylı çalışmalara ışık tutarsa amacımız gerçekleşmiş olacaktır.

1. YAHUDİ GELENEĞİNE GÖRE AHİD SANDIĞININ TARİHİ

1.1. Ahid Sandığının Oluşumu

1.1.1 Ahid Sandığının Etimolojisi

Kutsalın fizik varlığının ortadan kalkması, meftunları arasında birbiriyle bağlantılı iki reaksiyonun doğmasına yol açar. Birincisinin kutsala atfedilen inanış ve hikayelerin, meftunun havsala-sında yer yer güçlenerek varlıklarını korumasıdır ki, Kudüs buna bir örnektir. İkinci reaksiyon ise kutsalın aslında ölmediği veya yok olmadığı, göğe veya gayb alemine çekildiği ve bir altın devirde geri dönmek üzere gizlendiği inanışının yayılmasıdır. Hangilerinin hakikat, hangilerinin insan kurgusu olduğu yönünde spekülasyona girmeksizin Hz. İsa'nın göğe çekilişi, Şiilerdeki kayıp imam inanışı, kayıp şehir Atlantis'in ahir zamanda yeryüzüne çıkacağı inanışı, Beni İsrail'in on kayıp kavminin Mesih geldiğinde ortaya çıkacağı inanışı ve daha birçok "gitmedi-gelecek" şeklinde ifade edilen dogmaları bu sınıfa koyabiliriz. Ahd-i Atik Sandukası'nın hikayesi bu inanışlar arasında tarihî seyri en iyi takip edile-bilenlerden biridir.

İbraniler Mısır'dan çıkışlarından önce bir millet olarak yaşama deneyimleri hiç oluşmadığı ve on iki kavimin işlerini düzenleyecek belli kanunlara sahip olmadıkları için, bağımsız ve kendilerine yeter yaşamaya alışkın değildiler. O nedenle putperest bir yönetim altında geçirdikleri tutsaklık döneminden, teokratik bir yapının egemen olacağı yeni bir düzene geçiş aşamalarında, toplumlarına yön verecek belli bir temel yapıya ve kanunlar dizisine ihtiyaç duymakta idiler. İsrailoğulları her ne kadar yeni bir millet yapısı oluşturmaya çalışsalar da, yeni yaşam tarzlarında, inançlarının oluşumunda 430 yıl¹ kaldıkları köklü Mısır kültür ve medeniyetinin izlerini de devam ettirmişlerdir.²

Buna en bariz örnek, kökleri Mısır'a kadar ulaşan Sandık kültürüdür. Ahid Sandığı İsrailoğulları'na has bir obje olarak görünse de aslında Sandığın benzerlerine Grek ve Mısır kültürlerinde de şahid oluyoruz.³ Eski Mısırlılar'ın da seyyar tapınak gibi telakki olunan bir mukaddes kayıkları vardı. Mısırlılar bunlarda litürjik eserleri muhafaza ederlerdi. Resmi günlerde Mısır tanrısı bu kayığa bindirilerek törenle Nil'in bir kıyısından öbür kıyısına götürülür ve bu büyük törenlere neden olurdu. İsrailoğulları Ahid Sandığını kendi inançlarına uygun olarak kullansalar da bu geleneği Mısır'daki bu törenlerin bir devamı olarak görenler de olmuştur.⁴

İsrailoğulları Mısır'dan çıkışlarının üçüncü ayının birinde Sina Çölü'ne gelerek orada bulunan Sina Dağı'nın eteklerinde konaklarlar.⁵ Burada İsrailoğulları için son derece önemli olan Tanrı'yla ahitleşme olayı gerçekleşir. Ahd-i Atik'e göre Musa burada üç defa Tanrı'yla buluşur.⁶ Birinci buluşmada On Emir⁷ ve bazı dinî hükümleri⁸ alarak kavmine bildirir ve kavmi bunları kabul eder.⁹ Tanrı Musa'yı şeriatı yazması için tekrar Sina Dağı'na çağırır.¹⁰ Musa burada kırk gün kırk gece¹¹ kaldıktan sonra Tanrı'nın eliyle yazılmış on emri içeren iki taş levhayı alarak aşağı iner. Kavminin yanına gelince onları kardeşi Harun'la birlikte altından yaptıkları buzağıya tapınırken bulmuş, öfkesinden elindeki levha-

ları yere atarak dağın eteğinde onları kırmıştır.¹² Tanrı kavmini cezalandırması ve Musa onları affetmesi için Rab Yehova'ya yalvarmıştır.¹³ Bu olay İsrailoğulları'nın hâlâ pagan dinlerinin etkisi altında olduğunun bir işaretiydi. Aynı zamanda Sina Dağı'nda verilen on emir İsrailoğulları'nın o zamanki ahlak durumunu yansıtmakla beraber, Musa'nın ne kadar müşkül bir işe girmiş olduğunu da göstermektedir.¹⁴

Bu altın buzağı olayından sonra Rab Yehova Musa'ya evvelkiler gibi iki taş levha hazırlamasını ve tekrar Sina Dağı'na gelmesini emretmiştir. Musa da hazırlığını yaparak Sina'ya çıkmış hiçbir şey yemeden içmeden kırk gün kırk gece kaldıktan sonra Tanrı, Yahudiliğin temel ilkelerini oluşturan on emiri iki levhaya yazılmış halde Musa'ya verir. Bu levhalarda, tek tanrıcılığın temel ilkeleri ile genel ahlak ilkeleri yer almaktaydı.¹⁵ Böylece On emir, İsrailoğulları'nın din ile ahlakını birleştiren bir anayasa yapısına sahip ilk yapıtlarıydı.¹⁶

On emir getirdiği yükümlülüklerle, sürü halindeki İsrailoğulları'nı bir disiplin altına almaya yetecek maddeler ihtiva ediyordu. Birden dörde kadar Tanrı ile insan arasındaki ilişkileri, beşinci kural, kişinin aile ile ilişkisini, altıdan ona kadarki kurallar da, insanın toplum ile ilişkisini düzenlemekteydi.¹⁷ Bütün bu kurallar İsrailoğulları'nın ahlakî, politik ve sosyal hayatının tüm alanlarını düzenlemeye yetiyordu.¹⁸

On emir Tanrı Yahweh ile İsrailoğulları arasında Hz. Musa aracılığıyla yapılan ahdin, İsrailoğulları tarafından yerine getirilecek bölümünü sembolize ediyordu. Buna mukabil, Tanrı Yahweh de bu emirlerini yerine getiren Yahudileri, kendine millet olarak seçecek, onların Tanrısı olacak ve onları diğer milletlerden üstün ve semereli kılacak, bal ve şerbet akan Kenan Diyarı'nı onlara miras olarak verecekti.¹⁹

Eski Ahit'in Tevrat bölümünde iki defa anlatılmış olan sandık, kapağının üzerinde bulunan iki adet kerubim (melekler) heykeli haricinde hiçbir olağan dışılık içermiyordu. Ancak Sina Da-

ğ'nun eteklerinde içine, üzerlerinde Rabbin kalemiyle yazılmış Tora (Kanun, Tevrat)'nın bulunduğu taş levhalar konulduğunda²⁰ 3000 yıllık Yahudilik geleneğinin merkezi ögesi haline geldi. Sanduka bir yandan Rabbin Sina Dağı'nda İsrailoğulları ile yaptığı ahidin fizik şahitliğini yapıyor, diğer yandan da Rabbin yardım ve merhametini celp ediyordu. Çünkü her ne kadar sandık levhaların muhafazası için yapılmışsa da zamanla İsrailoğulları arasında ilahî varlığın Sandığın içinde meskun inancı hakim olmaya başladı.²¹

İbranice'de sandık "Tebah" ve "Aron" kelimeleriyle ifade edilmektedir. Her iki kelimenin de manası, "kutusu-sandık" veya "banka-sandık" tır.²² Ahid Sandığı şeklinde bir tamlama olarak İbranicede "Aron ha Berit"²³ veya "Aron ha Kodeş"²⁴ olarak bilinir.

Sandık sözcüğü çeşitli ibarelerle değişik ve sayısız isimlerle de kullanılmıştır. Mesela "Yahweh'in Sandığı", "Yehova'nın Sandığı",²⁵ "Dünyanın Rabbi Yehova'nın Sandığı",²⁶ "Rab Yehova'nın Sandığı",²⁷ "Allah'ın Sandığı"²⁸ "Allah'ımız Yahweh'in Sandığı"²⁹, İsrail'in Allah'ının Sandığı"³⁰ "Kutsal Sandık."³¹ En önemlisi Sandığın dinî ve tarihî önemini ima eden terimlerdir. Mesela; Levhaları muhafaza etmesi hasebiyle "Aron ha-Edut" (Şehâdet Sandığı),³² "Aron ha-Berit" (Ahid Sandığı),³³ "Aron Berit ha-Şem" (Yahweh'in Ahit Sandığı)³⁴ "Allah'ın Ahid Sandığı",³⁵ "Bütün Dünyanın Rabbinin Ahid Sandığı",³⁶ gibi değişik isimlerle anılmaktadır. ³⁷

1.1.2. Ahid Sandığının Yapılma Emri

Sandığın kaynağı hakkında çeşitli görüşler olsa da,³⁸ Sandığın kesin olarak Musa zamanında yapıldığına dair referanslar bulunmaktadır.³⁹

İsrailoğulları Mısır'dan çıkışlarının üçüncü ayında Sina Çölü'ne varırlar ve orada Sina Dağı'nın karşısında konaklarlar. Daha sonra Musa Tanrı'yla buluşmak üzere Sina Dağı'na çıkar.⁴⁰ Musa birinci çıkışında Tanrı Yahwe'den bazı nasihatler alarak halkının

yanına döner.⁴¹ Bu görüşmeden üç gün sonra Musa tekrar Sina Dağı'na çıkar ve kırk gün kırk gece orada kalır ve Tanrı'nın bazı lütuflarına mazhar olur. Musa bu ikinci Sina tecrübesinde on emirin yazılı olduğu iki taş tableti⁴² ve bunun dışında da Ahid Sandığı ve toplanma çadırının yapımı ile ilgili bazı hükümler de almıştır.⁴³

Böylece Tanrı Yahve, Sina Dağı'nda Musa'ya levhaların konulacağı bir sandık yapılmasını bizzat kendisi emreder: "Ve akasya ağacından bir sandık yapacaklar, uzunluğu iki buçuk arşın ve eni bir buçuk arşın ve yüksekliği bir buçuk arşın olacak... ve sana vereceğim şهادeti Sandığın içine koyacaksın."⁴⁴ "O Vakit Rab bana dedi: Kendin için evvelkiler gibi iki taş levha yont, ve dağa yanıma çık, ve kendin için ağaçtan bir sandık yap. Ve parçaladığın evvelki levhalar üzerinde olan sözleri bu levhalar üzerine yazacağım ve onları sandığa koyacaksın. Ve akasya ağacından sandık yaptım."⁴⁵ Böylece Musa Yahve'nin emri gereği on emrin yazılı olduğu iki taş levhayı koymak için akasya ağacından bir sandık yapmış ve on emirin yazılı olduğu iki taş tableti Sandığın içine koymuştur.⁴⁶

1.1.3. Ahid Sandığının Planı

Kitabı mukaddese göre Ahid Sandığının şekli ve ölçüleri Sina Dağı'nda bizzat Tanrı tarafından bildirilmiştir:⁴⁷ "Ve akasya ağacından bir sandık yapacaklar; uzunluğu iki buçuk arşın ve eni bir buçuk arşın ve yüksekliği bir buçuk arşın olacak. Ve onu halis altınla kaplıyacaksın, onu içinden ve dışından kaplıyacaksın, ve onun üzerinde etrafına altın pervaz yapacaksın. Ve onun için dört altın halka döküceksin ve onları dört ayağına takacaksın, ve iki halka onun bir yanında ve iki halka öbür yanda olacak. Ve akasya ağacından kollar yapacaksın, ve onları altınla kaplıyacaksın. Ve Sandığı taşımak için kolları Sandığın yanlarındaki halkalara geçireceksin. Kollar Sandığın halkalarında kalacaklar, ondan ayrılma-

yacaklar.”⁴⁸ Bu sırkaların hiç bir zaman yüzüklerden ayrılmaması bu Sandığın taşınabilir bir tapınak olduğunu gösterir.⁴⁹ “Ve halis altından bir kefarete örtüsü yapacaksın onun uzunluğu iki buçuk arşın, eni bir buçuk arşın olacak. Ve altından iki kerubi yapacaksın, onları dövmeci işi olarak kefarete örtüsünün iki ucunda yapacaksın. Ve bir uçta bir kerubi diğer uçta bir kerubi yap, iki ucunda kerubileri kefarete örtüsü ile bir parça olarak yapacaksınız. Ve kerubiler, yüzleri birbirine karşı, kanatları ile kefarete örtüsünü örterek, kanatlarını yukarı doğru açacaklar; kerubilerin yüzleri kefarete örtüsüne doğru olacaklar. Ve kefarete örtüsünü Sandığın üstü üzerine koyacaksın ve sana vereceğim şahadeti Sandığın içine koyacaksın.”⁵⁰

Ahid Sandığının kapağı, merhamet sandalyesi ya da Tanrı'nın tahtı (Mercy Seat) olarak adlandırılırdı. Ve tek parça som altından yapılmıştı ve sandığa tam oturacak şekildeydi. Böylece taşıma sırasında merhamet sandalyesi kaymadan taşınıyordu.⁵¹ Söz konusu merhamet sandalyesinin her bir ucunda saf “dövülmüş” altından yapılmış melekler bulunmaktaydı. Bu melekler, yüzleri merhamet sandalyesine doğru gelecek şekilde ve kanatları da merhamet sandalyesini kaplayacak biçimde⁵² ve ona selam verir gibi dururlardı.⁵³ Kanatları açılmış iki altın kerubi aynı zamanda İsrailoğulları'na tanrısal varlığın ortalarında hazır bulunduğunu anımsatırdı.⁵⁴

1.1.4. Ahid Sandığının Yapıldığı Maddeler

“Ve akasya ağacından bir sandık yapacaklar.”⁵⁵ Bu emir doğrultusunda sandık akasya ağacından yapılmıştır. Fakat sandık akasya ağacından yapılmasına rağmen, içi ve dışı pervazları taşınması için dört halkası emir gereği altınla kaplatılmıştır. “Ve onu halis altınla kaplayacaksın onu içinden ve dışından kaplayacaksın ve onun üzerinde etrafına altı pervaz yapacaksın. Ve onun için dört altın halka döneceksin....ve akasya ağacında kollar yapacak-

sın ve onları altınla kaplayacaksın.⁵⁶ Ayrıca Sandığın kapağı ve üzerine tasvir edilecek kerubiler de saf altından yapılmıştır.⁵⁷

1.1.5. Ahid Sandığını Yapan Ustalar

Tanrı Ahid Sandığının yapımı için “Allah’ın gölgesinde, ışığın oğlu”⁵⁸ anlamına gelen Zanaatkar Bezalel’i görevlendirmiştir.⁵⁹ Bir midraşa (Tefsir) göre Bezalel bu işle görevlendirildiğinden henüz on iki yaşında idi. Fakat Tanrı’nın ilhamıyla bu işi yapma kabiliyetini kazanmıştır.⁶⁰ “Ve Rab Musa’ya söyleyip dedi: Bak Yahuda sıptından, Hur oğlu, Uri oğlu Betsalel’i adı ile çağırdım; onu hikmette, anlayışta, bilgide ve her çeşit sanatta, Allah’ın ruhu ile doldurdum; Tâ ki hünerli işleri düşünsün, altında ve gümüşte ve tunçta işlesin, ve kakılacak taşları oymakla ve ağaç oymakta her çeşit sanatta işlesin. Ve işte ben Dan sıptından Ahisaak oğlu Oholiab’ı onun yanına koydum ve yüreği hikmetli olanların hepsinin yüreğine hikmet koydum, ta ki sana emrettiğim bütün şeyleri, toplanma çadırını, Şehâdet Sandığını ve onun üzerinde olan kefareti örtüsünü ... sana emrettiğim gibi yapsınlar.”⁶¹

Zanaatkar Bezalel Tanrı’nın emirleri doğrultusunda Ahid Sandığını yapmıştır. “Ve Betsalel Sandığı akasya ağacından yaptı, uzunluğu iki buçuk arşın ve eni bir buçuk arşın ve yüksekliği bir buçuk arşın idi.”⁶²

1.1.6. Muhafaza Edildiği Yerler

Ahid Sandığı yapıldığı günden kaybolduğu güne kadar farklı kutsal mekanlarda muhafaza edilmiştir. Çünkü İsrailoğulları’nın makeddesatının bir timsali olduğundan milletin daima en emin karargahında buludurulmuştur.⁶³

Sandığın ilk muhafaza edildiği yer, Musa’ya ikinci Sina tecrübesinde hem şeklini hem de maddelerini bizzat Tanrı’nın bildirdiği çadır mabedir.⁶⁴ “Ve aralarında oturayım diye benim için mak-

dis yapınlar. Meskenin örneğine ve bütün takımların örneğine, sana göstermekte olduğum her şeye göre yapacaksın".⁶⁵ "Bak ve dağda sana gösterilen örneklerine göre yap"⁶⁶

İsrailoğulları Yahve'nin bu isteğini duyduktan sonra çadır mabed için altın, gümüş, bakır, yün, keten, keçi kılı, şitim tahtaları, hayvan derileri hibe ederler.⁶⁷ Çadıyla beraber kutsal eşyaların yapımını da Yehuda kabilesinden Uri'nin oğlu Betsalel ve Dan kabilesinden Ahısamağ'ın oğlu Oholiab Tanrı tarafından görevlendirilmiştir. Bu iki insan her çeşit marifetli sanatta işlemek için Tanrı'nın ruhu ile doldurulmuş önemli insanlardı. ⁶⁸

Tanrı Yahve'nin emirleri doğrultusunda yapılan ve Yahve'nin kullarıyla burada karşılaştığı ve konuştuğu için burası 'toplanma çadır'⁶⁹ 'çadır', çadır mabed –ohel moed-⁷⁰, cemaat çadırı veya taşınabilir mabed ya da tapınak gibi anlamlara gelen mesken (İbrance'de Mishkan) olarak adlandırıldı.⁷¹

Çadır Mısır'dan çıkışın ikinci yılın birinci ayın birinci gününde kurulur⁷². Deri ile kaplı kıymetli bir kumaştan yapılmış olan çadır iki kısımdan oluşuyordu⁷³. 1-Kutsal Yer: Burası 10 m. uzunluğunda, 5 m. genişliğinde ve 5 m. yüksekliğinde dikdörtgen bir odaydı.⁷⁴ Burada buhurun yakıldığı mihrap,⁷⁵ yedi kollu şamdan (menora),⁷⁶ kutsal altın masa (şulhan) bulunurdu.⁷⁷ 2- Kutsalın Kutsalı: En kutsal yer olarak adlandırılan ikinci ya da iç oda, her bir yanda 10 kübit (5 metre) idi.⁷⁸ Burası kutsal yerden beş tahta direk üzerine asılmış bir örtü ile ayrılmıştı.⁷⁹ Mabedin en kutsal yeri olan bu bölümün üç tarafı altınla kaplanmıştı. Gümüş yuvaların içerisinde saf altınla kaplı, shittim ahşabından yapılmış dört kolunun üzerinde asılı bulunan, altın melek figürleriyle süslü, zengin bir şekilde işlenmiş mavi, mor ve kırmızı renkli ince dokunmuş kettenden mamül 'Peçe', doğuda bulunan tek girişi tanımlamakta idi.⁸⁰ Tüm bu muhteşem, dörtgen, harika alanın üzerinde, altın meleklerle zengin bir şekilde bezenmiş mavi, mor ve kırmızı bir perde asılıydı. Bu açıklığın içerisinde sadece tek bir eşya ve bunun içindekiler mevcut idi. Buda, şahadeti içeren Ahid Sandığı idi.⁸¹ San-

dık buraya bizzat Musa tarafından konulmuştur: “Musa meskeni kurdu, ve tabanlarını koydu ve çerçevelerini dikti, ve merteklerini taktı, ve direklerini dikti. Çadırı mesken üzerine gerdi ve çadırın örtüsünü üst taraftan onun üzerine koydu; Rabbin Musa’ya emrettiği gibi yapıldı. Şehadeti alıp Sandığın içine koydu ve kolları sandığa taktı ve kefarete örtüsünü üst taraftan Sandığın üzerine koydu, ve Sandığı meskenin içine getirdi, ve bölme perdesini astı, ve Şehadet Sandığını gizledi. Rabbin Musa’ya emrettiği gibi yapıldı”⁸²

Sandık, Süleyman mabedine yerleştirilene kadar çadır mabedde muhafaza edilmiştir.⁸³ İsrailoğulları göçebelikten kurtulup yerleşik hayata geçince yeni ibadet yerleri edinmişlerdir. Bunlardan biri de Saul’un taç giydiği ‘Taşlarla çevrili avlu’ demek olan Gilgal’dır.⁸⁴ İsrailoğulları Yeşu önderliğinde Ürdün’ü geçip ilk yerleştikleri bu yere Ürdün’den hatıra olarak getirdikleri 12 taşı dikip kutsal bir mekan oluşturmuşlardır. Daha sonrada Sandığı çadır mabetle beraber getirip oraya yerleştirmişlerdir.⁸⁵

Ahid Sandığının Hakimler dönemindeki durağı ise Şilo mabedidir. Burası eski bir Kenan tapınağının üzerine kurulmuş ve Hakimler döneminin başlıca kutsal mekanıydı⁸⁶. Ahid Sandığı Eli’nin himayesinde buraya getirilerek⁸⁷ çadır mabette muhafaza edilmiştir.

Ahid Sandığı takriben m.ö. 1100 yılında Filistiler tarafından Şilo Mabedi’nin işgaline kadar burada muhafaza edilmiştir.⁸⁸ Buranın işgaliyle beraber Ahid Sandığı ve onunla beraber Musa’dan kalma bakiyyelerde Filistiler’in eline geçmiş ve mabed imha edilmiştir.⁸⁹

Filistililer Ahid Sandığını ele geçirince onu bir müddet kendi mabetlerinde tutmak istemişlerdir. Fakat başlarına gelen belalar yüzünden onu İsraililer’e geri göndermişlerdir.⁹⁰ İsrailoğulları Sandığı teslim aldıktan sonra Davud dönemine kadar 20 yıl boyunca onu Kiryat-Yearimde Abinadab’ın evinde muhafaza etmişlerdir.⁹¹ Davut Kudüs’ü aldıktan sonra Sandığı buraya getirmeye karar verir. Büyük bir şölenle Sandığı geri getirirken⁹² sandığa

ehil olmayanların elini sürmesi sonucu bazı insanlar ölmüş Davud bu olay karşısında korkarak Sandığı getirmekten vaz geçip onu Gatlı Obed- Edomun evine bırakır.⁹³ Sandık burada üç ay muhafaza edildikten sonra tekrar büyük bir şölenle Kudüs'e taşınarak Davud'un kendisi için yapmış olduğu geçici bir çadıra yerleştirilmiştir⁹⁴. Daha sonra da Kudüs'ün Yebusi Koheni olan Zadok'un görevli olduğu mabede konmuş ve Süleyman mabedi inşa edilene kadar orada muhafaza edilmiştir.⁹⁵

Sandığın son olarak muhafaza edildiği yer Süleyman mabedidir. Bet ha Mikdaş olarak adlandırılan bu mabed,⁹⁶ Kudüste Sion (Moria) tepesi (har ha Bayit) üzerine⁹⁷ Kral Süleyman idaresinin (m.ö. 970-930) 4. yılında başlayıp 11. yılında Kraliyet sarayının hemen yanına inşa edilmiştir. Mabed İsrailoğulları'nın Mısır'dan çıkışlarının 330'lu yıllarına rastlar.⁹⁸

Süleyman mabedinin yeri bir teofoni (tecelli) sonucu belirlendiği gibi,⁹⁹ ölçüleri de semavi bir plana göre şekillendirilmiştir. "Şimdi bak çünkü makdis olarak ev yapmak üzere Rab seni seçti.. ve Davud eyvanla evlerinin, hazinelerinin ve yukarı odalarının ve kefaret yerlerinin örneğini oğlu Süleyman'a verdi ve Rab evinin avluları için ve çepçevre bütün odaları için... ruh vasıtasıyla kendinde olan her şeyin örneğini verdi." Mabed bu plan dahilinde Fenikeli işçilere yaptırılmıştır. Mabed Lübnan'dan getirilen sedir ağaçlarından inşa edilmiştir.¹⁰⁰

Mabed bir avlu (vestibul, ulam),¹⁰¹ mabedin ana bölümü olan kutsal mekân (Hekal, makdis)¹⁰² ve Kudsu'l Akdes (debir, arka oda, içoda)¹⁰³ olmak üzere üç bölümden oluşmaktaydı.¹⁰⁴ Mabed 27 m. uzunluğunda 9 m. genişliğinde, 54 m. yüksekliğinden oluşmaktaydı.¹⁰⁵

Mabedin en kutsal bölümü Kudsu'l – Akdes diye isimlendirilen odasıydı,¹⁰⁶ çünkü burası Ahid Sandığının muhafazası için yapılmış bölümdü. Burası 9 m. genişliğinde 9 m. uzunluğunda, 9 m. yüksekliğinde ve tamamen saf altınla kaplanmış hiçbir penceresi olmayan karanlık bir odaydı.¹⁰⁷ Tek kapılı olan Kudsu'l – Akdes'e

beş basamakla çıkılan diğer bölümlerden ahşapla ayrılan yüksek bir yerdi. Ayrıca burada zeytin ağacından yapılmış, iki kanatlı kerubi bulunmaktaydı. Bunların herbirinin 2.2 m. uzunluğunda iki kanadı vardı ve bu kanatlar odanın ortasında birbirine değerken, diğer iki kanat duvarlara dokunurdu.¹⁰⁸

Mabed bitirilince büyük törenler düzenlenmiş, yaşlılar, aşiret ve aile reisleri de Kudüs'e gelerek açılış merasimine iştirak etmişlerdir. Kohen ve levililer tarafından taşınan Ahid Sandığı Süleyman tarafından Yahudi cemaatiyle birlikte mabedin en kutsal bölümü olan Kudüs'ü – Akdes'e yerleştirilmiş 'Oturmak için sana bir ev, ebediyen mekan tutacağın bir yer yaptım' diyerek mabed ibadete açılmıştır.¹⁰⁹ Ahid Sandığı, Babil'lilerin Kudüs'ü işgaline kadar burada muhafaza edilmiştir.

1.1.7. Sandığın Muhafazası ve Taşınması

Ahid Sandığının muhafazası da Tanrı'nın emirleri doğrultusunda yapılmıştır. Sandığın muhafazasını aynı zamanda Yahudiliğin ruhban sınıfında teşkil eden Levililer yapacaktı.¹¹⁰ Bu görev onlara bizzat Tanrı tarafından verilmiştir. "Rab Musa'ya söyleyip dedi: Ancak Levi sıptını saymayacaksın ve onların topunu İsrailoğulları arasında almayacaksın fakat şahadet meskeni üzerine ve onun bütün takımları üzerine ve ona ait olan her şey üzerine sen Levilileri koy, meskeni ve onun bütün takımlarını onlar taşıyacaklar ve ona hizmet edecekler.¹¹¹

Tora'ya göre bu kabileye verilen görevler başlangıçta ilk doğanlara ayrılmıştı. Ancak altın buzağı¹¹² olayındaki günaha ilk doğanlar katılmış fakat Levililer iştirak etmemişlerdi. Onun için Levililer Mişkandaki, ve daha sonraki Bet ha-Mikdaş'taki görevlere bunun için seçilmişlerdir.¹¹³

Levi kelimesinin etimolojisi kesin olarak bilinmemekle beraber, İbranice'de levi kökünün üç farklı manası vardır. Bunların her biri Levi ismine hamledilir.

- 1) Etrafında dönmek
- 2) Birine refaket etmek, birine bağlanmak.
- 3) Ödünç vermek, rehin olarak vermek ¹¹⁴

Ahd-i Atik'e göre "Levi", Yakub' un oğullarından birinin ismidir. Yakub'un oğlu olan Levi'nin torunları, Tanrı'ya aracılık etme görevini ifa ediyorlardı.¹¹⁵ Bunlar, İsrail'in ilk doğanlarının yerine Tanrı tarafından alınmış veye Tanrı'ya adanmış kişilerdir.¹¹⁶ Sayılar 3:62'ye göre onlar, Harun'un yardımcılarıdır. Fakat Çıkış 32: 25-29 da onların, insanları putperestliğe teşvik eden Harun'a muhalefet için seçildikleri ifade edilmektedir. Tesniye 10: 6-9' a göre Musa tarafından seçilmeleri, Harun'un ölümünden sonradır.¹¹⁷ Bir Levili'nin mabetteki görevine başlayabilmesi için belirli bir yaşa gelmesi ve değişik ritüellerden geçmesi gerekirdi.¹¹⁸

Harun'a bağlı ve onun hizmetinde olan Levililer, Kohenlerin ve toplanma çadırının bekçiliğini yapma,¹¹⁹ enstrümanlarıyla birlikte ilahi söyleme yanında, çeşitli ibadetlerde Kohenlere yardım ederlerdi. ¹²⁰ Bu görevlerinden dolayı Tanrı levilileri kendine yakın kıldığını söylemiştir.

Yehova, mişkan ve Bet ha-Miktaş'taki kutsal takımların muhafazasını Gerşon, Kehat, ve Merari klanlarından oluşan Levililer arasında taksim etmişti. ¹²¹ Gerşon klanının görevi mesken ve çadır, onun örtüsü ve toplanma çadırının kapı perdesi ve meskenle mezbahın etrafındaki avlunun askıları, avlunun kapı perdesi ve onların bütün hizmeti için ipleri muhafaza etmektir.¹²²

Merari klanının görevi de meskenin çerçeveleri ve onun mertekleri ve direkleriyle tabanları ve bütün takımları ve onun her şeyi ve avlunun çepeçevre direkleri ve onların tabanlarıyla kazı iplerini muhafaza etmektir.¹²³

Kehat klanı ise diğer klanlara nisbetle daha kutsal bir görevle vazifelendirildiler. Bunların görevleri ise Ahid Sandığı, sofa, şamdan, mezbahlar ve makdiste kullanılan takımlar ve perdeyi muhafaza etmektir.¹²⁴

Kohat klanı da Amran, Yitshar, Hebron ve Uzziel oğullarından oluşuyordu. Musa ve Harun'un da müntesip olduğu Amran¹²⁵ oğulları bunlar arasında daha üst bir mevkiye sahiptiler. Çünkü Harun ve oğulları Tanrı tarafından rahiplik için seçilmişlerdi ve aynı zamanda Ahid Sandığının da korumasını doğrudan üstlenmişlerdi.¹²⁶ Harun ve oğullarından biri olmadan Levililerin sandık ve kutsal eşyalara el sürmesi kesinlikle yasaktı.¹²⁷

Tapınağın yapımından önce İsrailoğulları bir bölgeden diğerine çöllerde ilerlerken, bütün kabile belli bir sırayı takip ederdi.¹²⁸ Levililer'de kendi içlerinde bir sırayı takip eder, mişkanın çeşitli bölümlerini ve içindeki eşyaları bu sıraya göre taşırlardı.¹²⁹ İlk önce Ahid Sandığı taşınmaya hazır bir hale getirilirdi: "Ordu göç ettiği zaman Harunla oğulları içeri girecekler ve bölme perdesini indirecekler ve Şehâdet Sandığını onunla örtecekler. Onun üzerine yunus balığı derisinden bir örtü koyacaklar ve onun üstüne bütün lacivert bir bez yayacaklar ve onun kollarını geçirecekler".¹³⁰ Ahid Sandığı hazır hale getirildikten sonra onun yol boyu taşınması yine ilahî emre göre yapılacaktır, ancak taşınma işi bir Kohen gözetiminde olmak zorundaydı. Çünkü Harun ve oğullarından biri olmadan Levililerin sandık ve kutsal eşyalara el sürmesi kesinlikle yasaktı.¹³¹ " Ve ordu göç ettiği vakit, Harun ile oğulları makdisi ve makdisin bütün takımlarını örtmeyi bitirdikten sonra Kohat oğulları onu taşımak için gelecekler; fakat ölmesinler diye mukaddes şeylere dokunmayacaklardı. Toplanma çadırında Kohat oğullarının taşımakla yükümlü oldukları yükleri bunlardan ibarettir." ¹³²

Kohat oğulları, Gerşon ve Merari oğulları meskeni indirip harekete geçtikten sonra göç ederlerdi. Dinlenme zamanları Kohat oğulları kamp yerine gelene kadar Gerşon ve Merari oğulları meskeni hazır bir hale getirir, kamp yerine gelen Kohatlar Sandığı meskene yerleştirirlerdi.¹³³ Levililerin Çadır etrafındaki kamp yerleri de diğer kabilelere göre daha farklı ve imtiyazlıydı. İsrailoğulları mişkanın çevresinde kamp kurdukları zaman levililer miş-

kana yakın bir çap üzerinde, diğer kabileler de daha uzak çaplar üzerinde yer alırlardı.¹³⁴

1. Tapınak döneminde Levililer Sandığın muhafazasını yapmaya devam ettiler. Bu dönemde sandık yerinde sabit olduğundan fazla bir meşguliyeti olmamıştır. Sandığın mabette muhafaza edildiği yere sade Baş Kohen girebiliyordu, onun haricinde bir başkasının girmesi yasaktı. 2. mabed döneminde ise sandık kayıp olduğu için Kudus'l – Akdes boş bırakılmıştır.¹³⁵

1.1.8. Ahid Sandığının İçine Konulan Nesnelere

Ahit Sandığının yapılış amacı, On Emir'in yazılı olduğu iki adet taş levhayı muhafaza etmektir; fakat zamanla levhaların haricinde sandığa farklı malzemeler de konulmuştur.

Sandığa ilk konulan malzeme Sînâ Dağı'nda Tanrı tarafından Musa'ya verilen iki taş levhadır, "Ve sana vereceğim şهادeti, Sandığın içine koyacaksın"¹³⁶

Musa'nın Sînâ Dağı'ndan dönüşünde kavmini puta taparken görüp sinirlenerek yere atarak kırdığı iki taş levhanın da sandığa konulduğu rivayetler arasındadır.¹³⁷

Sandığın içine taş levhalarla beraber Musa'nın yazdığı bir Tevrat nüshasının da konulduğu Tevrat'ta ifade edilir; "Ve Musa bu şeriati yazdı ve onu Rabbin Ahid Sandığını taşıyan Levi oğulları kâhinlere ve İsrail'in bütün ihtiyarlarına verdi".. "Ve vaki oldu ki Musa, bu şeriatin sözleri tamam oluncaya kadar onları bir kitaba yazmağı bitirdiği zaman, Musa Allah'ın Ahid Sandığını taşıyan Levililere emredip dedi. Bu şeriat kitabını alın ve onu Allah'ınız Rabbin yanına, sana karşı orada şahit olsun diye koyun."¹³⁸

Tesniyedeki bu ifadeleri baz alarak Dıvarım Rabahta Musa'nın onüç tane Tevrat nüshasını yazdığı bunların onikisini oniki sıpta dağıttığı ve birini de Ahid Sandığının içine koyduğu ifade edilmiştir.¹³⁹ Ahid Sandığının içine konan bu nüsha standart nüsha olmuştur.

Önceleri sandığa tanrının varlığıyla kutsanmış bazı dinsel taşlarda konulmuştur.¹⁴⁰ Sandığa konulan bir diğer nesne ise, Allah'ın İsrailoğulları'na çöl yolculuklarında bir mucize olarak gönderdiği mann'dır. İsrailoğulları çöl yolculukları sırasında her bir zorlukta Musa ve Harun'a karşı hep isyankar bir tutum sergilemişlerdir. Bu isyanlardan biri de Tih Çölü'nde açlık ve susuzluk karşısında meydana gelmiştir. Tih Çölü'nün kavurucu sıcaklığı karşısında aç ve susuz kalan halk Mısır'daki günlerini hatırlayıp çöllerde eza çekmektense Mısır'a geri dönüp köleliğe devam etmeyi Musa ve Harun'a söyleyerek, onlara baş kaldırmışlardır. Bütün bu olumsuz olaylardan da Musa'yı sorumlu tutmuşlardır.¹⁴¹ Tanrı, halkın bu şikayetleri karşısında Musa'yı yalnız bırakmamış, İsrailoğulları'na büyük bir bildircin sürüsü yollamış ve gökten onlara küçük parçacıklar halinde bir yiyecek yağdırmıştır.¹⁴² Ballı çörek tadında olan bu yiyeceğe halk Mann adını verir.¹⁴³

İşte sandığa konulan diğer bir parça da bu Mann'dır. Allah Mann'ın gelecek nesillerin tanık olması için saklanmasını ister: "Ve Musa dedi: Rabbin emrettiği şey budur. Mısır diyarından sizi çıkardığım zaman, çölde size yedirdiğim ekmeği görsünler diye nesiller için ondan bir omer dolusu saklanılsın. Ve Musa Harun'a dedi: Bir testi al ve içine bir omer dolusu mann koy, ve nesilleriniz için saklanılmak üzere onu Rabbin huzuruna koy. Ve Rabbin Musa'ya emrettiği gibi saklanılmak üzere Harun onu şahadetin önüne koydu."¹⁴⁴ Harun'un altın çömleğe koyduğu mann Tanrı tarafından mucizevi bir şekilde korunmuştur.¹⁴⁵

Ahid Sandığına konulan diğer bir nesne ise Harun'un çiçek açarak badem veren âsasıdır.¹⁴⁶ Âsa, Harun'un Tanrı tarafından seçildiğinin bir deliliydi.¹⁴⁷ Levi kabilesinden Korah, Reuben kabilesinden Datan ile Aviram, Musa'nın milletin önderi ve kardeşi Harun'un da Kohen Gadol olmasını kıskanırlar ve onlara karşı bir isyan tertip ederler: "Ve Musa ile Harun'a karşı bir araya toplandılar ve onlara dediler: Artık yetti çünkü bütün cemaat, onlardan her biri mukaddestir ve Rab onların arasındadır ve niçin Rabbin

cumhuru üzerine kendinizi yükseltiyorsunuz.”¹⁴⁸ Musa milletin iyiliği için bu kadar çalışıp çabalamasından sonra, bir kısım halkın böyle bir şekilde ayaklanmasını şaşkınlıkla karşılar. Fakat isyancılar propagandalarını yapıp adam toplarlarken Tanrı onları cezalandırır. “Ve vaki oldu ki, bütün bu şeyleri söylemeği bitirince, onların altındaki yer yarıldı; ve yer ağzını açtı ve onları, evlerinin halkının ve korahın bütün adamlarını ve bütün mallarını yuttu. Onlar ve kendilerine ait olanların hepsi ölümler diyarına diri diri indiler ve yer üzerlerine kapandı ve cumhurun arasından yok oldular.”¹⁴⁹

Ertesi gün İsrailoğulları'nın bütün cemaati “Rabbin kavmini siz öldürdünüz” diyerek tekrar Musa ve Harun'a karşı gelirler. Tanrı onları bu sefer veba ile vurur.¹⁵⁰ Bütün bunlardan ders almayan İsrailoğulları'na karşı Musa, Harun'un seçilmiş bir insan olduğunu isbat için her bir kabilenin bir değnek getirmesini ister. “Ve Rab Musa'ya söyleyip dedi: İsrailoğulları'na söyle, ve onlardan değnekler al, her ata evi için bir tane olmak üzere, ataları evlerine göre bütün beylerinden on iki değnek al, herkesin adını kendi değneği üzerine yaz. Ve Harun'un adını Levi değneği üzerine yazacaksın çünkü atalar evinin her reisi için bir değnek olacak. Ve onları toplanma çadırında sizinle bulduğum şehadetin önüne koyacaksın. Ve vaki olacak ki seçeceğim adamın değneği tomurcuklar sürecektir ve İsrailoğulları'nın size karşı olan söylenmelerinden kendimi kurtaracağım.”¹⁵¹ Musa Rabbin söylediklerini yerine getirir ve değnekleri Ahid Sandığının önüne koyar. Ertesi gün Musa çadıra girip değneklerin bulunduğu kutsalların kutsal bölümüne girdiğinde Harun'un değneğini diğerlerinden farklı bir şekilde bulur. “Ve vaki oldu ki ertesi gün Musa şehadet çadırına girdi ve işte Levi evi için olan Harun'un değneği tomurcuk sürmüştü, koncalandı ve çiçek açtı ve olgun bademler yetiştirdi. Ve Musa değneklerin hepsini Rabbin önünden bütün İsrailoğulları'na çıkardı ve baktılar ve herkes kendi değneğini aldı. Ve Rab Musa'ya dedi: isyan oğullarına karşı alamet olarak saklanmak üzere Ha-

run'un değneğini yine şehadetin önüne koy.... Musa Rab kendisine nasıl emretti ise öyle yaptı."¹⁵²

Sandık asırlar boyu İsrailoğulları'yla beraber dolaşmıştır; ta ki Süleyman mabedinin yapımına kadar. Süleyman krallığının dördüncü yılında mabedi inşa ettirmiş¹⁵³ ve Ahid Sandığını bu mabede yerleştirmiştir.¹⁵⁴ Mabedde Ahid Sandığı açılmış ve İsrailoğulları Mısır'dan çıktıkları zaman Allah'ın onlara ahdedtiği Horreb (Sina) dağında Musa'nın koymuş olduğu iki taş levhadan başka içinde bir şey bulunmamıştır.¹⁵⁵ Sandığa konulmuş eşyalar konusuna yeni ahidde de değinilmiştir.¹⁵⁶ İncile göre sandıkta üç parça yer almaktaydı. Bunlar mann dolu altın testi, Harun'un filizlenmiş asası ve ahit levhalarıydı.¹⁵⁷

1.1.9. Sandığın Akıbeti

Babil kralı Nebukednazzar, Kudüs'ü 587 yılında işgal edince¹⁵⁸ Mabedi yerle bir etmiş içindeki değerli eşyaları da alarak Babil'e götürmüştür.¹⁵⁹ Tevrat Nebukednazzar'ın yanında götürdüğü kutsal eşyaların neler olduğunu yazmasına rağmen,¹⁶⁰ Ahid Sandığından hiç bahsetmemiştir. Sandukanın akıbeti hakkında bundan sonra birçok spekülasyonlara varan kehanetlerde bulunmuştur. Bunlardan en çok kabul gören inanca göre, Kudüs işgal edilince Kral Yoşiya, Ahid Sandığını Süleyman mabedinin altında hazırlanmış gizli bir bölmeye saklamıştır.¹⁶¹ Diğer bir Talmud yorumunda ise Babilliler onu alıp götürmüşlerdir.¹⁶² Bazı kaynaklara göre, Jeremiah Sandığı Ürdün deki Nebo Dağı'na saklamıştır. Yeni bir teoriye göre ise sandık Etiyopya'ya götürülmüştür.¹⁶³ Talmud'daki diğer bir ünlü hikayeye göre bir Kohen mabetler tepesinde yerinden oynayan bir taş görür ve Sandığın orada saklı olduğunu anlar. Diğer insanlara söylemek üzere yola koyulur ama yolda ölür. Bu hikayenin ana fikri Sandığın henüz bulunma vaktinin gelmediğidir.¹⁶⁴ Talmud'da buna benzer hikayeler bulunsa da, gerçek olan şu ki mabedin tahribinden sonra Ahid

Sandığından bir daha haber alınamamıştır.¹⁶⁵ Bugün de bütün iddialara ve beklentilere rağmen hiç kimse Sandığın nerede olduğu hakkında kesin bir bilgiye sahip değildir.¹⁶⁶ Babil sürgününden dönen Yahudiler, 515 yılında 2. Mabedi inşa etmelerine¹⁶⁷ rağmen sandukanın odasını boş bırakmak zorunda kalmışlardır.¹⁶⁸ Zamanın inanç kültürüne uygun olarak Yoşiah'ın Sandığı sakladığı bu yer altı odasının doğaüstü güçler tarafından korunduğuna ve sandukanın ancak Mesih'in gelmesinden sonra ortaya çıkacağı inancı yayılır.¹⁶⁹

Sürgün döneminde yaşayan peygamberlerden Hezekiel gördüğü vizyonda ilerde yapılacak mabedin bütün teferruatını vermesine rağmen, Ahid Sandığın'dan hiç bahsetmez;¹⁷⁰ aynı dönemlerde yaşayan diğer bir peygamber olan Yeremya ise İsrailoğulları'na Sion'a tekrar dönecekleri vaadinde bulunur fakat, o dönemlerde artık Ahid Sandığından bahsedilmeyeceğini, Çünkü Yerusalım'e Tanrı'nın tahtı denilmeye başlanacağını ve bütün milletin orada toplanacağını söyler.¹⁷¹ Böylece mabedin yıkılması ve Sandığın kaybı ile diğer kültürlerin de etkisiyle Yahudiler ibadetlerinde özgürlüğe kavuştukları gibi zamanla her yerde hazır ve nâzir olan bir Tanrı anlayışı da hakim olmuştur.¹⁷²

Sandığın akıbeti hakkında bir çok spekülasyon zamanla oluşmuştur. Aristoteles'in veya Strabon'un iddiasına göre Büyük İskender, Kalisthenes ile Anaksarkhos'un birlikte hazırladığı bir İlyada ve Odesseia (turuva ve tahta at) adlı destanın nüshasını Darius'tan elde ettiği ganimetlerden biri olan değerli bir sandıkta saklamıştır¹⁷³. "Büyük İskender, Darius'tan aldığı ganimetler arasında değerli bir çekmece bulmuş ve demişki : "Bunun içine benim Homerosumu koyun, savaşlarda bana en doğru yolları gösteren odur."¹⁷⁴ İskender'in Darius'tan ganimet olarak ele geçirdiği Sandığın "Ahid Sandığı" olduğu rivayetler arasında yer alır.¹⁷⁵

Günümüzde Yahudiler, sinagogda Tevrat rulolarının konulduğu sandığa veya dolaba Ahid Sandığı demektedirler ve bu sandık veya dolap, sinagogun en kutsal bölümü olarak kabul edilen

yere konur. Sandık, doğu duvarına yerleştirilir ki, aynı zamanda Yahudilerin kablesini de sembolize eder.¹⁷⁶

1.1.10. Sandığı Bulmaya Yönelik Çalışmalar

Yahudiler Sandığın ancak Mesih'in gelişinden sonra ortaya çıkacağına inandıklarından olsa gerek tarih boyunca Sandığı arayanlar Yahudilikten değil Hıristiyan aleminden çıkmıştır. Mabet tepesinde kaydedilmiş ilk "sandık kazıları" Haçlılar döneminde Mabet Şövalyeleri tarafından yapılmıştır.¹⁷⁷ Templar (Mabet Şövalyeleri) tarikatı olarak da bilinen bu birlik, ilk haçı seferi sonrasında 1118 yılında dokuz şövalye tarafından Kudüs'te kuruldu.¹⁷⁸ Taplıyelerin herkese açıklanan görevi, kutsal yerleri ziyarette gelen Hıristiyan hacıları korumaktı.¹⁷⁹ Gizli amaçları ise Ezeki-el tarafından kehaneti yapılan modele uygun olarak Süleyman Mabedini yeniden inşa etmek, eski Mısır ve Yahudi gizli geleneklerinin özü hakkında bilgilere ulaşmak, hepsinden daha önemlisi Süleyman'ın yıkılmış tapınağının bulunduğu yerde kazılar yaparak Ahid Sandığına ulaşmaktı. Bu kazılarda her ne kadar Ahid Sandığına ulaşılamasa da Süleyman Mabedi'nin inşasında kullanılan bazı matematik sırlara vakıf olmuşlardır.¹⁸⁰

Tapınakçıların Sandığın peşinde olduğunu gösteren en büyük kanıtlardan biri de 12. yüzyılda yaptıkları Chartres Katedrali'nin kuzey kulesine çizdikleri Ahid Sandığı kabartmasıdır. Burada bir öküz arabasına yerleştirilmiş olan Ahid Sandığı bilinmeyen bir yöne doğru taşınmaktadır. Silinmiş ve yıpranmış altındaki yazıtta, Ahid Sandığı burada gizlidir sözleri bulunmaktadır.¹⁸¹

Mabet Şövalyeleri 1314 yılında İngiltere de yasaklanıp Avrupa kralları ile araları açılınca, varlıklarını mistik bir şekilde Süleyman Mabedi'nin efsanevi mimarı Hiram Abiff'e dayandıran mason teşkilatlarıyla bağlantı kurup, İskoç masonluğu içinde yer altına çekilmişlerdir.¹⁸²

Zaman içinde İskoç masonluğunun, dolayısıyla da dünya masonluğun zirvesine oturan Mabeđ Şövalyeleri Haçlılar döneminde yaptıkları kazıları yeterli bulmadıklarından, 19. Yüzyılda İngiliz hükümeti nezdinde kurdurdukları Palestine Exploration Fund (Filistin Araştırma Fonu) vasıtasıyla Kudüs'te bir dizi kazı daha yaptırmışlardır.¹⁸³

1864'te Charles Wilson ve iki yıl sonra Yüzbaşı Charles Warren, 1887'de Conrad Schick ve nihayet 1911'de Montagu Parker, Mescid-i Aksa alanında kazılar yaparlar. Bu kazılarla tapınak şövalyelerinin Haçlı Seferleri sonrası Kudüs'te bazı kazılar yaptıkları konusunda kesin deliller bulunmuştur. Charles Wilson Komutasındaki, İngiliz ordusuna bağlı Kraliyet Mühendisleri Birliği'nin 1894 yılında yaptığı kazılarda yüzlerce yıl önce inşa edilmiş tünellerde kırık bir mabeğ şövalyeleri kılıcı, yine mabeğ şövalyelerine ait bir mızrak ile bir haç bulunmuştur.¹⁸⁴

Warren ve Parker bizzat Muallaka Kayası'nın (Hacer-i Muallaka) altındaki kuyuyu incelemişler. Kazıların her ikisi de izinsiz kazılar olduğundan, olay duyulduğu zaman Filistin halkı ayaklanmıştır. Dönemin Filistin gazeteleri Parker'in Muallaka Kayası'nın altındaki kuyuda (Ruhlar Kuyusu) bulunan kutsal emanetleri çaldığını iddia eden başlıklar atarlar. İki yıl sonra kendine ait bir gemiyle Filistin'e geri gelerek "yarıda kalan" kazısını yeniden başlatmak isteyen Parker'in işi zordur. Çünkü bu dönemde Filistin yönetiminin başında Cemal Paşa vardır.¹⁸⁵ Paşa 1915 yılında Muallak Kayası'nın altındaki muamma kuyunun kapağında bulunan yeşil mermeri bilinmeyen bir yere kaldırtır ve kuyuda bir daha kazı yapılmasına engel olmak üzere tabanı betonla kaplatır.¹⁸⁶

Zamanla Tapınakçıların çalışmaları ve elde ettikleri kutsal şeyler hakkında birbirinden farklı bir çok spekülasyona varan açıklamalar yapılmıştır. Bazı yazarlara göre Tapınakçılar, olağandışı bir şeyler bulmuşlardır. Bu araştırmacılardan Michael Lamy şöyle sorar: Yoksa bu Ahid Sandığı mıydı? Dış güçlerle, Tanrılarla, doğa güçleriyle, cinlerle, dünya dışı varlıklarla ya da başka şeylerle ileti-

şim kurulmasını sağlayan bir araç mıydı? Mimarinin kutsal kullanımıyla ve sihriyle ilgili bir giz miydi? İsa'nın yaşamıyla ve iletişimiyle bağlantılı bir gizin anahtarı mıydı? Kutsal kase miydi? Şeytanı ya da luciferi getirme pahasına, cehennemle olduğu kadar cennetle iletişimin kolaylaşacağı yerleri saptamak amaçlı bir araç mıydı?¹⁸⁷

Bir başka araştırmacı Laidler, Hayır der: Buldukları şey, en azından, İsa'nın mumyalanmış başıdır diyerek olaya başka bir boyut getirmiştir. ¹⁸⁸

Bu tür spekülasyonlar ne denli ilgi çekici olursa olsun, kullandıkları dil akla yatkın bir tarihsel temelden yoksun olduklarını ele veriyor. “görünüşe bakılırsa,” “son derece olası görünüyor” “biliniyorki” gibi iddia birkaç sayfa içerisinde gerçeğe dönüşüyor ve fikir, kanıtın kendisi oluyor. Ya da Peter Partner'in Tapınakçılar konusunda kısaca söylediği gibi, “Tapınakçılık.. şarlatanların budalalar için uydurdukları bir inançtır. ¹⁸⁹

Kutsalların uzayda işgal ettikleri mekanların çakışması, meftunları arasında çıkabilecek derin çatışmaların potansiyelini içinde saklar. Kutsal bir defa bulunduğu veya bulunduğu inandığı mekâna mührünü basar. Ve bu mühür, meftunlarına o mekân üzerinde sahiplik hakkı iddia etme şansı verir.

Bugün bir meşruiyet peşinde olan İsrail, meşruiyetini Musa ve Süleyman peygamberlerin 3000 yıllık kalıntılarıyla isbat etmeye çalışıyor. Tabii ki bu kalıntıların başında Süleyman Mabedi ve onun özel bölümlerinde saklandığına inandıkları Ahid Sandığı ve Süleyman'ın taştan yapılmış heykeli geliyor.¹⁹⁰ İsrail'in Beytül-makdis alanında giriştiği arkeolojik kazıları mabedin ve Ahid Sandığının orada olduğunu isbat hedefli olduğu gibi¹⁹¹ İsrail'in İslâm Vakfı'nın tepe üzerinde yaptığı kazılara engel olmak istemesinin sebebi de müslümanların Beytül-makdis kalıntılarını ortadan kaldıracakları korkusudur.¹⁹²

Arkeoloji çalışmaları toprağın bağrına bir iniştir, orada toprağın altında bulunmanın, yakınlarını bulmanın ve toprağın üstüyle kesilmiş olan zinciri yeniden bağlamanın bir yoludur.

Arkeoloji yerlere ad verilmesine ve güçlü bir simgesel ve tarihsel anlam ile yüklü adların gerisinde, somut yerleri yeniden bulmaya olanak verir. Mescid-i Aksa altında mabedi ve Ahid Sandığını aramaya yönelik çalışmalar, İsrail toprağında Yahudi yerleşmesinin sürekliliğinin benimsenmesi, bir paylaşım tasarısıyla Filistinlilere bırakılacak bölgelerin Yahudi niteliğinin kanıtlanması, eski ahidin tarihselliğinin vurgulanması, özellikle de o toprakta yaşayan Yahudilerin toprağıyla olan ilişkisinin belirtilmesi İsrail toprağında Yahudi yaşamının toprağa –ülkeye ilişkin yönlerinin altının çizilmesinde önemli bir yer tutar.¹⁹³

Ahid Sandığı tarihte İsrailoğulları için birleştirici bir sembol iken, günümüzde artık o İsrail devleti için yaşadıkları toprakların kendilerine ait olduğunu isbat etmeye yarayacak tarihi bir sembol anlamı taşımaya başladı.

2000 Yılında İsrail Başbakanı Ehud Barak ile Filistin yöneticilerinin arasında yapılan 2. Camp David görüşmelerinde çözümlenemeyen tek mesele, Beytül-makdis alanının paylaşımı idi.¹⁹⁴ Ehud Barak, buranın paylaşımında ilginç bir teklif getirir; buna göre bugün üzerinde Mescid-i Aksa'nın bulunduğu kompleksin yüzey ve gökyüzünün egemenlik hakları Filistinlilere verilecek, yer altının egemenlik hakları ise İsrailde kalacaktır.¹⁹⁵ İsrail'in yerin altını istemesinin tek sebebi, oralarda bir yerde olduğuna inandığı Ahid Sandığına ulaşmak arzusudur.¹⁹⁶

1.2. Ahid Sandığının Kutsallığı

İnsan ve İnsan topluluklarıyla ilgili her yerde dinin çeşitli içerik ve görünümüne rastlanmasına rağmen, tasavvuru ve anlaşılması fertlere ve toplumlara göre değişir.

Hayatın manevi yüzü yalnız maddi tezahürlerle açıklanabilir. Nasilki rüzgarın varlığı çayırların titremesiyle anlaşıldığı gibi, İlahi gerçeğin anlaşılması da, Mutlakın tecrübesi de, görünen nesnelere başlamakla olur.¹⁹⁷ Kutsalın merkezi varlığını bir ışık kay-

nağına benzetirsek, merkezden aydınlanan diğer varlıklar da ışıkla ilişkileri oranında kutsallık kazanırlar. Nitekim putperestlikteki put objesi olan taş, ağaç gibi nesnelere kutsallığı, kendilerinden değil, içlerinde barındırdıklarına inanılan tanrısal ruh veya güçten kaynaklanmaktadır. Taşa taş, ağaca ağaç olarak tapan tarihte hiçbir topluluk yoktur. Kutsal nesnelere, objelere, derûni kutsalla, yani tanrıyla ilişkisi derecesinde kutsal sayılır.¹⁹⁸

Din bilimleri'nin Tabu ve Mana gibi kavramları, ilkel kavimlerde rastlanan kendisine has terimler olmakla birlikte, ilahi dinlerdeki kutsalla ilgili ortak özelliklerde bulmak mümkündür. Mesala Mana'da tabiatüstü güç ve kuvvet vardır.¹⁹⁹ Bu güç içine girdiği her nesneyi etkin ve üstün kılar.²⁰⁰ Aynı zamanda Mana'ya sahip olan bir nesnenin taşıyanlara güç verdiğine inanılırdı.²⁰¹ Tabu sayılan bir nesneye dokunulması yasak olduğu gibi Tabu olan yiyeceklerinde yenmesi yasaktır.²⁰²

İlahi din olan Yahudilikte kutsal ve kutsallık ilkel dinlere göre farklılık arz etmektedir. İlahi dinlerde kutsalın belirleyicisi bizzat kutsalın kendisidir.²⁰³

Eski Ahid'de kutsal karşılığında gadoş ve godes²⁰⁴ kelimeleeri, kullanılmıştır. Eğer gadoş'un sami kökenli olduğu kabul edilirse "bir şahsı ve eşyayı Tanrısal kullanıma tahsis etme" anlamında ve böylece tahsis edilen obje veya şahsın durumunu ifade etmek üzere "ayırma" veya "koparmak, mahkum etmek" manasını veren bir kökten gelmiş olabilir.²⁰⁵

Eski Ahid'de, kutsallık en yüce anlamda Tanrı'ya verilmiştir. Tanrı'nın mutlak kutsallığı onun yaratıklardan farklılığını ve yüceliğini ifade eder. Tanrı insanlardan farklıdır, aşkın ve kuddüstür.²⁰⁶ Eski Ahid'deki şu ifadeler Tanrı'nın diğer varlıklar ve sahte Tanrılar karşısındaki aşkın pozisyonuna işaret etmektedir. "İlahlar arasında senin gibi kim vardır Ey Rab? Kudsiyete celil, senalarda heybetli, harikalar yapan senin gibi kim vardır."²⁰⁷

Eski Ahid'de kutsallık, Tanrı'ya yapılan ibadetle ilişkileri sebebiyle bir kısım yerlere, bazı nesnelere, mevsimlere resmen görevli kişilere de işaret eder.

Yahudilikte belli bir mekanın kutsal olduğunu ifade etmek için; makdis ve makom kodeş²⁰⁸ tabirleri kullanılır.. Eski Ahid'de kutsal kabul edilen eşyalar arasında ön plana çıkan "Ahid Sandığı, Şehâdet Sandığı, Tanrı'nın Sandığı" gibi muhtelif isimlerle anılan, İbrance'de Aron ha-Kodeş denilen ölçüleri ve şekli Tanrı tarafından belirtilmiş olduğuna inanılan sandıktır. Ahid Sandığı, kutsallığın asıl nedeni olan Tanrı'yla bir çok ilişkisinden dolayı kutsallık vasfını kazanmıştır.

1.2.1. Tanrı'nın Tecelli Etmesi

Tanrı'nın zaman zaman herhangi bir yerde peygamberlere veya bazı şahıslara görünmesi ya da o yerde gücünü göstermesi o yere kutsallık atfedilmesine sebep olmuştur.²⁰⁹ İsrailoğulları Mısır'dan çıkıp çölde oradan oraya savruldukları sırasında, Tanrı gündüzleri bir bulutla geceleri de bir ateş sütunu ile devamlı onlara tecelli etmiştir.²¹⁰ Tanrı'nın dünyadaki varlığının görülebilir bir mevcudiyeti²¹¹ olan bu olayı, Yahudi geleneği Şehina (Shekhina) kavramıyla ifade etmiştir. Şehina: Tanrı'nın kutsal varlığı, Tanrı'nın onuru,²¹² şanı,²¹³ gibi anlamlara gelmektedir. Sözcük anlamı ise "Barınmak, barınıp, ikamet etmek ya da çadır kurmak anlamlarına gelmektedir."²¹⁴ Bu kelime Eski Ahid'de bulunmamasına rağmen, sonraki Yahudi geleneklerinde sıkça kullanılmaktadır. Bu kelime Tanrı'nın kendini Sina Dağı'nda, çadır mabedde ve Süleyman'ın tapınağındaki kutsalların kutsalında göstermesi durumuna karşılık gelmektedir.²¹⁵ Şehina ışık saçan odada ve tapınaktaki mimberin üzerinde hareketsizce duran aydınlık bir buluttu.²¹⁶ Şehina ayrı bir Tanrısal varlık olarak değil de, Tanrı'nın yer yüzündeki mevcudiyetini simgeliyordu.²¹⁷ Ayrıca bu imgeyle Tanrı'nın ulaşılabilir olduğu anlamına geliniyordu.²¹⁸ Kısaca Shekhina 'uluhiyetin insanlığa dair biçimlerle sunan (anthropomorfik) dilin ortaya çıkarttığı zorlukları gizlemeye yarayan bir dumdur'²¹⁹

Rabbi İzak Şehinan'ın çadır mabed yapılmadan önce in- sanlara görüldüğünü, fakat meskenin yapılmasıyla dünyayı ebe- di mesken yeri olarak tuttuğunu söyler. Şehina kavramının san- dıkla beraber özdeşleşmesi, Sandığın çadıra konulmasıyla bera- ber olmuştur. Sandık çadır mabeddeki kendisi için belirlenen ye- re konulmasıyla beraber Tanrı'nın izzeti (şehina) bir bulut şeklin- de çadırı doldurmuş,²²⁰ Musa dahi çadıra girememiştir: "Ve şaha- deti alıp Sandığın içine koydu ve kolları sandığa taktı. Ve kefareti örtüsünü üst taraftan Sandığın üzerine koydu ve Sandığı meske- nin içine getirdi ve bölme perdesini astı, Şehâdet Sandığını gizle- di... O zaman bulut toplanma çadırını örttü, ve Rabb'in izzeti mes- keni doldurdu. Ve Musa toplanma çadırına giremedi, çünkü bulut onun üzerinde duruyordu ve Rabb'in izzeti meskeni doldurmuş- tu."²²¹ Aynı hâdise, Sandığın Süleyman Mabedi'ne konulması sıra- sında da yaşanmıştır.²²² Bundan sonra zamanla Tanrı'nın sandık- la beraber yaşadığı anlayışı hakim olmaya başlamıştır.²²³ Aslında bu inancın oluşmasına neden olan yine Tevratın kendi ifadeleri- dir: "Musa onunla söyleşmek için toplanma çadırına girdiği za- man, Şehâdet Sandığı üzerinde olan kefaretgahın üzerinden, iki kerubi arasından kendisine söyleyen sesi işitirdi ve kendisine söylerdi"²²⁴. Ayrıca Yahve buradan Musa ile yüz yüze,²²⁵ ağız ağı- za konuştuğu²²⁶ ve halkıyla zaman zaman buluştuğu yer²²⁷ olma- ya başlamıştı. Böylece sandık hem Tanrı'nın eliyle yazılmış taş levhaların²²⁸ saklandığı yer olması²²⁹, hem Tanrı'nın izzetinin te- celli etmesiyle, hem de peygamberlerine buradan seslenmesi, on- lara emirlerini buradan vermesi²³⁰ nedeniyle ilahî irtibatın sağlan- dığı yer olarak telakki edilmiştir.²³¹ Bu özelliklerinden dolayı san- dık, zamanla Yahudi geleneğinin merkezî kutsal bir öğesi haline gelmiştir.

Babilliler mabedi yıkıp da sandık ortadan kaybolduktan son- ra, Şehina'nın ünü de kayboldu. Daha sonra yapılan tapınaklarda ise artık Şehina'dan bahis yoktur."²³² Önceleri Shekhina Rabb'in belirli bir yerde zuhuru olarak kullanılıyor olsa da, Mabed'in yıki-

lıp sandığın kayıp olmasından sonra bu mevhum, İlahî Hazret'in belirli bir mevkide değil de, kavmin içinde olduğunu vurgulamak için kullanıldı. İsrail nereye tehcir edildiyse, Shekhina da onlarla gitti; Mısır'a tehcir edildiler, Shekhina da onlarla gitti; Babil'e sürüldüklerinde Shekhina da onlarlaydı.... Elâm topraklarına gittiklerinde de, O onlarlaydı²³³ ve demiştir ki : "Tahtımı Elam'da kuraçağım."²³⁴

1.2.2. Tanrı'nın Emriyle Yapılması

Bazı nesnelere kutsallık kazandıran diğer bir hususta, o nesnenin yapılması işinin bizzat Tanrı tarafından tayin ve tesbit edilmiş olmasıdır.²³⁵ Bu bağlamda Ahid Sandığına baktığımız zaman Sandığın şekli ve ölçüleri bizzat Yahve tarafından belirlenmiştir.²³⁶ Sandığın temizlenmesi ve mesh edilmeside yine Tanrı Yehova'nın emirleri doğrultusunda, değişik baharatların karışımıyla hazırlanan kokulu yağla yapılacaktır: Ve Rab Musa'ya dedi: Sen kendine, başlıca kokulu baharat, beş yüz şekel seyyal mür, ve onun yarısı iki yüz elli şekel hoş kokulu kamış, ve makdi şekeline göre beş yüz şekel hıyarşenber ve bir hin zeytin yağı al; ve attar işile tertip olunmuş hoş kokulu mukaddes mesh yağı yapacaksın, mukaddes mes yağı olacak. Ve toplanma çadırını, Şehadet Sandığını..... mesh edeceksin ve onları takdis edeceksin ve ziyadesiyle mukaddes olacaklar.²³⁷ Bu hususlar Sandığın kutsallık kazanmasında başlıca önemli etkenler olmuştur.*

1.2.3. Kutsal Mekanların Kesiştiği Yerde Korunması

Sandığın muhafaza edildiği yerin kutsal kabul edilişi de bir anlamda onun kutsallığının bir delilidir. Yahudi mistik inançlara göre Tanrı dünyayı tıpkı, ana rahminde gelişen bir çocuk gibi yaratmış. Çocuğun göbekten beslenip büyümesi gibi, dünya da bu merkez noktasından başlayıp, her yöne doğru gelişmiştir. Bu nok-

ta veya göbek Sion'dur.²³⁸ Onun da merkezi 'Even Şatih' üstüne inşa edilen kutsal tapınaktır. Bu taş aslında kocaman bir kaya kitlesidir. İbrahim, oğlu İshak'ı bu kaya kitlesi üzerinde kurban etmeye hazırlanmış, Yakup ünlü merdiven rüyasını bu yerde görmüş,²³⁹ Davud tapınağı bu kaya etrafında inşa etmeyi tasarlamış ve oğlu Süleyman burada Moria Dağı'nın tepesindeki bu kayanın bulunduğu yerde tapınağı inşa etmiştir.²⁴⁰ Sandık da bu kayanın üstünde (Kudsu'l-Akdes) muhafaza edilmiştir.²⁴¹ Bütün bu dinsel simgeleri taşıyan kutsal mekanın üstünde Sandığın korunması, onun kutsal bir nesne olduğunun başka bir göstergesidir.

1.2.4. Sandığın Dokunulmazlığı

Kutsal şahıs, obje veya yere karşı daima son derece dikkatli davranılmalı ve onlara ancak temizlenme ayininden sonra yaklaşılmalıdır. Böyle bir hazırlığın olmaması durumunda kutsal tamamen tehlikeli olabilir. Doğrudan tehlikeli olmasa bile, kutsala dik-katsizce yaklaşılması durumunda, ona yapılan bir ayinin faydası ortadan kalkabilir²⁴² Bu tür kutsallık ifade eden yerlere ancak temizlenmiş din adamları girebilirdi²⁴³

İsrailoğulları Samuel döneminde Filistiller ile yaptıkları bir savaşta Ahid Sandığını da yanlarında götürmüşlerdi. Sandığın yanında Baş Kahin Eli'nin iki oğlu da vardı. Filistiler ilk önce korkmalarına rağmen daha sonra büyük bir ordu toplayıp, İsrailoğulları'nın üzerine saldırırlar. Yapılan savaşta İsrailoğulları'nı büyük bir hezimete uğratarlar. Yanlarında getirdikleri Sandığı da ele geçirirler.²⁴⁴ Ahid Sandığı ilk defa İsrailoğulları'nın elinden çıkmış, Kudsu'l-Akdes'in dışında kalmıştır. Filistiler Ahid Sandığını kendi şehirlerinden biri olan Aşdod'a götürüp en büyük tanrılarından Dagon'un yanına koyarlar.²⁴⁵ Fakat Sandık, burada Dagon'u küçük düşürecek olaylar meydana getirmeye başlar. Sandığın sebep olduğu musibetler sonraki günlerde kendini göstermeye başlar. "Ve Aşdodlular ertesi gün erken kalktılar ve işte Dagon Rabb'in

Sandığı önünde yüz üstü yere düşmüştü. Ve Dagon'u alıp yine yerine koydular ve ertesi gün sabahleyin erken kalktılar, ve işte Dagon Rabb'in Sandığı önünde yüz üstü yere düşmüştü ve Dagon'un başı ile iki elleri kesilmiş olarak eşikte idi. Dagon'un kendisine yalnız bedeni kalmıştı"²⁴⁶

Sandığın musibeti bununla kalmadı, şehir halkı bulaşıcı hastalıkla da vuruldu. "Ve Aşdodluların üzerinde Rabb'in eli ağırlaştı, ve onları helak etti ve onları Aşdod'u ve onun sınırlarını urlarla vurdu."²⁴⁷ Filistiler başlarına gelen belaların Ahid Sandığından kaynaklandığından, bu beladan kurtulmak için ortak bir kararla onu bir başka Filisti şehri olan Gata'ya gönderirler. Sandığın buraya gelişiyle, belalar da kendini gösterir. "Ve İsrail Allah'ının Sandığını Gataya götürdüler: "Ve vaki oldu ki onlar onu götürdükten sonra Rabb'in eli şehre karşı idi. Çok büyük şaşkınlık oldu, küçük ve büyük şehrin ahalisini vurdu ve üzerlerinde urlar çıktı."²⁴⁸ Gata halkı da Sandığın gelişiyle meydana gelen hastalıklardan kurtulmak için Sandığı Ekron şehrine gönderirler. "Ve vaki oldu ki Allah'ın Sandığı Ekron'a gelince Ekronlular feryat edip dediler: Bizi ve kavmimizi öldürmek için İsrail Allah'ının Sandığını bize getirdiler. Ve gönderip Filistilerin bütün beylerini topladılar. Ve dediler: İsrail Allah'ın Sandığını gönderin ve yine yerine gitsin ve bizi ve kavmimizi öldürmesin. Çünkü bütün şehirde ölüm şaşkınlığı vardı; Allah'ın eli orada çok ağır oldu. Ölmeyen adamlar da urlarla vuruldular ve şehrin feryadı göklere çıktı." ²⁴⁹

Filistiler başlarına gelen bu felaketler karşısında olayları kendi kahinlerine ve sihirbazlarına anlatırlar. Onlar da bu belanın nedeni olarak Ahid Sandığını gösterirler, felaketten kurtulmanın tek çaresi olarak Sandığı ve günah takdimesi olarak altın ve mücevher gibi değerli şeyleri bir çift inekle beraber geri göndermek olduğunu söylerler: "Ve şimdi bir yeni araba ile boyunduruk vurulmamış emzikli iki inek alıp hazırlayın; ve inekleri arabaya koşun; ve yavrularını artlarından ayırıp ve götürün; ve Rabb'in Sandığını alıp arabanın üzerine koyup; ve günah takdimesi olarak ona

ödeyeceğiniz altın şeyleri küçük bir sandık içinde onun yanına koyun ve onu salıverin gitsin. Ve bakın eğer o kendi sınırının yolundan Beyt- Şemeş'e çıkarsa bize bu büyük kötülüğü yapan Rabdir; ve yoksa o zaman bizi vuran onun eli olmadığını bileceğiz; bu şey bize rastgele olmuştur.”²⁵⁰

Filistiler söylenenleri olduğu gibi yapmışlardır. İnekler Sandığı ve günah takdimelerini İsrailoğulları'nın yaşadığı Beyt-Şemeş'e kadar götürürler. Tarlalarda çalışan İsrailoğulları Sandığı görünce büyük bir sevinç duyarlar: “Ve Beyt- Şemeşliler dereye buğday biçiyorlardı; ve gözlerini kaldırıp Sandığı gördüler, ve gördüklerinden dolayı sevindiler. Ve araba Beyt- Şemeşli Yeşu'un tarlasına girip orada durdu; orada büyük bir taş vardı; ve arabanın odununu yardılar. Ve inekleri Rabbe yakılan takdime olarak arzetteler. Ve Rabb'in Sandığını ve içinde altın şeyler olan yanındaki küçük Sandığı Levililer indirdiler ve büyük taşın üzerine koydular. Ve o gün Rabbe Beyt-Şemeşliler yakılan takdimeler arzetteler ve kurban kestiler. Ve Filisti'lerin beş beyi bunu gördükten sonra o günde Ekron'a döndüler.”²⁵¹ Böylece Ahid Sandığı yedi ay müddetince Filisti'lerin elinde kalmış başlarına belalar gelmesi sebebiyle onu geri vermişlerdir.²⁵²

Ahid Sandığı Beyt-Şemeş'e getirildiğinde halkın bir kısmı onu daha yakından görmek için içine bakmışlardır. Sandığın içine bakan 70 kişi kutsallığına dayanamayıp orada ölmüşlerdir.²⁵³ “Allah Beyt – Şemeş adamlarından da vurdu, çünkü Rabb'in Sandığı'nın içine bakmışlardı. Ve kavında yetmiş kişi vurdu, elli bin kişi ve kavın yas tuttu, çünkü Rab kavmi büyük vuruşla vurdu.”²⁵⁴

Sandık daha sonra Kiryat – Yearim'de Abinadab'ın evine yerleştirilir.²⁵⁵ Sandık burada Davud dönemine kadar kalmıştır.²⁵⁶ Davud Kudüs'ü alıp daha sonra buranın hem politik hem de bütün İsraililer için ibadet merkezi yapmak için Sandığı buraya getirmeye karar verir. “Ve Allah'ın Sandığını Kiryat – Yearim'den getirmek için, Davud Mısır vadisi şihordan hamata girilecek yere kadar bütün İsrail'i topladı. Ve Davud bütün İsrail'le beraber, keru-

biler üstünde oturan Rab Allah'ın Sandığını, isimle çağırılan Sandığını, baaladan, Yahuda'nın Kiryat – Yearim'inden çıkarmak için oraya çıktı.”²⁵⁷

Davud Sandığı yeni bir arabaya koyar sevinç çığlıkları içinde geri dönerler: “Ve Allah'ın Sandığını yeni bir arabaya bindirdiler ve Abinadab'ın evinden çıkardılar ve Uzza ve Ahyo arabayı sürüyorlardı. Ve Davud'la bütün İsrail, ilahilerle ve çenklerle ve santurlarla ve teflerle ve zillerle ve borularla Allah'ın önünde bütün kuvvetleriyle oynadılar.”²⁵⁸

Sandık ve alay Nahon Ovası'na geldiklerinde Sandığı taşıyan araba tökezleyip Sandık düşme tehlikesi geçirir: “Ve Kidon'un harman yerine geldiler ve Uzza Sandığı tutmak için elini uzattı: Çünkü öküzler tökezlemişlerdi. Ve Uzza'ya karşı Rabb'in öfkesi alevlendi, ve onu vurdu, çünkü Sandığın üzerine elini uzatmıştı ve orada Allah'ın önünde öldü.”²⁵⁹ Bu olay karşısında Davud Sandığı Kudüs'e götürmekten vazgeçip onu Gatlı Obed – Edom'un evine yönlendirir.²⁶⁰ Sandığın buraya gelişiyle bu sefer Sandığın bir başka yönüne şahit oluyoruz. Sandığın buraya gelişiyle her şey bereketlenir.²⁶¹

Mışkan'da daha sonra da Süleyman Mabedinde Ahid Sandığının konulduğu yer olan kutsalların kutsal bölümünde sandıktan dolayı kutsallık kazanan bir yerdi. Buraya ancak büyük kahin girebiliyordu. Çünkü buranın kutsallığına ancak o dayanabilirdi. Büyük Kahin Sandığın bulunduğu yere yılda ancak bir kere “Yom Kipur” günü girebiliyordu.²⁶² Bu güne hazırlanabilmek için bir hafta öncesinden ailesinden ayrılır ve kendini ruhen arındırmak için Bet ha Mikdaş'ta yaşamaya başlardı. Yom Kipur gecesinde orada kalan Baş Kohen kişisel ve toplumsal için sunular yapar, elbiselerini değiştirir, Mikve havuzuna beş değişik kez girer, sonra kutsallar kutsal bölümüne girerek Ahid Sandığı önünde özel bir tütsü yakardı. Bu sunu için maddi ve manevi temizlik tam olmalıydı. Aksi halde Baş Kohen Kudsul-Akdes bölümünden canlı olarak geri dönmeyebilirdi. Bu işlem doğru olarak icra edildiği za-

man ise; tüm İsrailoğulları'nın günahlarının kefareti için gerekli işlem gerçekleşmiş oluyordu.²⁶³ Sandık aynı zamanda hasta olanları da iyileştiriyordu. Firavun'un kızı sandığa dokunduğu zaman cüzzam hastalığından kurtulup sağlığına kavuşmuştu.²⁶⁴

Kutsalların kutsalın penceresi yoktu; tamirat gerektiren bir durumda tavandan bir işçi ipe sarkıtılır fakat ayakları yere değmezdi. Çünkü ayakların değmesi ölümle sonuçlanabilirdi.²⁶⁵ Tapınağın yıkılması Sandığın oradan çıkarılması aynı zamanda oranın kutsallığını da etkilemiştir. Bunu şu olaydan anlayabiliyoruz. Putatapar biri olan Titus'un sadece yılın tek bir gününde ve yalnızca baş hahamın girebileceği o kutsallar kutsalına girebilmiş, orada yasa kitabının üstünde bir fahişe ile yatmış ve oradan sağ salım çıkabilmiş olmasıdır.²⁶⁶ Bugün dindar yahudiler kazara kutsalların kutsalının, yani Sandığın saklandığı mekanın üzerine basabileceklerinden, Tapınak Dağı'na ya da El-Aksa'ya çıkmaktan kaçınmaktadırlar.²⁶⁷

1.3. Ahid Sandığı'nın Fonksiyonları

1.3.1. İsrailoğulları'na Rehberlik Yapması

İsrailoğulları Mısır'dan çıkışlarından Sina'ya gelene kadar Yahve geceleyin bir ateş sütunu gündüz ise bir siyah bulutla²⁶⁸ devamlı onlara önderlik yapmıştır. Ahid Sandığı yapıldıktan sonra ise Yahve, sandıkla beraber hareket ediyor ve çölde İsrailoğulları'nı bir bulutla takip ediyordu.²⁶⁹ Bulut hareket etmeden İsrailoğulları göç etmezlerdi. Bulutun hareketiyle beraber Sandık da hazırlanır, yol boyunca bulut Sandığı takip ederdi. İsrailoğulları ise Sandığın öncülüğünde hareket eder, bir anlamda sandık onlara rehberlik ederdi:²⁷⁰ "Ve mesken kurulduğu günden meskeni, şehadet çadırını bulut örttü, ve akşamleyin bir ateş görünüşü sabaha kadar meskenin üzerinde idi. Daima böyle idi. Bulut ve geceleyin ateş görünüşü onu örterdi. Ve çadırın üzerinden bulut kaldırılınca İsrailoğulları göç ederlerdi ve bulut nerde durur-

sa İsrailoğulları orada konarlardı. İsrailoğulları Rabb'in emrine göre göç ederler ve Rabb'in emrine göre konarlardı. Ve bulut mesken üzerinde çok günler eğleşince İsrailoğulları Rabb'in bekçiliğini tutarlar ve göç etmezdi. Ve bazen bulut mesken üzerinde birkaç gün bulunurdu o zaman Rabb'in emrine göre konarlar Rabb'in emrine göre göç ederlerdi. Ve bazen bulut akşamdan sabaha kadar bulunurdu ve sabahleyin bulut kaldırılınca göç ederlerdi.”²⁷¹

İsrailoğulları çöl boyunca belirli bir intizama göre hareket ederlerdi. Her kabilenin bir hareket sırası vardı ve bu sıraya göre hareket edilirdi. İsrailoğulları Sina Dağı'nın yamaçlarından ilk defa ayrılırken de bu sıraya göre göç ettiler. Üç günlük bir yol giden İsrailoğulları'nın yol boyunca Ahid Sandığı en önlerinde olmuştur: “Ve Rab'bin dağından üç günlük yol göç ettiler, ve onlara istirahat yeri bulmak için Rabbin Ahid Sandığı üç günlük yol önlerinde göç ediyordu. Ve ordugahdan göç ettileri zaman Rabbin bulutu gündüzün onların üzerinde idi.”²⁷²

Ahid Sandığı Yeşu döneminde öncülük vasfını devam ettirmiş, yine göçün en önünde taşınmıştır. Musa'dan sonra İsrailoğulları'nın başına geçen Yeşu İsrailoğulları'yla Vaad edilen topraklara doğru ilerlerken, Erden Nehri'nin azgın sularını, kahinlerin taşıdığı Sandığın öncülüğünde ırmak sularının mucizevi bir şekilde çekilmesiyle karşıya geçmişlerdir.²⁷³ Nehrin kenarında üç gün bekleyen İsrailoğulları sonunda Ahid Sandığı'nın hareketiyle yola çıkacakları emredilir: “Ve vaki oldu ki üç günün sonunda reisler ordugahın ortasından geçtiler ve kavme emredip dediler: Allah'ınız Rabbin Ahid Sandığını ve Kahinlerin, Levililerin, onu taşıdıklarını gördüğünüz zaman, siz de yerinizden göç edeceksiniz, ve onun ardınca yürüyeceksiniz. Ancak sizinle onun arasında ölçü ile iki bin arşın kadar bir mesafe olacak; gideceğiniz yolu bilirsiniz diye ona yaklaşmayın; çünkü bundan evvel bu yoldan geçmediniz. Ve Yeşu kavma dedi: Kendinizi takdis edin; çünkü yarın Rab aranızda harikalar yapacaktır. Ve Yeşu Kahinlere söyleyip dedi:

Ahid Sandığını kaldırın ve kavmin önüne geçin . Ve Ahid Sandığını kaldırdılar ve kavmin önünde yürüdüler.”²⁷⁴

Önde Sandık arkada İsrailoğulları nehri geçmeye hazırlanırken onları bir mucize bekliyordu. Yabancı olmadıkları bir mucize, tıpkı ataları Kızıl denizi geçerken denizin ayrılması gibi Erden Nehri de ikiye ayrılacaktır: “Ve Rab Yeşua dedi: Musa ile beraber olduğum gibi seninle de beraber olacağımı bilsinler diye bugün bütün İsrail’in gözünde seni büyütmeğe başlayacağım. Ve Ahid Sandığını taşıyan kahinlere emredip diyeceksin: Erden suları kıyısına geldiğiniz zaman Erden’de duracaksınız. Ve Yeşu İsrailoğulları’na dedi; Buraya yaklaşın ve Allah’ınız Rabbin sözlerini dinleyin. Ve Yeşu dedi: şununla bileceksiniz ki hay olan Allah aranızdadır, ve önünüzden Kenanlılar’ı, ve Hittileri ve Hivileri ve Perizzileri, ve Girgashileri ve Amorileri ve Yebusileri mutlaka kovacaktır... İşte bütün dünyanın Rabbinin Ahid Sandığı önünüzde Erden’e giriyor. Ve şimdi kendiniz için her sıpttan bir adam olmak üzere İsrail sıptlarından on iki kişi alın. Ve vaki olacak ki, bütün dünyanın Rabbi Yehova’nın Sandığını taşıyan kahinlerin ayak tabanları Erden sularında durduğu zaman erden suları, yukarıdan inen sular, kesilecek ve bir yığın halinde duracaktır.

Ve vaki oldu ki Ahid Sandığını taşıyan kahinler kavmin önünde olarak, Erden’den geçmek için kavm çadırlarından göç ettikleri zaman, ve Ahid Sandığını taşıyanlar Erdene vardıkları, ve Sandığı taşıyan kahinlerin ayakları suların kıyısına battığı zaman (çünkü Erden biçme vaktinde bütün kıyıları basar) yukarıdan inen sular çok uzakta Tsaretan yanında olan Adam şehrinde, bir yığın halinde durup yükseldiler, ve araba denizine, tuz denizine inen sular tamamen kesildiler. Ve kavm Eriha’nın tam karşısına geçtiler. Ve Rabbin Ahid Sandığını taşıyan kahinler Erden’in ortasında kuru yerde ayak pekiştirip durdular, ve bütün millet tamamen Erden’den geçinceye kadar bütün İsrail kuru yerden geçtiler.”²⁷⁵

1.3.2. Savaşlarda Zafere Vesile Olması

İsrail'in ulusal savaşları, Yehova savaşları diye adlandırılır. Ulusun düşmanları, ulusun Tanrısının düşmanlarıdır. İsraili savaşçılar Yahve'nin yardımcılarında başka kimseler değildir.²⁷⁶ Yehova'nın kendisi ordunun ortasında devamlı hazır ve nazırdır. Yahve ya görünmez bir haldedir, ya da Sandığın içinde hazır ve nazırdır.²⁷⁷ Bu inançtan dolayı İsrailoğulları savaşlarda Sandığı devamlı ordunun önü sıra taşırlar;²⁷⁸ sandık yanlarında olmadan yapılan savaşlarda ise durum aleyhlerine dönmeye başladığı zaman, zafere ulaşmak için Sandığı mutlaka yanlarına getirirlerdi,²⁷⁹ Sandığın gelmesi kendileri için büyük bir cesaret kaynağı olurdu.

Ahid Sandığını savaşta taşımak, Tanrı Yahve'nin krallığını ve liderliğini sembolize ediyordu²⁸⁰. Sandığın bu yönünü, ona yapılan hitaptan da anlayabiliriz. Sandık bir yerden başka bir yere hareket ettirilirken ya da savaş için hazırlandığı zaman Yahve'nin savaşçı kişiliğini ifade eden "Orduların Rabbi" anlarına gelen "Yahve Tsavot" ismi söylenerek hareket ettirilirdi: "Ve Davud kalktı ve isimle kerubiler üzerinde oturan ordular Rabbinin ismiyle çağrılan Allah'ın Sandığını Baale- Yehudadan çıkarmak için, yandaki bütün kavmla oraya gitti."²⁸¹

Yahve'nin bu bileşik isimle anılması bir çok farklı yorumların yapılmasına neden olmuştur. Buradaki ordulardan kastın ne olduğu hakkında farklı yorumlar yapılmıştır. Araştırmacılar genelde üç ayrı yaklaşımda bulunurlar.

1. Bu terkiyle İsrail'in dünyevi ordusu, gücü;
2. Yıldızlar ordusu teması;
3. Bununla melekler ve ruhların göksel ordusu kastedilmiştir.²⁸²

Böylelikle Yahve Tsavot ismiyle Tanrı'nın evrensel egemenliğinin her türlü birimleri te'vil edilmiş, her güç ve hakimiyetin merkezi olarak anlaşılmıştır.²⁸³

Bu ismin sandıkla beraber kullanılması; onun bir güç merkezi ya da İsrail'in, himayesi gerektiği zaman Musa'nın sözlerinde gördüğümüz gibi, sığınılacak bir makam ihtiva eden temada vardır. "Musa dedi: Kalk ya Rab ve düşmanların dağılsınlar ve senden nefret edenler senin önünden kaçsınlar."

Bu birlikte anılma, ikisi arasında bir ilişkinin var olduğunu gösterir. Her şeyden önce Ahid Sandığı, savaş simgesi olarak devamlı savaş alanına taşınırdı.²⁸⁴ Bununla Tanrı Yahve'nin kendi aralarında bulunduğu, ve savaşları kazanmaları için kendilerine yardım ettiğine inanılırdı. Çünkü Yahve İsrailoğullarıyla bir ahid yapmıştı, bu ahide göre İsrailoğulları ahidlerinde durdukları müddetce Tanrı onları her tür beladan kurtaracak, onlara savaşlarda zaferler kazandıracaktı. Aksi taktirde aynı akıbete kendileri uğrayacaktı.²⁸⁵ Yahve'nin anlatılan bu niteliklerinden özellikle onun İbranileri zaferlere götüreceği inancı, Tanrı'nın savaş meydanlarında da İsrailoğullarıyla beraber olacağı anlamına geliyordu; İsrailoğulları'nın, Tanrı'nın ruhunun sandıkla beraber dolaştığına dair inançları²⁸⁶ onu sığınılacak bir merkez,²⁸⁷ düşmanları hezimete uğratan bir makam olarak görmelerine de neden olmuştur.

İsrailoğulları Paran Çölü'ne vardıklarında Musa, Allah'ın emri ile Kenan topraklarını incelemek üzere on iki casus yollar.²⁸⁸ Fakat casuslar (Efrayim kabilesinden Yeoşua ve Yehuda kabilesinden Kalev hariç) cesaretsiz insanlar olduklarından Tanrı'ya ve Musa'ya güvenmezler. Kenan'da bulunan şehirlerin yüksek surlarla kaplı olduklarını görünce geri dönüp vaad edilmiş toprakların aleyhinde konuşurlar: "Bizi gönderdiğin diyara vardık, ve gerçek süt ve bal akıyor ve onun meyvesi budur. Ancak memlekette oturan kavim kuvvetlidir ve şehirler istihkamlı ve çok büyüktür, hem de orada Anak oğullarını gördük. Cenup diyarında Amalek oturuyor, ve dağlıkta Hittiler ve Yebusiler ve Amoriler oturuyorlar ve denizin yanında ve erden kıyısı boyunca Kenanlılar oturuyor.....o kavme karşı çıkmaya kudretimiz yoktur, çünkü onlar biz-

den kuvvetlidirler²⁸⁹” casusların bu açıklamaları karşısında morali bozulan ve cesaretini kaybeden halk yola devam etmeyi reddeder. Bunun üzerine Allah Musa’ya şunları söyler: “Topraklar hakkında iyi konuşmuş olan Yeşua ve Kaleb’in dışında bu millet vaad edilmiş topraklara girmeye layık değildir. Onlar çölde 40 sene dolaşacaklar, ta ki Mısır’a dönmek istemeyen yeni bir nesil yetişsin”.²⁹⁰

Bu acı haber üzerine millet çok üzülür. Bazıları Kenan’a giden bazı dağları aşıp oranın halkıyla savaşmak ister. Fakat Musa onlara engel olmak ister: “Ve Musa dedi: bu iyi gitmez niçin şimdi Rabbin emrini tecavüz ediyorsunuz? Çıkmayın, çünkü Rab aranızda değildir, düşmanlarınızın önünde vurulmayasınız çünkü Amelekiler ve Kenanlılar orada önünüzdedir ve kılıçla düşeceksiniz. Mademki Rabbin ardınca gitmekten döndünüz, Rab sizinle beraber olmayacaktır.”²⁹¹ Buna rağmen cenge çıkanlar ağır bir bozguna uğrarlar. Sayılar ve Tesniye’de anlatılan bu olayda cenge çıkanların düşmana karşı yenilgilerinin nedeni olarak Allah’ın ve Ahid Sandığı’nın aralarında bulunmayışı özellikle vurgulanır. “Fakat dağın tepesine çıkmak için kendilerine güvendiler; fakat Rabbin Ahid Sandığı ve Musa ordugahın ortasından ayrıldılar. O zaman o dağda oturan Amalekiler ve Kenanlılar indiler ve Horma’ya kadar onları vurup kırdılar.²⁹² “Ve Rab bana dedi onlara de: “Çıkmayın ve cenk etmeyin çünkü ben aranızda değilim, düşmanlarınızın önünde vurulmayasınız. Ve size söyledim siz de dinlemediniz.”²⁹³

Ahid Sandığı’nın Yeşu döneminde de savaş meydanlarında en önlere dolaştığına şahid oluyoruz. İsrailoğulları vaad edilmiş ülkeye doğru ilerlerken Eriha şehrinin kuşatılması gerekir. Fakat şehrin surları yüksek olduğu gibi halkı da iyi savaşçılardan oluşuyordu.

Fakat şehrin kuşatılışı ve fethedilişi Yahve’nin Yeşua öğrettiği savaş stratejisi ekseninde olacaktır. “Ve Rab, Yeşua dedi: Bak Eriha’yı ve kralını ve cesur yiğitleri senin eline verdim. Ve siz bü-

tün cenk adamları, çepçevre bir kere şehri dolaşacaksınız. Altı gün böyle yapacaksınız. Ve Sandığın önünde yedi kahin koç boynuzundan yedi boru taşıyacaklar, ve yedinci gün şehri yedi kere dolaşacaksınız ve kahinler boruları çalacaklar. Ve vaki olacak ki onlar koç boynuzundan boruyu uzunca çaldıkları ve siz borunun sesini işittiğiniz zaman bütün kavm yüksek sesle bağırarak ve şehrin duvarı olduğu yere çökecek, ve kavm herkes önüne doğru yürüyecek.²⁹⁴

Yeşu orduyu, Eriha şehrinin surları etrafında yedi gün dolaştırır. Ahid Sandığının önünde de yedi kahin gitmekte ve Yubel borularını çalmaktadırlar. Yedinci gün duvarlar kendiliğinden yıkılır ve İsrailoğulları Yahve'nin onlara verdiği şehre girerler.²⁹⁵

Sandık bazı savaşlarda ise ahdin gereği olarak İsrailoğulları'nın yenilmeleri karşısında hiçbir yardımda bulunmamıştır. Bunun en bariz örneği, Filisti'lerle yapılan savaşta kendini gösterir. Filisti'ler İsrailoğullarıyla yaptıkları savaşta onları büyük bir hezimetle uğratarlar. İsrailoğulları dört bin kayıp vermiştir. İsrailoğulları Tanrı'dan yardım görmek için Ahid Sandığını Şilo'dan alıp orduya getirirler. "Ve kavm ordugaha geldi ve İsrail ihtiyarları dediler: Niçin bugün Rab bizi Filisti'lerin önünde vurdu? Şilo'dan Rabbin Ahid Sandığını yanımıza alalım ve aramıza gelsin, ve bizi düşmanlarımızın elinden kurtarsın. Ve kavm Şilo'ya adam gönderdi ve kerubiler üzerinde oturan ordular Rabbin Ahid Sandığını oradan getirdiler. Ve Eli'nin iki oğlu Hofni ile Finehas Allah'ın Ahid Sandığı ile beraber orada idiler."²⁹⁶ Sandığın ordugaha gelmesi İsrailileri çok sevindirir. "Ve Rabbin Ahid Sandığı ordugaha girdiği zaman bütün İsrail büyük bağırışla bağırıldılar ve yer ses verdi."²⁹⁷ Filisti'ler Sandığın gelişinden çok korkarlar. "Filisti'ler bağırış gürültüsünü işitip dediler: İbranilerin ordugahında bu büyük bağırış gürültüsü nedir? Ve ordugaha Rabbin Ahid Sandığı geldiğini bildiler. Ve Filisti'ler korktular, çünkü dediler: Ordugaha Allah geldi. Ve dediler vay bize çünkü bundan evvel böyle bir şey olmamıştı. Vay bize bu kuvvetli ilahların elinden bizi kim kurtaracak? Çöl-

de Mısırlıları her türlü belalarla vuran ilahlar bunlardır.”²⁹⁸ Fakat yapılan savaşta İsrailoğulları büyük bir yenilgiye uğramış, galebe-
lerinin temini için Şilo tapınağından getirmiş oldukları Ahid San-
dığı da Filistililerin eline geçmiştir.²⁹⁹ Tevrat’a göre Yahve, İsrailoğulları’nın günahları yüzünden ve Sandığın yanında gelen
Eli’nin günahkar iki oğlu yüzünden gazaba gelmiş İsrailoğulları’na
yardım etmemiş ve onların yenilmelerine göz yummuştur.³⁰⁰

1.3.3 İsrail Kavmini Birleştirmesi

Sembolik anlatım dinlerin ve mitolojilerin kullandıkları bir anlatım tarzıdır, Çünkü aklın erişemediği hakikatları daha basitleştirerek, somutlaştırarak toplumun bütününe hitap eder. Latince kökenli olan sembol kapalılık içinde görülmeyen bir realiteyi yansıtan bir simge ya da maddi bir nesnedir.³⁰¹ Eski Hristiyan kilisesinde dinin hakikatlarını ifade etmeğe “symbolon, sembol” denilir ve bu suretle onun aşılabilir sınırlarına imâ edilirdi.³⁰²

Aynı zamanda Semboller, müşahede olunamayan esrarlı bir olgu hakkında bize çok net olmayan bir duygu, his ve izlenim vermektedir.³⁰³ Sembolün anlamı onun maddi şekilleri aracılığıyla görünür ve anlaşılır. Hakiki sembol, görülen bir surette görülmeyen bir hakikata işaret ederek ruhun derinliğine, şuur altındaki sahalarına kadar tesirler bırakıp bir çok fikir ve duyguları uyandıracak kadar kuvvetlidir. Sembolde kutsal bir hakikatin mevcut olduğundan sembolde kutsal olanın iki tarafını, heybet ve korku uyandıran celali ile hayranlık ve zevk bahşeden cemali ihtiva etmektedir.³⁰⁴

Sembol, nesnellik aracılığıyla kökleri aramızda olan soyut-manevi hakikat basamaklarına ve muhtevaların eşiklerine yaklaşma imkanı sağlamaktadır.³⁰⁵ Semboller davranışlarımız üzerinde bilinçli ya da bilinçsiz olarak etkili olurken,³⁰⁶ görülmeyen bir alemin nesnel işaretleri olarak insan ruhunun derinliklerinde ve şuur altında oluşan düşünce ve duygularında da etkinliğini devam

ettirirler.³⁰⁷ Toplumun kültürel yapısının, fonksiyonel olarak varlığını devam ettirmesinde semboller önemini korumaktadır. Kültürün en önemli dayanağı olarak din kurumunun ifade ettiği anlamların, kendi içinde ve diğer toplumsal yapılar üzerinde oluşturduğu etkileşimler de bu çerçevede değerlendirilmelidir. Çünkü kültürel bir sistem olarak din, sembolik ifade biçimleriyle inananların motive eder ve toplumsal gerçeklik alanında sembollerle belirginleşir.

Ahid Sandığı da milletin nazarında bir çok farklı sembolik manaları üzerinde taşıyan bir objeydi. Sandık onlara mütevazı kökenlerini hatırlattığı gibi teokratik inançlarının saflığını ve doğruluğunu da temsil ediyordu. Sandık aynı zamanda Tanrı'yla yapılan antlaşmanın somut ifadesi olması hasebiyle Tanrı'yı onlara çok yakın hissettiren biricik semboldü.³⁰⁸ Buna bağlı olarak İsrailoğulları bir anlamda ilahî varlığın Sandığın içinde yaşadığına inanıyorlardı.³⁰⁹

Ahid Sandığı İsrailoğulları için çöl hayatında ve daha sonraki yerleşik dönemde de taşıdığı bu sembolik manalardan dolayı onları bir federasyon bayrağı altında toplayan bir sancak rolü de üstlenmiştir.³¹⁰ Bunun yanında o tapınaklarının ve ibadet kültürlerinin merkezinde olması nedeniyle³¹¹ İsrailoğulları'nın her yıl bir defa da olsa orada toplanmalarına vesile oluyordu.³¹²

1.3.4. Siyasi Otoriteyi Meşrulaştırması

Ahid Sandığı taşıdığı misyon gereği bir çok zamanlar siyasi bir araç olarak kullanılmıştır. Sandık bazen kralların meşruiyet kazanması, bazende siyasi otoritelerini sağlamlaştırma hususunda etkili bir rol oynamıştır. Sandık bazı durumlarda da siyasi yönetimin din politikasındaki tutumuna göre de bir değer kazanıyordu.

Ahid Sandığı yeni bir düzenin (Yahve merkezli) ahlaki ve sosyal prensiplerini ihtiva eden levhaları içerdiğinden dolayı o

düzenin somut bir sembolüydü. Bu yeni düzenin dinî ve ahlakî prensiplerini hayata ilk uygulamaya çalışan Hz. Musa'ydı. Musa sonrası ne zaman bu düzenden uzaklaşmaya başlandıysa, o süreçte sosyal ve ahlaki prensipleri taşıyan Sandığın da halk nezdinde otoritesi zayıflıyordu. Hakimler dönemi bu süreci anlatan en bariz örnektir. Bu dönem de İsrailoğulları arasında Baâller tapma, efsunculuğa inanış, sihirbazlık faaliyeti, ölümler kültü, cinlere, ilahi hayvanlara inanç gibi hala yaşamakta devam eden ibtidaî telakkilerin açık bir surette belirdikleri görülür. Halk arasında yaşayan Yahve dini bu telakkilere bürünmüş bir sima arz ediyordu.³¹³ Bütün bunlar On Emir'e aykırı şeylerdi. İşte bu dönemde Ahid Sandığından hiç bahsedilmez, Sanki kutsallığı unutulmuş gibidir.³¹⁴ Çünkü bu dönem Ahid Sandığının temsil ettiği düzene uymayanların hakim olduğu bir dönemdi.

Fakat bu düzeni tekrar getirmek isteyen yönetimler döneminde Sandık yine Yahudi kültürünün merkezine oturuyordu. Kral Yoşia döneminde Yahve dinine yönelik bir reform hareketi başlatılır. Yapılan reformlar arasında yüksek yerlerde kurulan mezbahaların, mihrapların kaldırılması, bütün kurban ve takdimelerin yalnız Yahve adına sunulması, Yahve bayramlarının tek bir sunakta kutlanması, putların yıkılması olmuştur.³¹⁵ Bunların hemen akabinde Yoşia, yeni düzenin sembolü olan Ahid Sandığının tekrar mabede konulmasını ve eskisi gibi kanunlara uygun olarak yerleştirilmesini Levililerden istemiştir.³¹⁶ Böylece sandık yeni dönemde tekrar Yahudi kültürünün merkezindeki yerini alır.

Siyasi anlamda Sandığı ilk kullanan Kral Davud olmuştur. İsrailoğulları Filisti'lerle yaptıkları savaşta yenilgiye uğramış, aynı zamanda Ahid Sandığı da Filisti'lerin eline geçmişti³¹⁷. Filistiler sandıktan dolayı başlarına belaların gelmesinden ötürü Sandığı İsraililere geri göndermişlerdi. Sandık o günden Davud'un Kudüs'ü aldığı güne kadar Kiryath Yearim'de muhafaza edilmiştir.³¹⁸

Davud'un Kudüs'ü ele geçirdikten sonra bütün halkın nezdinde otoritesini güçlendirmek için yaptığı en büyük atak, Sandı-

ğı Kudüs'e getirmesi olmuştur. Davud, İsrailoğulları'nın birliklerinin sembolü olan kutsal emanetleri getirerek, tahtının ve şahsi ordusunun koruması altında kendi şehrine yerleştirmiştir. Bütün bu olaylar kişisel durumunu güçlendirerek, ulusal dinin, bütün halkın ve tacın kendisi ile özdeşleşmesine yol açmıştır.³¹⁹ Davud'un Ahid Sandığını Kudüs'e getirmedeki asıl amacı, onu kendi özel mabedi için müsadere etmek değil, aksine onunla tüm kabileler için Kudüs'ü ibadet merkezi yapmaktır.³²⁰ Ahid Sandığının getirilişyle Kudüs kutsallık kazanmış, başkent ilan edilmesiyle politik bir şehir haline gelmiştir.³²¹ Davud'un Sandığın getirilişi esnasında ruhani urbalarını giyerek Sandığın önünde raksetmesi de³²² bir anlamda sosyal bir teşkilat olan hükümdarlığını onun önünde Yahve'ye onaylatma çabasıdır³²³. Tevrat Davud'un Sandık için mabed yapmamasının nedeni olarak Davud'un savaşçı karakterinden dolayı Tanrı'nın izin vermediğini söyler . Oysa buradaki amaç ahlaki olmaktan çok siyasi bir karardır. Zira Davud her şeyden önce bir savaşçıydı, vaktini savaşmakla geçirmişti. Davud'un büyük bir mabed yapmamasının amacı o dönemde krallığı bir mabed etrafında toplayıp ülkenin değişik yerlerine serpilmiş sunakların etkisini kırmamaktır, çünkü bu sunaklar geçmişle bir bağ kurduğu gibi orada yaşayan insanları da bir mabetle karşısına almak istemedi. Çünkü Sandık için yapılan bir mabed bu sunakların önemini azaltabilirdi. Böylece Davud Sandık için bir mabed fikrinden vazgeçmiştir.³²⁴

Davud'un oğullarından Avşalom birkaç kişi ile beraber babasına karşı bir isyan tertipler³²⁵. Davud oğlunun bu hareketini öğrenince onunla savaşmaktansa Yeruşalim'den çıkmayı düşünür. Bu çıkış esnasında Baş Kahin Tsadok'da Davud'la beraber Ahid Sandığında şehirden çıkarılması gerektiğine inanarak Sandığı Levililerle beraber Davud'un yanına getirmiştir. "Ve işte Tsadokta, Allah'ın Ahid Sandığını taşıyan bütün Levililerle beraber geldi; ve Allah'ın Sandığını yere koydular, ve bütün kavm şehirden tamamen Abiatar yüksek bir yere çıktı. Ve kral Tsadoka dedi: Allah'ın San-

diğını şehre döndür, Rabbim gözünde lütuf bulursam beni geri getirir ve onu ve meskenini bana gösterir.... Ve Tsadokla Abiatar Allah'ın Sandığını Yeruşalim'e geri götürdüler ve orada kaldılar".³²⁶ Sandığın Davud'la beraber şehirden çıkarılmasının amacı yeni gelen Avşalom yönetimini güç bir durumda bırakmak, halk nezdinde meşruiyetlerini zedelemektir. Çünkü On Emir levhaları İsrail inancının odak noktasıydı. Teokratik demokasinin simgesiydi.³²⁷ Sandığın Davut'la beraber olması demek, onun siyasi ve manevi otoritenin merkezi olması anlamına gelecekti. Fakat Davud aile içi bir kavgada bu yolu tercih etmeyerek Sandığı geri göndermiştir.

Ahid Sandığının siyasi amaçla kullanıldığı diğer bir yer ise Süleyman Mabedi döneminde ortaya çıkmıştır. Süleyman Mabedi Beyt-El'deki gibi, kral himayesinde bir mabeddi. Fakat mabedin kral himayesinde olması, onun saraya bitişik bir kutsal mekandan başka bir şey olmadığı anlamına da gelmez. Çünkü kral mabedin kurucusu ve koruyucusu sıfatıyla, taşıdığı kutsallıkla ve ibadetteki meşru rolü sebebiyle, devraldığı imtiyazlarla ona müdahale veya nezaret etme yetkisine sahipti. Ancak Kudüs Mabedi, Beyt-El'deki mabed gibi özel bir yer olmayıp krallığın bir mabedi, hem kralın, hem de halkın milli bir tanrıya birlikte ibadet ettikleri ulusal bir mabetti. Kral Süleyman Sandığı mabede koymakla tüm kabileler için Kudüs'ü ibadet merkezine dönüştürdü. Mabed ve saray, sanki Yahve ve halkını idare etmesi için onun seçtiği kral, birbirleriyle kapı komşusu olarak yaşıyorlarmış gibi, yanyana idi. Yani mabed Yahve'yi, (ilahi varlığın Sandığın içinde yaşadığı inancı dikkate alınırsa) saray da kralı temsil ediyordu.³²⁸ Süleyman bu çıkışla dini reformu mutlakiyetçi bir krallığa dönüştürdü. Buna göre Tanrı'ya ibadet edilecek tek türbe kralın kontrolündeki mabetti.³²⁹ Sandığın buraya gelmesiyle, İbrahim'e bağlı Shekem ve Yakub'a bağlı Bethel gibi türbelerin değeri düştüğünden, kuzeyli kabileler Süleyman'ı manevi değer yıkıcısı olarak görmeye başlamışlardı.³³⁰

İsrailoğulları'nın ikiye ayrılması sürecinde de Sandık siyasi çıkarların çatışmasında da dolaylı bir etken olmuştur. Hz. Süley-

man'ın M.Ö. 935 yılında ölümü üzerine ülke kuzey ve güney olarak ikiye ayrıldı.³³¹ Oğullarından Rehobeam, güneyde Yahuda devletinin kralı olduğunu ve Kudüs'ü başkenti ilan etti. Yahuda ve Bünyamin kabileleri kendisine biat ettiler. Ancak onun şiddet taraftarı olması sebebiyle, İsrailoğulları'nın kuzeydeki 10 kabilesi ona biat etmeyerek kardeşi Yerobeam'ı kendilerine kral seçtiler; kuzeyde kurulan bu devletin ismi İsrail ve başşehri Şekem idi.³³²

Yeroboam kuzeydeki yahudilerin hala Yerusalayim'e çok bağlı olduklarını görür. Ne de olsa Bet ha Mikdaş ordadır; sandıkla beraber içinde antlaşmanın tabletleriyle Tanrı'nın varlığının en çok hissedildiği yerdir. Üç büyük bayramda Pesah, Savuat, ve Sukotta halk Yerusalayim'e gitmeye devam etmektedir.³³³ Yeroboam güneyle olan bu ortak inancın iki ulusun tekrar birleşmesine neden olabileceğini görür. Bu durumda kral olamayacaktır.

Yeroboam dua ve ibadet etmek için kuzeyde alternatif ibadet yerleri oluşturmaya karar verir. Ve bu amaçla biri Bethel diğeri Dan da olmak üzere iki tapınak inşa eder. Yeroboam bununla yetinmeyip bu tapınakların içine altından buzağılar yerleştirir.³³⁴ Bunların İsrailoğulları'nı Mısır'dan çıkaran Tanrılar olduğunu ilan ederek, insanları bu putlara yönlendirmeğe çalışmıştır.³³⁵ Fakat bütün bu gayretlere rağmen Sandık kaldığı mabedin önünden hiçbir şey kaybettirmemiştir. Bütün bu çabalara rağmen mabed kutsallığından hiçbir şey kaybetmemiştir. Çünkü mabede kutsallığı kazandıran asıl neden, Sandığın orada bulunmasıydı. Sandık, mabedi 369 yıl boyunca mevcut olan şilo mabedine ve aynı zamandada israiloğullarına çölde refaket eden mabede (Mişkan'a) tarihsel olarak bağlıyordu.³³⁶

1.4. Sandığın Ortadan Kalkması Ve Sonuçları

İbadet, Yahudi tarihinde zamanla değişik vechelere bürünen bir seyir izlemiştir. Yahudi ibadeti Musa öncesi dönem, Musa dönemi, mabed ve mabed sonrası dönem olmak üzere, kabaca dört

devrede incelenmiştir. ³³⁷ Ahid Sandığının ortaya çıkışıyla bu süreci üç bölümde ele alabiliriz.

1.4.1. Mabet Yapılmadan önceki İbadet ve Sandığın Etkisi

İsrailoğulları Mısır'dan çıkıp yerleşik hayata geçene kadar farklı mekanlarda kurban takdim etmişlerdir. ³³⁸ Fakat ibadetlerinin merkezi noktaları olan Ahid Sandığının ³³⁹ muhafaza edildiği mabetler devamlı yahudilerin merkezi ibadet mekanları olmuştur. İsraililer çöl hayatı boyunca, Ahit Sandığını Yahve'nin taşınabilir mabedi ve ikametgahı olan toplanma çadırı veya cemaat çadırı ³⁴⁰ olarak adlandırılan mabedin en kutsal bölümüne koymuşlardır. ³⁴¹ Hz. Musa çöldeki hayatları boyunca İsrailoğulları'nın bütün dini faaliyetlerini ilk kez buradan yönlendirdiği gibi, ³⁴² Tevrat'ın Levililer kitabından anlaşıldığına göre Yahudiler, başta kurban olmak üzere tüm ibadetlerini de yine burada yerine getirmişlerdir. ³⁴³ Sandığın buraya konulmasıyla mabede daha farklı bir anlam yüklenmiştir, artık burası Musa'nın Tanrı'yla yüz yüze, ³⁴⁴ ağız ağıza konuştuğu, ³⁴⁵ gaipten haber alınan bir yer haline geldi. ³⁴⁶ Ahid Sandığına Tanrı'nın tahtı gözüyle de bakılmıştır. ³⁴⁷ Çünkü Tanrı iki melek arasında Musa ile burada konuşuyor ve ona emirlerini burada veriyordu. ³⁴⁸ Ayrıca Tanrı'nın ruhunun sandıkla beraber çadırda bulunulduğuna inanılıyordu. Bu anlayış ibadetin orada yapılacağı inancını doğurmuştur. ³⁴⁹

Hakimler döneminin sonlarına doğru merkezi mabedin Şilo'da olduğu görülür; çünkü burada düzenlenen yıllık bayramlarda Bünyamin oğullarının rakeden kızları kaçırılmaları, ³⁵⁰ Şilo'nun bayram ibadetinin merkezi olduğunu gösterir. ³⁵¹ Ahid Sandığının, Eli'nin himayesinde oraya getirilmiş olması da ³⁵² Şilo mabedinin hem bir merkez, hemde bir Yahve mabedi olduğuna delildir. ³⁵³

Sandığın, Süleyman mabedine yerleştirilmeden önceki son durağı, Kudüs mabedi idi. ³⁵⁴ Kudüs'ü fethinden ve Filisti'lilere

karşı ilk zaferinden sonra Davud, o sırada Kiryath–Yearim’de bulunan Ahid Sandığının kontrolünü Filistililerden alıp dini bir alay eşliğinde, sevinç çığlıkları arasında Kudüs’e getirir.³⁵⁵

Tüm kabilelerin saygı duyduğu ve daha önceleri onların müşterek ibadetinin merkezi noktası olan Sandığın Kudüs’e getirilmesiyle buraya hem dini bir prestij kazandırmış³⁵⁶ hem de Kudüs’ün Yahve tarafından seçilmiş bir ibadet yeri olarak kabul edilmesine neden olmuştur.³⁵⁷ Sandık aynı zamanda hac ibadeti için tavaf edilmesi gereken bir mekan haline gelmiştir.³⁵⁸

1.4.2. Yehova’ya Mabedde Yapılan İbadet

Yehova’ya yapılan ibadette ikinci merhale, Yehova’nın mabetle olan irtibatıdır. Davut Kudüs’ü başkent yapmış, kendisinden sonra gelen Süleyman ise orada meşhur Süleyman Mabedi’ni inşa etmiştir.³⁵⁹ Mabedin yapımı tamamlandıktan sonra Ahid Sandığı Süleyman tarafından, İsrailoğulları’nın da katıldığı bir törenle mabedin Kudus’l – Akdes denilen en mukaddes yerine konulur.³⁶⁰ Ahid Sandığının gelişile mabed bir bulutla doldurulmuştu.³⁶¹ Çöl hikayelerinde geçen bu bulut, Yahve’nin cemaat çadırındaki huzurunun işareti sayılıyordu.³⁶² İsrailoğulları o zaman bunu dinlerinin merkezi olarak telakki ettiler. Ayrıca Süleyman’ın “sana bir ev, ebediyen mesken tutacağın bir yer yaptım”³⁶³ demesiyle zamanla onlar Yahve’nin bu mabedi kendi adına tahsis ettiğine ve sandıkla beraber mabedin içindeki derin, karanlık ve gizli odada (Kudus’l – Akdes) özel bir tarzda hazır bulunduğu inanmaya başladılar.³⁶⁴ Zamanla Yahve’ye gerçekten ibadet eden kişinin, ona yalnız Kudüs’deki mabedde bir kurban takdim edebileceği anlayışı hakim oldu.³⁶⁵ Sandık mabette icra edilen kurban ve hac ibadetinde tamamlayıcı bir rüknü haline gelmişti. Mesela mabedde kesilen kurbanların kanları, Sandığın üzerine sürülmesi şartı³⁶⁶ veya Mişna Sukot bayramının ilk gününde bir, son gününde ise yedi defa Sandığın etrafında tavaf yapmak bu ibadetlerin

birer rüknü haline gelmişti.³⁶⁷ Zamanla mabed, kurban, dua ve şükür maksadıyla bütün halkın toplandığı ruhanî bir merkezi haline geldi.³⁶⁸ Böylece İsrailoğulları'nın akidesi, Sandığın mabede yerleştirilmesiyle buranın etrafında toplanmış oldu.³⁶⁹

1.4.3. Mabedden Sonra Yehova'ya İbadet

Yehova'ya yapılan ibadetin üçüncü merhalesi, mabedin yıkılmasından sonraki dönemdir. Bu devre, Babil sürgünüyle başlar.

İsrailoğulları 586 yılında Babil'e sürülüp köle haline getirilince, inançlarında da bir takım değişiklikler meydana geldi. Babil işgalinden önce Yehova kültü içerisinde henüz her yerde hazır ve nazır içsel bir Tanrı anlayışı yoktu.³⁷⁰ Her ne kadar son dönem peygamberleri bunu dile getirmiş olsa da bu inanç tam anlamıyla kurumsallaşmamıştı.³⁷¹ İsrailoğulları kendi ülkelerinde iken Yehova'nın Filistin'in Tanrısı olduğuna inanıyorlardı. Fakat şimdi başka milletler arasına dağıldıklarına, kutsal şehirleri yakılıp yıkıldığına ve Tanrı'nın evi yanıp kül haline geldiğine göre Yehova nerede idi? Bu olay bir çok kişiyi Yahve'nin gücünden kuşkulandırmaya kadar götürdü.³⁷²

İsrailoğulları başlarına gelen dertlerin, işledikleri günahlar yüzünden olduğuna ve önceden kendilerini uyarmış olan Yehova'nın şimdi kendilerini cezalandırmakta olduğuna inanmakta idiler. Ama yine de onun seçilmiş halkı idiler ve Yehova yine onların tek Tanrısı idi. Hiç şüphe yok, bu kölelik durumlarında da Yehova yine aralarında idi.³⁷³

Şu halde, madem ki Yehova hem Filistin'de kalan, hem kuzeve, hem güneye, hem doğu ve hem de batıya götürülmüş olan halkın arasındadır, o halde Yehova her yerde idi. ³⁷⁴

Çöldeyken Yehova göçebe bir kavmin göçebe Tanrısıydı, onlarla birlikte savaşlara katılıyor, onların düşmanlarını yeniyordu.

Yehova artık küçük bir tahta sandığa yerleşmiş, oradan oraya gezen değil, fakat her ülkeye yerleşmiş insanların Tanrısıydı.³⁷⁵

Böylece Sandığın kaybıyla Şehina da bütün dünyaya yayılmış oldu; Bu yüzden daha sonra yapılan mabetlerde Şehina buralarda yer almamıştır.³⁷⁶

Bu inanç Yahudi akîde tarihinde önemli bir adım sayılır. Çünkü onlar, ilahlarını belli bir mekânda olup, orayı aşamama durumundan kurtarmışlar, bir dereceye kadar da ondaki mücessemlik kayıtlarını çözmüşlerdir.³⁷⁷ Böylece her yerde hazır ve nazır olan tek Tanrı inancına doğru ilk adımlar atılmaya başlanmıştır.³⁷⁸ Artık Yahve şöyle anılmaya başlanmıştır: “Sen, bütün dünya krallıklarının Tanrısı olan ilahsın. Gökleri ve yeri sen yarattın. Asur kralları gerçi bütün milletleri ve onların memleketlerini harap ettiler ve ilahlarını ateşe attılar. Çünkü onlar, ilah değildiler. Ancak insan ellerinin işi, ağaç ve taş idiler. Ve bütün dünya krallıkları bilsinler ki, sen tek olan Rab’sin”³⁷⁹ Yere miya’da artık Sandığın kimse tarafından hatırlanmayacağını, fakat bundan sonra Yerusâlim (Kudüs) bütün kavimlerin yönelip iman edecekleri Yahve’nin tahtı olacağını³⁸⁰ söyleyerek evrensel bir Allah inancının işaretleri verilmiştir.

Yıllarca süren Babil esareti, Yahudilik’in temellerinin atıldığı yer olması açısından önemlidir. Bu dönemde Ahid Sandığının kayıp olması, Yahudileri bütün ibadetlerinde tam bir özgürlüğe götürdü.³⁸¹ Mabedin yıkılışıyla onun etrafında oluşan kùltlerin yerine Tanrı ile İsrail arasında daha soyut bir ahid devreye girer. Tapınak etrafında kümelenen inançları, dağılmadan sonra birleştiren temel unsur yasa ve ahid kavramları oldu.³⁸² Bu devrede Kudüs’deki mabedin yerini cemaat kavramı almıştır. Kutsal diyara (Kudüs’e) bağlı olmaları sebebiyle bayramlarda kutlanamıyor, kurban da kesilemiyordu. Bunların hepsinin yerini, tek dinî gün olarak şabat alır.³⁸³

Bütün bu olumsuz şartlara rağmen, sürgündeki Yahudiler Kudüs’deki mabedin yardımı olmaksızın Tanrı, Tanrı’ya ibadet ve dua hakkında pek çok şey öğrenmişler,³⁸⁴ sürgünde inşa ettikleri yeni mabetlerde (sinagog)³⁸⁵ dua ve kutsal yazı okumaları gibi di-

ğer yollarla Allah'a ibadet etmeyi sürdürmüşlerdir.³⁸⁶ Sandık İsrailoğulları'nın ibadetlerindeki bütün bu değişimlerin tek nedeni olmasa da, bir çok sebeplerden belki de en etkili olanlardan bir tanesidir.

1.5. Mesih Beklentisi Ve Ahit Sandığı

Tevrat'ta açıkça "Mesih" isminde bir kurtarıcı geleceğini, yeryüzünü adaletle dolduracağını anlatan ibare yoktur; ancak buna işaret eden ifadeler vardır. Bu ibarelerde Babil ve Fars esaretinden sonra ortaya çıkmıştır.³⁸⁷

Bu inanç Yahudilikte kendi içinde Kral Davud özleminden ve Tanrı'nın ona hükümdarlığının ebedi olacağı hakkındaki va'dinin istikbalde gerçekleşeceği ümidinden doğmuştur. İnancın doğmasında dış dünyanın etkisinin olup olmadığı ise ihtilaflıdır.

Yahudilerce Mesih, Davut soyundan gelecek ve Betlehem'de bakire bir kızdan doğacaktır.³⁸⁸ Çoğunluğa göre ise Musa ilahî nurun bir timsalidir. Hüküm gününden daha önce tövbekar olmuş kimselere, o, şefaahat edecek ve kurtaracaktır. Müstakbel Mesih de, Musa'dan başkası değildir. Yine onlara göre Mesih bir insanoğludur. İnsanî bir tabiata sahiptir. Fakat o, meshedilmesi sebebiyle kutsal güce de sahip bulunmaktadır. Bu güç sayesinde, Tanrı Yahve'nin temsilciliğini yapacaktır.³⁸⁹

Zamanla Yahudi geleneğinde Mesihle ilgili bir edebiyat oluşmuştur. Mesih'in nerede olduğu,³⁹⁰ ne zaman geleceği,³⁹¹ gelmesine yakın meydana gelecek olaylar³⁹², geldikten sonra yapacakları hakkında³⁹³ bir çok rivayetler nakledilmiştir. Bütün bunlar bizim konumuzun dışında olduğu için biz burada sadece Mesih'in sandıkla olan ilişkisine değineceğiz.

Yahudilere göre Sandık bir amaç için Tanrı tarafından muhafaza ediliyor.³⁹⁴ O ancak Mesih'in gelişiyi ortaya çıkacaktır.³⁹⁵

Fakat Mesih'den önce Tanrı İlya'yı gönderip toplumu Mesih'in gelmesine hazırlayacaktır.³⁹⁶ Bu arada İlya Mesih gelmeden

önce dört nesne getirecektir. Bu dört nesneden özellikle ikisi Sandığın da bulunmasını gerekli kılıyor. Bu nesnelere çöl yolculuklarında sandığa konulan ve gelecek nesillere ibret için saklanan Kudret Helvası ve Harun'un Asası'dır.³⁹⁷

Mesih'in gelmesinin en büyük işaretlerinden biri de mabedin tekrar yapılması olacaktır.³⁹⁸ Bu amaçla günümüzde Sağcı Yahudiler Süleyman Mabedi'nin tekrar kurulması için Mescid-i Akşa'nın altında arkeolojik kazılar yapmaktadırlar. Yapılan çalışmalara göre Süleyman'dan kalma mabed yerin 16 m. altında bulunuyor. Bu çalışmalara Evanjelik Hristiyan mezhebine mensup insanlar da maddi imkanlar sağlamaktadır. Çünkü bu mezhebe göre İsa'nın gelmesi için, Yahudilerin Kudüs'te tanrı hakimiyet kurmaları gerekiyor.³⁹⁹

Mesih'in gelişiyle beraber mabed inşa edilecek, Tanrı'nın yeryüzündeki mevcudiyeti olan Şehina Mabedi'nin üzerine yerleşecektir.⁴⁰⁰ Şehina'nın Mabedi'nin üzerinde olması Sandığın da orada olmasını gerekli kılıyor. Çünkü Şehina Sandığın kaybıyla mabedi terk etmiş daha sonra yapılan mabetlerin hiçbirinde Sandık olmadığı için bulunmamıştır.⁴⁰¹

Hristiyanlar ise Sandığı Hz. İsa'nın sembolü olarak görmüşlerdir.⁴⁰²

2. İSLAM GELENEĞİNDE AHİD SANDIĞI

2.1. Sandığın Oluşum Süreci

2.1.1. Kur'an-ı Kerim'de Ahid Sandığı Ve Etimolojisi

Yahudilerin tarihlerinde önemli bir yer tutan Ahid Sandığına İslâm'ın temel kaynakları olan Kuran ve sahih hadis kaynaklarından sadece Kur'an-ı Kerim'in bir ayetinde işaret edilmiştir. O da özgül farklılıklara rağmen Sâul'u (Arapçada: Tâlût) hatırlatan Bakara suresinin 248. ayetinde sandığa atıfla Tâbût ismiyle değiştirilmiştir: Tâbût'tan bahsedilen ayetin sibak ve siyakını dikkate aldığımız zaman (Tevrat'ın o döneme ait bilgileri de dikkate alınrsa) bu âyetlerde bahsedilen olaylar Yahudilerin tarihlerinde önemli bir dönüm noktasını teşkil eden tarihi bir döneme rastlar. Bundan dolayı Kur'an bu dönemi ve sonrasını izaha çalışırken kullandığı terimle hem Yahudilerin tarihlerindeki bir sandık gerçeğine işaret etmiş, hem de terimin etimolojik türevlerinin işaret ettiği manalarla sonradan oluşacak yeni bir toplum yapısının (sosyal dönüşümün) sosyolojik bir tahlilini yapmıştır. Yahudiler Musa'dan sonra dinlerinden uzaklaşmışlar, yerel kültür ve dinlerin etkisinde kalarak paganizme meylenmişlerdir. Yörenin güçlü milletlerinden olan Amelikalılara yenilmişler ve maneviyatlarının merkezi olan Ahid Sandığının Amelikalıların ellerine geçmesine engel olamamışlardı. Yahudiler bu kötü durumdan kurtulmak için peygamberlerine Şemun (Samuel) gelerek bir komutan (kral) isterler. Kur'an bu olayların ayrıntılarından hiç bahsetmemesine rağmen

Kur'an yorumcuları bu boşlukları Yahudi kaynaklarından tamamlama yoluna gitmişlerdir.

Kur'an, Tâbût'un da bahsedildiği bu tarihî dönemin kısa bir özetini şu ayetlerle verir: "Baksana, İsrailoğulları'nın Musa'dan sonra ileri gelenlerine! Hani onlar, bir Peygamberlerine: "Bize bir hükümdar gönder ki (onun komutasında) Allah yolunda savaşalım" demişlerdi. "Ya size savaş yazılırdaki savaşmassanız?" dedi "Yurtlarımızdan çıkarılmış, çocuklarımızdan uzaklaştırılmış olduğumuz halde Allah yolunda neden savaşmayalım?" dediler. Kendilerine savaş yazılınca, içlerinden pek azı hariç, geri dönüp kaçtılar. Allah zalimleri iyi bilir.

Peygamberleri onlara: Bilin ki Allah, Tâlûtu size hükümdar olarak gönderdi, dedi. Bunun üzerine: Biz, hükümdarlığa daha layık olduğumuz halde, kendisine servet ve zenginlik yönünden geniş imkanlar verilmemişken o bize nasıl hükümdar olur? dediler. "Allah sizin üzerinize onu seçti, ilimde ve bedende ona üstünlük verdi. Allah mülkünü dilediğine verir. Allah her şeyi ihata eden ve her şeyi bilendir" dedi.

Peygamberleri onlara: Onun hükümdarlığının alameti, Tâbût'un size gelmesidir. Meleklerin taşıdığı o Tâbût'un içinde Rabbinizden size bir ferahlık ve sekîne, Musa ve Harun ailelerinin bıraktıklarından bir bakiyye (kalıntı) vardır. Onu melekler getirecektir. Eğer iman etmiş kimselerden iseniz, bunda sizin için kesin bir ibret, bir alamet vardır."⁴⁰³

Kur'an'ın tâbût ve içindekilerle ilgili açıklamaları bu kadar olmasına rağmen tefsirciler, tâbût ve içindekilerle ilgili Yahudi kaynaklarından esinlenerek⁴⁰⁴ birbirinden çok farklı açıklamalar yapmışlardır. Bazı yorumcular Tâbût, sekîne ve bakiyye kavramlarını zahiri olarak izaha çalışmışlar ki, bu defa da bu üç kavram tamamen Tevrat'taki hikayelere göre izah edilmişlerdir. Oysa bu anlayış söz konusu meseleyi bütün tarihsel ya da simgesel referanslardan uzak bir soyutlamaya götürmüştür.⁴⁰⁵ Bazı yorumcularda Yahudi geleneğinden tamamen uzaklaşarak, bu üç kavramı

o dönemin toplumsal olaylarını dikkate alarak bâtını ve simgesel manalarını ön plana çıkararak izaha çalışmışlardır.⁴⁰⁶

Etimolojik Olarak Tâbût: Tâbût sandık demektir. Cenaze taşımaya mahsus, ağaçtan mamul sandukaya da tâbût denir.⁴⁰⁷ Âsım Efendi: “Ve malum olaki, Kur’an-ı Kerim’de zikrolunan Tâbût’tan murad, Tevrat kitabında vadolunan sandukadır...” der⁴⁰⁸ Şemseddin Sami de lügatında Tâbût’u, Musa’ya indirilen On Emir levhalarını muhafaza eden sandık olarak tanımlamıştır.⁴⁰⁹ Sandığın Yahudi ve İslâm geleneklerindeki adı etimolojik olarak farklıdır. Musa zamanında inşa edilmiş Yahudilerin Sandığı, kökü Arapça’da ‘Gizli Yer’, ‘İn’ anlamında- var olan Aron terimiyle ifade edilir. Kur’an’da, belirtilen ayette bir kez belirtildiğinde, et-Tâbût (eklemlili) terimiyle ifade edilir ki, bu konuda bir çok etimolojik türev mümkündür. Yorumcularda baskın olan görüşe göre, burada değişik biçimlerde kanıtlanan, ama daha çok İsrail’in tam tersine ilahî lütfun belli bir geri dönüşü düşüncesi ile ilişki içinde olabilecek ‘geri dönüş’ düşüncesini (pişmanlık ve barışmada buradan kaynaklanır) ifade eden ‘Tebe’(harfleri: te-vav-be-) kökünden gelir.⁴¹⁰

Tâbût terimi sözel açıdan Sandığı hatırlatsa da etimolojik manaları tâbûtla, ilahî lütfun bir geri dönüşü yaklaşımını da olanaklı kılar. İsraililerin Sandığına işâreten tâbût sözcüğünün seçilmesi Kur’an’ın bir başka icazî yönünü gösterir. Çünkü bu terim Ahid Sandığını hatırlattığı gibi terimin değişik türevleri aynı zamanda İsrail’in Sandığının değişik niteliklerini bizlere hatırlatır. Yapıcı unsurları aynı olan, sadece farklı düzende yerleştirilen ve ‘saldırmak’, ‘yabancı topraklara akın yapmak’ anlamına gelen komşu bir kök olan tebe (harfleri te-be-vav) nin türevi düşünüldüğünde ‘Tâbût’un’ İsrail’deki savaşçılık işleviyle özel ilişkisi kavranmış ve hatta vurgulanmış olacaktır ve böylelikle Sandığın savaşlardaki öncü rolüde hatırlanmış olacaktır.⁴¹¹

Âlûsî’ye göre tâbût, aslında dönüş manasında olan توب mas-tarından alınma, فعَّالوتُ vezninde, توابوت dur, vav, elife dönerek تابوت olmuştur. Sonundaki ملكوت , تا ’un ta’sı

gibi fazlalıktır. İçinden çıkan şeyler, tekrar tekrar kendisine döndüğünden, sahibi de içine koyduğu şeylere muhtaç olduğu zaman, ona gidip geldiği için, sandığa tâbût denmiştir.⁴¹² Razi de Keşşaf'dan aynı yaklaşımı nakletmiştir: “Tâbût (te-ve-be) kelimesi, ‘geri dönüş’ anlamına gelen tevb’den türer, çünkü içine nesnelere konan ve emanette saklanan bir kabı belirtir. Onun içinden alınan oraya ‘yeniden konulur’ ve sahibi, oraya koyduğu şeye ihtiyaç duyduğunda o kaba ‘geri gelir’⁴¹³ Ayet-i Kerîme’de geçen Tâbût’un, İsrailoğulları’nın kendisiyle bereketlendiği Ahid Sandığını kastettiği konusunda hiç bir ihtilaf yoktur⁴¹⁴ ancak bunun mahiyeti, kökeni, içindikiler hakkında ihtilaf edilmiştir.

Tefsirciler ayette geçen “Tâbût’un size gelmesi”ni izah ederlerken genelde onu Yahudi kaynaklarında geçen hadiseler çerçevesinde hikaye etmeye çalışmışlardır. İsrailoğulları Musa’dan sonra doğru yoldan ayrılmışlar bundan dolayı başlarına bela ve musibetler gelmiştir. Bu belaların en büyüğü de en kutsal saydıkları, içinde Musa ve Harun’dan kalma mukaddes eşyaların da bulunduğu Sandığın Amelikalıların eline geçmesidir. İsrailoğulları bu zilletten kurtulmak için peygamberleri Şemun (Samuel) dan bir kral isterler. Onların bu ısrarları üzerine Şemun Allah’a dua eder. Daha sonra bir değnek getirterek “size hükümdarlık edecek adamın boyu bu değnek uzunluğunda olacaktır” der. İsrailoğulları kendi boylarını bu değnekle mukayese ettiklerinde hiç birinin bu kadar uzun olmadığını görürler. O sıralarda Tâlût adında bir saka mevcut olup, merkebiyle su taşırmış. Bir gün merkebi yolunu şaşırır ve yol aramak için eşeğinden ayrılır. İsrailoğulları onu fark ederek yanlarına çağırırlar ve değnekle ölçtükleri zaman boyunun istenilen ölçüye uygun olduğunu görürler. Peygamber onlara: “Allah Tâlût’u size hükümdar olarak gönderdi” dediğinde, kavmi kendisine: Sen bu saate kadar bu derecede yalancı değildin. O servet ve ilim sahibi değildir. Biz ise, devlet ve hükümdarlığı elinde bulunduran bir boydan olduğumuz halde, niçin ona tabi olalım? derler. Peygamber onlara: “Allah, Tâlût’u size hükümdar olarak seçti. O, ilmi ve gövdesiyle sizden yüksektir.” diye cevap verir. İsrailoğulları

iloğulları: “Sözün doğru ise, ikiniz de mucize göstererek onun hükümdar olduğunu isbat ediniz” derler. Peygamber onlara: “Onun hükümdarlığını isbat edecek delil, içinde Rabbinizin size ihsan ettiği Sekîneti (kalplerinize sükunet veren kuvveti) ve Musa ile Harun’un ailelerinden kalan eşyaları bulunduran Tâbût’u getirmesidir dedi. Tâbût ile içindeki eşyalar, sabahleyin Tâlût’un avlusunda bulunur. Bundan sonra İsrailoğulları, Şemun’un peygamberliğine inanarak devletin idaresini Tâlût’un eline teslim ederler.⁴¹⁵

Ayetin başka bir yorumu ise şöyledir. Tâbût’tan kasıt Tevratın Sandığıdır. İsrailoğulları, Musa’nın ölümünden sonra isyan edince, Allah onlara gazap ederek o Sandığı semâya kaldırmıştı. İsrailoğulları Tâlût’un melik olduğuna dair âyet isteyince o Sandık semâdan meleklerin muhafazasıyla geldi İsrailoğulları bunu gözleriyle seyreliyorlardı. Ta ki melekler onu Tâlût’un evine indirdiler.⁴¹⁶ Tâbût terimini Yahudi kaynakları ekseninde izaha çalışmak terimin simgesel anlamını göz ardı etmek olduğu gibi, Kur’an’ın kendine has tarih okumasını da inkar etmek anlamına gelir.

Tefsircilerin bir kısmı da ayetin yorumunda onun zahirî manasını bir tarafa bırakarak terimlerin batınî manalarını ön plana çıkarmışlardır. Tâbût’tan maksat kalp ve gönül, sekînetten maksat ise ondaki ilimdir. Çünkü kalbe hikmet evi, ilim Tâbût’u denilir. Nitekim Allah tarafından gelen sekînet, yani huzur ve sükun yeri, sandıklar değil kalplerdir. O halde huzur ve sükun ile dolu kalbin gelmesinden maksat, isyan ve gururla zâyî olmuş ve sizi perişan etmiş olan kalbinizin yerine gelmesi ve hakikate iman ederek huzur ve sukunete ermenizdir.⁴¹⁷ Buradaki gerçek delil de objektif olmaktan çok subjektiftir. Bu da daha sonra Tâlût’un hükümdarlığa geçmesiyle uğrayacağı değişikliğe işaret eder. Nitekim Samulle beraber Davut ve Süleyman dönemleri İsrailoğulları için bir zirve olmuştur. Tâbûtla kastedilen gelecekteki bu manevî değişime bir işaretdir.⁴¹⁸

Bir üçüncü yaklaşım ise Tâbût terimini hem zâhirî hem de bâtınî anlamıyla izaha çalışma şeklinde kendini gösterir. Kur’an,

bu terimle hem önceden kendilerinden uzaklaşan Sandığın geri gelmesine işaret ettiği gibi, hem de Tâbût teriminin köküne yönelik anlamı olan “ilahî lütfun geri dönüşü” manasını da kendi içinde mümkün kılar. Çünkü daha sonra gelen İsrail toplumdaki yapısal değişim bu kökü ön plana çıkarmaktadır.⁴¹⁹

2.2. Tâbût’un Kökeni Ve Tâbût’la İlgili Görüşler

Kur’an ve sahih hadis kaynaklarında Tâbût’un kimin emriyle yapıldığı, nereden geldiği ve kime ait olduğu konusunda hiç bir açıklama yoktur. Fakat tefsir ve tarih kaynakları Tâbût’un menşei hakkında birbirinden farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Kaynaklar Tâbût’u Yahudi geleneğindeki Sina buluşmasıyla başlatmayıp ona daha eski bir köken vererek Hz. Adem’e kadar götürmüşlerdir.

Tâbût’un nereden geldiği konusunda kaynaklarda üç farklı görüş vardır:

1. Bir görüşe göre Adem cennetten yeryüzüne inerken beraberinde bazı şeyler de getirmiştir. Bunlardan biri de Tâbût’tur.⁴²⁰

2. Diğer bir görüşe göre Sandık=Tabut Adem cennetten indikten sonra Allah tarafından ona gönderilmiştir. Bu sandık Adem soyundan gelen peygamberlerin resimlerini içeriyordu ve peygamberler arasındaki elçi sayısı kadar çekmecesine vardı; son çekmece Hz. Muhammed’e aitti ve kırmızı yemen taşından yapılmıştı. Tâbût, boyu üç, eni iki arşın (1 arşın=45cm) olup ve altın kaplamalı şimşir ağacındandı. Ölümüne kadar Âdem’de, daha sonra Şit’te kaldı; onun ardından da sürekli miras yoluyla Âdem soyundan gelenlere aktarıldı; ta ki İbrahim’e ulaşıncaya kadar. İlk peygamberlerden İbrahim’in ölümü üzerine emanet, çocuklarının büyüğü (ve peygamber soyundan, daha doğrusu resul, ilahi elçi) olan İsmail’e geçti ve onun ölümü üzerine oğlu Kedar’a (Arapça Haydar) geçti. İshak’ın soyundan gelenler, Tâbût’un ancak bir

peygambere miras kalabileceğini, Kedar'ın ise peygamber olmadığını söyleyerek tâbût'u istediler. Başlangıçta buna razı olmayan Kedar, bir gün Sandığı açmak istedi, ama başaramadı. İlahi bir ses kendisine şöyle dediğini işitti: "Bu bir peygamber mirasıdır ve ancak bir peygamber tarafından açılabilir. Onu, yeğenin İsrailoğlu Yakub'a ver." Bunun üzerine Kedar Tâbût'u hemen verir; Yakub da karşılık olarak, en sonunda, saf Arap soyundan gelecek olan Muhammedî belirtinin müjdesini verdi. Tâbût daha sonra Musa'ya ulaştı ve o da içine Tevrat'ı ve kendisine ait eşyaları yerleştirdi ve ölümüne kadar onda kaldı; ardından Samuel dönemine kadar İsrailoğulları peygamberlerinin mülkiyetine geçti. İçeriği de Kuran'da (Bakara: 248) bahsettiği duruma ulaşmıştır.⁴²¹ Sandığın Adem'le beraber cennetten gönderilmesi olayına Bizans tarihinde de rastlanmaktadır. İslâm geleneğinde olay Heraklius'un Sandığı olarak kaydedilir.

HERAKLIUS'UN SANDIĞI

Hız. Ebu Bekirin elçileriyle Bizans İmparatoru Heraklius'un arasında yaşanan bir olay Tâbût'un kökeni hakkında tefsir kaynaklarında geçen Tâbût Adem den kalma geleneğini destekleyen bir bakış açısı verir bizlere.

Hız. Ebu Bekir'in, halifeliğinin ilk yılındaki irtidat olaylarını bastırıp iç huzuru sağladıktan sonra İmparator Heraklius'a, dine davet amacıyla Hişam b. As, Ubade b. Samit ve Nu'aym b. Abdullah'tan oluşan üç kişilik bir elçilik heyeti gönderdiği İslâm kaynaklarında yer almaktadır.⁴²² Verilen bilgilerden bu elçiliğın tarihi 12/633 olarak tesbit edilebilir.

Bazı mübalağa ve efsane unsurlarıyla karışmış olduğu anlaşılan rivayetlere göre, elçilik heyeti Heraklius tarafından kabul edilir. Heraklius, elçilerden temel dinî inançları, ibadet ve adetleri hakkında bilgi alır.⁴²³ İmparator Heraklius bir gece elçiler ile görüşmesinde yaldızlı ve çekmeceli büyük bir sandık getirir. İçindeki çekmecelerde özenle saklanan ve her birinin üzerinde bir insan figürünün resmedilmiş ipek parçaları vardır. Bunları sırayla elçilere göstermeye başlar. Elçiler sırayla gösterilen resimleri tanımadıklarını söylerler. Heraklius daha sonra bunların Âdem'in, Nuh'un, İbrahim'in, resimleri olduğunu söyler. Daha sonra imparator bir resim daha gösterir, elçiler bu resmi hemen tanırlar, çünkü gösterilen resim Hız. Muhammed'in ta kendisidir.⁴²⁴

Kaynaklardaki sıra biraz farklı olsa da Beyhaki'de orjinal şekliyle olay şöyle anlatılır: "Hükümdar bize sordu: Onu tanıyor musunuz? Biz, Evet, o Allah'ın elçisi Muhammed'dir, dedik ve ağlamaya başladık. O sırada, Allah sözlerimin şahididir, Hükümdar ayağa kalktı, sonra yeniden oturdu ve bize şöyle dedi: Allah adına yemin edin o mudur? Biz cevap verdik: Elbette, bizzat onu sen de gördüğüne göre odur.

O zaman, bir süre durdu, sonra şöyle dedi: Gerçekte bu, sıradaki son çekmeceydi, ama sizi sınamak için öne alarak onu açtım.⁴²⁵

İmparator daha sonra her bir çekmeceyi açarak her peygamberin isimlerini zikrederek onları tanıtır. Böylece Musa, Harun, Lut, İshak, Yakup, İsmail, Yusuf, Davud, Süleyman ve İsa'nın isimleri de anılır.⁴²⁶

Daha sonra elçiler Sandığı nereden bulunduğunu sorarlar: “Bu portreleri nereden buldun, çünkü şimdi biliyoruz ki bunlar peygamberlerin figürleridir ve bunların arasında peygamberimizin resmini de gördük, diye sorduk. Hükümdar bize bunu şöyle açıkladı: Âdem, kendi soyundan gelen peygamberleri göstermesini Allah'tan istemişti. Allah onun için peygamberlerin suretlerini cennet ipeğinden kumaş parçaları üzerine yarattı. Bu portreler, güneşin batışındaki Adem'in hazinesinde kalırlar. Zül'-Karneyn onları alıp götürdü. Danyal Peygamberin dönemi geldiğinde O, bu portrelerin kopyalarını yaptı, bizdekiler de işte Danyel'in yaptığı resimlerdir.”⁴²⁷ Tâbût'un Adem döneminden kaldığını iddia edenlerin iddialarına delil olabilecek bu olay en eski İslâm kaynaklarında ve İslâmın ilk dönemlerinde yerini alması manidardır.

3. Sandığın menşei hakkındaki diğer bir görüşe göre ise sandık Musa'nın annesine aittir. Ebu Cafer den rivayet edildiğine göre bu Tâbût'u Hz. Musa'nın annesine Allah indirmiştir. Annesi de Musa'yı bu Sandığın içine koyarak denize salıverdi. Vefatına yakın dönemde ise Musa, levhaları, zırhını, yanında mevcut nübüvete ait şeyleri içine koyarak Yüşa İbn Nun'a bıraktı. Daha sonra bu sandık Samuel dönemine kadar gelir.⁴²⁸

Kur'an da Tâbût'un önceden var olduğunu güçlendiren bir dilbilimsel unsur daha vardır. Musa'nın annesine yönelik ilahî sözlerde bu görülür: Allah Musa'nın annesine şöyle demiştir: “Musa'yı Tâbût'a koy”;⁴²⁹ (fi et-tâbût) “bir” Tâbût'a koy denmemiştir, bilinen malum olan Tâbût'a koy denilmiştir.⁴³⁰

2.2.1. Tâbût'un Boyutları

Yahudi geleneğinde sandık iki buçuk kübit uzunluğunda ve bir buçuk kübit yüksekliğinde olarak anlatılmıştır. İslâm kaynaklarının tamamında ise Sandığın boyu 3, eni 2 arşın* olarak verilmiştir.⁴³¹

2.2.2. Tâbût'un Yapıldığı Madde

Yahudi kaynakları Sandığın tek bir maddeden yapıldığında ittifak etmelerine rağmen, İslâm kaynakları Tâbût'un neden yapıldığı konusunda değişik görüşler açıklamışlardır.

- 1) Şimşir ağacından yapılmıştır⁴³²
- 2) Normal ağaçtan yapılmıştır.⁴³³
- 3) Demirden yapılmıştır.⁴³⁴
- 4) Servi ağacından yapılmıştır⁴³⁵

2.2.3. Tâbût'tan Dolayı Düşmanların Başına Gelen Belalar

Tefsir ve tarih kaynaklarının bildirdiğine göre İsrailoğulları; Musa'nın vefatından sonra bozulup isyan edince Allah onlara Amelika'yı musallat etmişti. Amelikahılar İsrailoğulları'nı yenip Tâbûtlarını alıp götürmüşlerdir.⁴³⁶ Amelikahılar memleketlerine varınca Tâbût'u nereye koydukları hususunda bir çok görüş vardır.

Bir görüşe göre Tâbût putlarının bulunduğu bir yere konulmuştur. Sabah olunca putlarının yüz üstü yıkılmış olduklarını görmüşlerdir.⁴³⁷

Bir diğer görüşe göre Tâbût'u putlarının bulunduğu yerde büyük putun altına koyarlar. Sabah olduğunda Tâbût'un putun üzerinde olduğunu görürler. Tâbût'u alıp putun ayaklarına çiviler-

ler. Sabah olduğunda putun el ve ayaklarının kesilmiş olduğunu ve Tâbût'un altına atılmış olduğunu görürler.⁴³⁸ Bundan sonra sandıktan kurtulmak için Tâbût'u alıp başka bir kavmin yaşadığı kasabaya bırakırlar. Tâbût'un kasabaya gelmesiyle o kavmin boyunlarına bir takım ağırlar isabet eder.⁴³⁹

Kimine göre ise Tâbût, hela olarak kullanılan bir yere atılır. Burada büyük abdest yapan herkes basur hastalığına yakalanır.⁴⁴⁰ Bununla beraber memleketlerinin beş şehri de mahvolur.⁴⁴¹

2.2.4. Tâbût Şimdi Nerede?

Tâbût'un şu an nerede olduğu hususunda fazla açıklama yapılmamıştır, ancak bazı müfessirler bu konu hakkında yorumlarda bulunarak, Sandığın şimdiki yerine dair bazı açıklamalar yapmaya çalışmışlardır.

İslâm kaynakları Sandığın akıbetini Yahudi kaynaklarında geçtiği gibi açıklamışlardır, yani Babil'ler Kudüs'ü ele geçirdikleri zaman, Tâbût'u ve Tevrat'ı da ele geçirmişlerdi. İslâm kaynakları burada Yahudi kaynaklarından ayrılarak Tâbût'un nerede olduğu yorumunu da yapmışlardır. Süddi'den rivayete göre Tâbût, Taberiye Gölü'nde gömülüdür. Burada ahir zamana kadar kalacak Hz. İsa geldikten sonra onu oradan çıkaracaktır.⁴⁴²

2.3. Tâbût'un İçindeki Nesnelere

2.3.1. Sekîne

Ayette geçen "Onun içinde Rabbinizden size bir sekîne vardır"⁴⁴³ cümlesinde zikredilen "sekîne" hakkında bir çok görüş zikredilmiştir. Yorumcular genelde "sekîne"yi Yahudi geleneğindeki bilgileri göz önünde tutarak sekîne kavramını bu gelenek ışığında zahiri manasına göre yorumlamaya çalışmışlardır. Bununla beraber öyle yorumlar yapılmıştır ki, bunların doğruluğuna hiçbir na-

kil delalet etmediği gibi, akılla da onları doğru olarak kabul etmek mümkün değildir. Yapılan yorumlar birbirine öyle zıt şeylerdir ki aralarını telif etmenin imkânı bile yoktur. Tefsircilerin geneli bunları hurafeden kabul etmiştir.⁴⁴⁴

Aşağıda sekîne hakkında kaynaklarda geçen yorumlar, bir şeyler söylenmeksizin zikredilecektir.

1) Sûret demektir.⁴⁴⁵

2) Kediye benzeyen bir hayvandır. İsrailoğulları'nın askerlerinin önünden giderdi. Onu gören düşman korkuya kapılır bozguna uğrardı. Mücahid'den yapılan rivayetten bu yaratığın kediye benzediği, kedi başına benzer başının olduğu, kedi kuyruğu gibi kuyruğu bulunduğu, iki kanatlı olduğu söylenmiştir. Diğer bir rivayette, ışık saçan iki gözünün bulunduğu, iki kanatlı olup kanatlarının zümrüt ve zebercedden yapılmış olduğu da zikredilmiştir.⁴⁴⁶

3) Ölü kedi başına benzer bir şeydir.⁴⁴⁷

4) İnsan başına benzer bir şeydir.⁴⁴⁸

5) Altından mamül bir cennet tasıdır. İçinde peygamberlerin kalpleri yıkanır. Bu tası Hz. Musa'ya Allah vermişti, içine levhaları koyardı.⁴⁴⁹

6) Konuşan bir ruhtur.⁴⁵⁰

7) Konuşmayan bir ruhtur.⁴⁵¹

8) Son derece sert ve şiddetli esen iki başı olan bir rüzgardır. Bu rüzgar zaman zaman ses çıkarır. Eğer savaşta ses çıkarırsa zafere işaret olduğuna işaretmiştir.⁴⁵²

9) Hz. Ali'den rivayete göre, isan yüzüne benzer yüzü olan bir rüzgardır.(rih-i heffafe)⁴⁵³

10) Rahmettir.⁴⁵⁴

11) Vakardır.⁴⁵⁵

12) Levhaların mahfazasıdır.⁴⁵⁶

13) Bir ayeti marufedir.⁴⁵⁷

14) Tâlût'un galip geleceğini ifade eden bazı işaretlerdir.⁴⁵⁸

15) Ne olduğu bilinmeyen bir şeydir.⁴⁵⁹

16) Ses çıkaran yeşil bir cevherdir.⁴⁶⁰

17) Bazılarına göre ise sekîne, Musa'ya ve Hz. Peygamber'e verilen ayetlerdir⁴⁶¹

18) Geçmiş peygamberlere indirilmiş olan semavi kitaplarıdır.⁴⁶²

Müfessirlerin sekîneyi genelde iki kanadı ile zeberced ve yâkuttan yapılmış kedi başlı melez bir canavar olarak tanımlamalarını bazı oryantalistler bunun eski Arap din telakkilerinin etkisiyle yapıldığını ileri sürmüşlerdir.⁴⁶³ Bununla beraber bu yorumların Hz. Muhammedin bazı hadislerinde sekîneyi kedi sembolüyle izah etmesinde etkisi olduğunu söylemişlerdir.⁴⁶⁴

2.3.2. Bakiyye

Ayette geçen "O tâbût un içinde Musa ve Harun hanedanının terekisi (bakiyye) vardır"⁴⁶⁵ ifadesindeki bakiyye kavramı hakkında yorumcular ihtilafa düşmüşler ve farklı görüşler zikretmişlerdir. Yorumlar genelde Tevrat'ta geçen çöl seyahati hikayelerindeki olaylar çerçevesinde yapılmıştır.

Bakiyye kelimesi, bir nesneden geri kalmış, artmış şey, hatıra manasına gelir.⁴⁶⁶ Tevrat kıssalarında geçtiği üzere Sandığın içine çöl boyunca değişik nesnelere konulmuştur⁴⁶⁷. İslâm kaynakları da bu bilgileri referans alarak bakiyyeyi izaha çalışmışlardır. Oysa Taberi'nin dediği gibi bu arta kalanların ne olduğunu beyan eden herhangi bir kelime zikredilmediğine ve bu hususta kesin ilim ifade eden herhangi bir haber bulunmadığına göre, bu görüşlerden herhangi birini tercih edip, diğerini zayıf göstermeye mahal yoktur.⁴⁶⁸

Bakiyye İle İlgili Görüşler

1) Bakiyyeden kasıt On Emir'in yazılı olduğu levha kırıkları ve Musa'nın asasıdır.⁴⁶⁹

2) Yalnız levha kırıklarıdır. Abdullah b. Abbas ve Ata b. Ebi Rebah'dan nakledilen görüşe göre arta kalan şeylerden maksat, Hz. Musa'ya gönderilen levha parçalarıdır.⁴⁷⁰

3) Musa'nın asası, Harun'un asası, her ikisinin elbiseleri, Tevrat'tan iki levha ve kudret helvasıdır.⁴⁷¹

4) İlim ve Tevrat'tır.⁴⁷²

5) Bir ölçek kudret helvası ve elvah kırıklarıdır.⁴⁷³

6) Sevri'den nakledilen başka bir görüşe göre, bakiyyeden kasıt, Musa'nın asası ve takunyalarıdır.⁴⁷⁴

7) Dehhak'tan nakledilen bir görüşe göre bakiyyeden maksat, Allah yolunda cihaddır.⁴⁷⁵

8) Bakiyyeden maksat Musa'nın asası, Harun'un asası ve levha parçalarıdır.⁴⁷⁶

9) Altın tastır.⁴⁷⁷

10) Kudret helvası, Musa'nın takunyaları, Harun'un sarığı ve asasıdır.⁴⁷⁸

11) Vehb b. Münebbih'ten nakledilen başka bir görüşe göre bakiyyeden maksat, sadece Musa'nın asasıdır.⁴⁷⁹

2.4. Tâbût Ayetinin Bâtînî Yorumu

Tâbût, sekîne ve bakiyye ile ilgili olan yorumları izah eden tefsirciler, genelde ayeti zahiri olarak açıklamaya çalışmışlardır. Tefsirlere geçmiş bu ayrıntılar hakkında Kur'an-ı Kerim'de hiçbir bilgi yoktur. Bununla beraber anlatılan ayrıntılar hakkında Hz. Peygamber'den menkûl sahih veya sakîm bir haber de ulaşmamıştır. Bir çok müfessir bu ayrıntıları genelde İsrailiyyat'tan kabul etmiştir.⁴⁸⁰

Bununla beraber bazı müfessirler bu üç kavrama maddî olarak değil de manevî anlamlar yükleyerek izaha çalışmışlardır. Zemaşerî'ye göre tâbût kavramı (übtü= tevbe ettim) sözcüğünden türemiştir. (Et-tevbu= geri dönme) manasına gelmektedir.⁴⁸¹ Pişmanlık ve barışma da buradan kaynaklanır.⁴⁸² Sandığın içine eşya koymak için ona dönülür. Eşya çıkartmak için yine ona dönülür.⁴⁸³ Böylece tevbe ve tâbût kelimeleri, geri dönme manasında buluşmaktadır⁴⁸⁴

Bu manadan hareket edersek, tâbût kavramının, “değişim” manasına gelen tevbe anlamına geldiğini söyleyebiliriz.

‘İlahî lütfun geri gelmesi’ manasında tevbe, bir insanın ve toplumun hayatında çok büyük bir değişimin meydana gelmesine sebep olmaktadır. Tâbût’un İsrailoğulları’na gelmesi, buradaki tâbût-la Tanrı’nın Yahudilerin hatalarından dolayı onlardan esirgediği lütfunun tekrar onlara geri döneceğine bir işaret vardır. Sâul ve Davud döneminde başlayıp daha sonra devam eden reform hareketleri de bu kelimenin işaret ettiği manayla uyum içinde olmuştur.⁴⁸⁵

İmam Rağıp da Tâbût’a kalp ve gönül anlamı vermiştir. “Tâbût kalptir ve sekînetten maksat ondaki ilimdir. Çünkü kalbe: Hikmet Evi, İlim Tâbût’u denilir” nitekim Allah tarafından gelen sekînet, yani huzur ve sükun yeri, sandıklar değil, fakat kalplerdir. O halde huzur ve sükun ile dolu kalbin gelmesinden maksat, Tâlût’un hükümdarlığa geçmesiyle İsrailoğulları’nın gelecekte kalplerini değiştireceklerini ve toplumun uğrayacağı değişikliği anlatmaktadır.⁴⁸⁶

Tâbût’un taşıdığı iki şeyden birincisi olan sekîne hakkında bir birinden farklı yorumları daha önce zikretmiştik. Genelde buradaki sekîneyi maddi ve dışardan insana gelen, insanı etkileyen bir şey olarak açıklamışlardır. Fakat bir çok müfessir bütün bunların akla mantığa aykırı şeyler olduğunu söylemiş ve hiç birini sahîh olarak kabul etmemişlerdir.⁴⁸⁷

Dil bakımından sekîne, hareketin karşıtı olan sükun kelimesinden yapılmış bir sıfattır.⁴⁸⁸ “Sükûnet, yardım, merhamet, hu-

zur, rahatlık, serinkanlılık, güven duygusu” anlamlarına gelir. Bu kökten türeyen “teskîn” de: “Hareketsiz bırakmak, ızdırabını, çalkantısını, huzursuzluğunu gidermek” demektir.⁴⁸⁹ Aynı zamanda tanınan ve kendisiyle huzur ve rahatlık hissedilen herhangi bir işarete, bir alamete de “sekîne” denir.⁴⁹⁰ Seken’de, “oturulacak, gönlü yatıştırıp huzura kavuşturan” şeydir. Sekîne kavramının bir diğer türevi de süknâ dır. Süknâ, “bir evde ücretsiz oturaktır.”⁴⁹¹

Her şeyden önce bu tabirin Kur’an’daki kullanılışını gözden geçirmek gerekmektedir. Kur’an’da sekîne kavramı muhtelif ayetlerde yer almakta ve çoğunlukla kalp ile alakalı bir kavram olduğu görülmektedir.

a) Hicretin 8. Senesindeki Huneyn Harbi sırasında, müslümanlar sayı olarak daha üstün olmalarına rağmen, başlangıçta mağlup oldukları zaman: “Allah, peygamberi üzerine ve gerçek inananlar üzerine sekînesini ve sizin asla görmediğiniz ordular indirdi ve kafir olanları cezalandırdı.”⁴⁹²

b) “Eğer siz O’na (Resulullah) yardım etmezseniz, ona Allah yardım etmiştir: Hani kafirler onu, iki kişiden biri olarak (Ebu Bekir ile birlikte Mekke’den) çıkarmışlardı; hani onlar mağaradaydı; O, arkasına, üzülme çünkü Allah bizimle beraberdir, diyordu. Bunun üzerine Allah sekînesini onun üzerine indirdi. Ve sizin görmediğiniz ordularla onu takviye etti”⁴⁹³

c) “İmanlarını bir kat daha artırırsınlar diye müminlerin kalplerine sekîneyi indiren odur.”⁴⁹⁴

d) “Sana ağaç altında biat ettikleri zaman Allah müminlerden razı oldu; kalplerinde olanı biliyordu ve onlar üzerine sekîneyi indirdi ve yakın bir zafer ile onları mükafatlandırdı.”⁴⁹⁵

e) “O zaman inkar edenler, kalplerine taassubu, cahiliyye taassubunu yerleştirmişlerdi. Allah da elçisine ve mü’minler üzerine sekînesini indirdi ve onların takva sözünü tutmalarını sağladı.”⁴⁹⁶

f) Senin duan, onlara huzur verir.⁴⁹⁷ Burada peygamberin duasının, inananlara seken olduğu, yani onların gönlüne huzur ve rahatlık verdiği anlamında kullanılmıştır

Bütün bu ayetlerde geçen sekîne kelimesini müfessirler çoğunlukla rahmet, manevi güç, sükunet, kararlılık, sebat yardım gibi insanı tam anlamıyla rahatlatan manevi,⁴⁹⁸ Allah'tan gelen objektif bir realite ve karakterlerin tavsifi olarak açıklamışlardır.⁴⁹⁹

g) “Onlar ki inandılar ve Allah’ı anmakla gönülleri yatıştı.”⁵⁰⁰ Âyeti de Allah’ı anmanın gönlü yatıştırdığını, içsel acılara, sancılara şifa olduğunu, sükuna kavuştuğunu, yatıştırdığını ifade eder.⁵⁰¹ Rağıb’a göre sekîne ile itmi’nân arasında özdeşlik vardır.⁵⁰² Burada da sekînenin tamamen kalbi bir olay olduğu, dışardan gelen somut bir varlığın, görüntünün değil de, insana Allah tarafından ilgâ edilmiş bir insanın iç hali olduğu anlanı ortaya çıkıyor.

h) Allah size, evlerinizi oturma (sekene) yeri yaptı.⁵⁰³ Burada seken konut olarak ifade edilmiştir.

i) Onlardan sonra sizi mutlaka o yerde yerleştireceğiz.⁵⁰⁴ Burada sekîne bir yerde devlet kurma, anlamında kullanılmıştır. Bu iki ayette sekînenin değişik versiyonlar’ı sosyolojik ve siyasi anlamda kullanılmıştır. Buna göre sekînenin sosyolojik ve siyasi manası, bir yere yerleşip devlet kurmaktır.⁵⁰⁵

Kur’an-ı Kerim’de geçen sekîne kavramlarının bütün versiyonlarını dikkate aldığımızda o, İsrailoğulları’ndaki şehina kavramıyla hiç bir ortak özelliği olmayan Kur’an terminolojisine has bir kelime olduğu ortaya çıkmaktadır. Sekînenin tâbûtla ilişkisine baktığımız zaman şöyle bir sonuca varabiliriz. Tâbût’u tevbe, Allah’la barışma olarak aldığımız zaman, sekîneyi de bu barışmanın hemen akabinde oluşacak kalbin huzuru, meydana gelen güven, bu durumun akabinde de oluşacak yeni bir siyasi toplumun ve devletin adı olarak kabul edilebilir.⁵⁰⁶ Tevrat ve Kur’an da o döneme ait kıssaları takip ettiğimiz zaman Tâlût’un gelmesini müteakip bu anlattıklarımızın birer birer gerçekleştiğini görürüz.

Sekîne konusuna hadislerde de değinilmiştir. Hadislerde Sekîne kavramı Kur'an'daki anlamından biraz farklılık arz eder. Şöyle ki sekîne hem Kur'an'da geçen iç huzur anlamında kullanıldığı gibi, aynı zamanda gözle görülebilen objektif bir varlık olarakta anlam verilmiştir. Buhari'nin naklettiği iki rivayet, sekînenin hadis literatüründeki yerini tesbit açısından önemlidir: Sahabi El-Berâ ibn Azib'in naklettiğine göre sahabeden bir adam el- Keyf sûresini okuyordu yanında iki düğümle bağlanmış atı vardır. Birden hayvan hareket etmeye başlar. Kur'an okuyan zatı bir bulutun kuşattığı ve ona gittikçe yaklaştığı görülür. Sabah olunca adam Peygamber'in huzuruna varıp başından geçeni anlatmıştır. Peygamber o zaman şöyle demiştir: Bu Kur'an sebebiyle inen sekîne'dir.⁵⁰⁷

Buhari'de yer alan başka bir hadis'dede sekîne yine aynı şekilde kavranabilir bir şey olduğu anlatılmıştır. Rivayetlere göre sahabeden Useyd gece vakti el- Bakara suresini okuyordu. Atıda yanında bağlanmıştı. Kur'an'ı okuyorken birden at deprenmeye başladı. Useyd sustu. O susunca at da sakinleşti. Useyd tekrar okumağa başladı. At yine şahlandı. Useyd sustu, at da sakinleşti. Bundan sonra Useyd bir daha okumağa başladı, at yine hırçınlaştı. Useyd de artık vazgeçti. Useyd'in oğlu Yahya ise ata yakın bir yerde yatmakta idi. Atın çocuğa bir zararı dokunmasından endişe ederek, çocuğu geriye çekti. Bu sırada başını kaldırıp göğe baktığında beyaz bulut gölgesine benzer bir sis içinde, kandiller gibi birtakım şeylerin parlamakta olduklarını gördü fakat daha sonra onu göremez oldu.

Sabah olduğunda Useyd, Peygamber'e bunu söyledi. Peygamber ona: "Bilirmisin onlar nedir?" buyurdu. "Onlar meleklereydi, senin Kur'an okuyuş sesine yaklaşmışlardı. Eğer okumaya devam etseydin, sabaha kadar seni dinlerlerdi. İnsanlar da onlara bakarlardı. Onlar insanların gözünden gizlenemezlerdi"⁵⁰⁸ buyurdu.

Bu hadisler de her ne kadar sekîneyle doğa üstü nurani varlıklara (meleklerle) işaret edilmiş olsa da, bu Tevrat'ta geçen Tan-

rısal varlığın mevcudiyetini, şanını ifade eden şekina'yla aynı şeyi ifade eden bir kavram değildir. Çünkü Tevrat'taki şekinayla Tanrı'nın dünyadaki mevcudiyeti kastedilmiş ve Tanrı'nın ulaşılabilirliği⁵⁰⁹ anlatılmaya çalışılmıştır. Hadislerde ise Allah'ın zatından ziyade, O'nun nurdan yarattığı melekler kastedilmiştir.

Diğer taraftan “O Tâbût'un içinde Musa ve Harun hanedanına ait bakıyyeler vardır” ifadesi hakkında bir hayli farklı görüş olduğunu daha önce zikretmiştik. Tâbût'u maddi olarak aldığımız zaman, içindekiler Musa ve Harun'a ait eşyalar olarak yorumlanabilir. Fakat Peygamberimizin, “Peygamberler ne bir altın, ne bir gümüş miras bırakmamış, ancak ilim mîras bırakmışlardır”⁵¹⁰ hadisini ayet bazında dikkate aldığımızda bırakılan bakıyyenin ilme, din ve şeriata ait manevi bir mîras olduğu anlaşılabilir.⁵¹¹

Bakıyyeyi esaretten kurtulmak olarak görenler de olmuştur.⁵¹² Şöyle ki Musa ve Harun'un İsrailoğulları'na bıraktıkları en değerli şey onların özgürlüğü idi. İşte şimdi de Tâlût'un hükümdarlığının delili kaybettiğiniz bu özgürlüğün tekrar onunla size gelmesi olacak. Zaten Tâlût'la beraber Filistileri yenmeleri Davut ve Süleyman'la beraber de Yahudi inancının sosyal ve kültürel olarak zirvede olması Kur'an'ın bu tabirine uygun düşmektedir.

2.4.1. Kur'andaki Tâbût Terimlerinin Ortak Rollerini

Tâbût kelimesinin kendi içinde daha genel bir değeri vardır onu sadece Ahid Sandığı'yla sınırlandırmamız doğru değildir. Bu terim bizzat Kur'an'ın bir başka Âyetinde Musa'nın içine konularak Nil'e bırakılması olayındaki zift kaplı papirus Sandığını belirtmek üzere kullanılmıştır. Ayrıca burada kullanılan sözcük İbraniçe metinlerle de çakışmaktadır. Olay Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde anlatılır. “Zaten sana bir keresinde de ihsanda bulunmuştuk. Ve Annene şöyle vahyetmiştik: “Musa'yı bir sandığa koyda suya bırak. Su onu kıyıya atar. Bana da ona da düşman olan biri onu alır.

Ya Musa, seni gözümün önünde büyüyesin diye sevgili kıldım. Hani kızkardeşin Firavun'un sarayına giderek, ona bakacak birini bulayım mı size? demişti. Böylece seni tekrar annene verdik ki gözü aydın olsun tasalanmasın"⁵¹³ Bu Âyette de kullanılan Tâbût'un rolü de bir geri dönüşü sağlamaktır. Bu geri dönüş gelecekteki peygamberin kutsal eğitimini göreceği Firavun avlusunda gerçekleşir ve olayların ayrıntıları gösterir ki tüm bunlarda, dolaylı bir yolla, Firavun'un nezdinde İsrail elitinin bir tür 'hidayete eriş' ve aynı zaman da Firavun'un Allah'la 'barışma' denemesi de vardır. Musa'nın Firavun'la olan uzun tartışması öncelikle bir ilahi barış denemesidir.

Musa'nın hayatında yer alan birinci Tâbût'u dikkate aldığımız zaman, bu terim her ne kadar sözel açıdan bir Sandığı kast etse de, köküne yönelik anlamı (ilahi lütfun geri dönüşü) daha sonra oluşacak olan olayları da sembolik bir dille ifade etmiştir. Buradaki Tâbût'un rolünde, yatay zaman bağlamında bir 'geri dönüşü'; Musa'yla İsrail toplumunun bir tür hidayete erişini, Firavun'un Allah'la barışma denemesi vardır.

Musa'nın hayatındaki birinci Tâbût nasıl ki ilahi kelâmın ilk tezahürünü içinde taşıyarak Firavunla bir barış denemesine aracı oldu ve ilahi lütuf onunla geri geldiyse Tâlût'un dönemindeki Tâbût'un gelişile, bu ilahi kelâmın en mükemmel eseri olan On Emir tabletleri de dahil, ilahi lütfun, barışmanın, huzurun İsrail toplumuna tekrar dönüşünün hem zahirî aracı hem de ilerdeki dönüşümün bâtinî bir işareti olmuştur.⁵¹⁴

SONUÇ

Kutsalın fizik varlığının ortadan kalkması meftunları arasında birbiriyle bağlantılı iki reaksiyonun doğmasına yol açar. Birincisinin kutsala atfedilen inanış ve hikayelerin, meftun havsalasında yer yer güçlenerek varlıklarını korumasıdır ki Kudüs buna bir örnektir. İkinci reaksiyon ise kutsalın aslında ölmediği veya yok olmadığı, göğe veya gayb alemine çekildiği ve bir altın devirde geri dönmek üzere gizlendiği inanışının yayılmasıdır. Hangilerinin hakikat, hangilerinin insan kurgusu olduğu yönünde spekülasyona girmeksizin Hz. İsa'nın göğe çekilişi, Şiilerdeki kayıp imam inanışı, kayıp şehir Atlantis'in ahir zamanda yeryüzüne çıkacağı inanışı, Benî İsrail'in on kayıp kavminin Mesih geldiğinde ortaya çıkacağı inanışı ve daha nice "gitmedi-gelecek" dogmalarını bu sınıfa koyabiliriz. Ahd-i Atik Sandukası'nın hikayesi bu inanışlar arasında tarihi seyri en iyi takip edilebilenlerden biridir.

Kutsal değerlerin toplum hayatında taşıdıkları değişik manaları dikkate aldığımızda, bütün bu manaları kendinde toplayan ender nesnelere biri de Ahid Sandığı'dır. O, Sina dağında yapılması emredildiğinde ahşap bir nesneden başka bir özelliği yoktu. Fakat zamanla Sandık efsaneleşmiş, Yahudi inancının merkezî bir ögesi haline gelmiştir. Sandığın bu kadar kutsal bir nesne haline gelmesinde değişik olaylar etkili olmuştur. Bunların en başında, tanrıyla ahitleşen İsrailoğulları'nın şahitliğini yapan, Tanrı'nın eliyle yazılmış olan On Emir levhalarını taşıması olmuştur. Bunun ya-

nında, sandık Tanrı'nın mevcudiyeti anlamında şekinenin (tanrısal ışık) ikamet ettiği yer olması nedeniyle kutsallığı artmıştır. Sandık hasta olanlara şifa, savaş meydanlarında düşmanların kalbine korku salması, İsrailoğulları'na cesaret vermesi, muhafaza edildiği mabetleri merkezi bir konuma getirmesi ve siyasi otoriteyi meşrulaştırması, Yahve'nin peygamberleriyle konuştuğu bir irtibat yeri gibi vasıfları zamanla kazanarak, İsrailoğulları'nın Kabe'si olmayı başarmıştır. Sandığın kayıp olması da önceki durumu kadar ses getirebilmiştir. Sandığın kaybıyla ibadetlerde özgürleşme olmuş, diğer kültürlerin etkisiyle beraber Tanrı'nın varlığı sandıktan kurtarılmış her yerde var olan evrensel bir Tanrı anlayışının gelişmesine de neden olmuştur. Zamanla Sandık Mesih'in gelişiyile irtibatlandırılmış, Mesih'in gelişiyile ortaya çıkacak objelerden biri haline gelmiştir. Sandık günümüzde ise uluslararası bir meşruiyet arayışı içerisinde olan İsrail devleti için, İsrail toprağının kendi atalarından kaldığını isbat etmek için çıkarmaya çalıştığı tarihî bir kanıt olmaya başlamıştır. İki bölüm olarak sunmaya çalıştığımız bu çalışmada bazı sonuçlara varılmıştır.

Semavi kitaplar açısından bakıldığında, mitolojik ve beşeri unsurların sirayet etmiş olması bakımından, Tevrat özel bir konuma sahiptir. Gerek tarihi nakil, gerekse muhtevanın saf ilahi olmayıp heterojen bir yapı arz etmesi itibariyle, Tevrat pek çok tenkide tabi tutulmuş; kendilerinin pür ilahi oluş iddialarına karşın, derin yaralar almışlardır. Tevrat'ın Babil sürgünü sonrasında, hahamların aklında kalanlar esas alınarak, yöresel kültür ve zihniyetin de derin tesiri altında derlendiği bizzat Tevratın kendi ifadelerinde bunu teyit eder : "O unutulmuştu, fakat Ezra onu tekrar eski haline koydu." Bununla beraber Tevratla özellikle Mezopotamya kökenli mitolojik unsurlarında yer aldığını gösteren bir çok hikâyelerde yerini almıştır. (Tekvin: 1-3).

Bütün bu açıklamalara rağmen Hz. Muhammed'in Hz. Ömer'e Tevrat ve İncil'i kast ederek onları ne doğrula nede yalanla çünkü onların tahrif edilen yönü olduğu gibi bizlere kadar bozulma dan

gelen doğru kısımlarının da bulunabileceğini ifade etmesi Tevrat'ta geçen özellikle tevhid inancına ters düşmeyen bir konu hakkında hemen reddedici bir tavıra girmememize işaret anlamında taşımaktadır.

Araştırmamızın konusu olan Ahid Sandığında doğru ve tarafsız bir sonuca varmak için hem bilimsel verileri hem de İslamın Tevrat'a bakışını dikkate almak zorundayız.

Bizler bu çalışmanın sonucunda şu sonuca vardık ki Tevrat'ta anlatılan Sandık zamanla hurafelere bürünse de tarih sahnesinde böyle bir nesne tahakkuk etmiştir.

Sandığın Tevrat'ta geçen yapılma emri, sandığı yapan ustalar, yapıldığı madde, muhafaza edildiği yerler, sandığın taşınması, sandığın akıbeti meseleleri Tevrat'ın anlattığı şekliyle doğru olabilir. Bununla beraber sandığı bulmaya yönelik çalışmalarında bir gerçeklik payı olduğu kanaatindeyiz. Çünkü Herhangi bir Kutsal Kitabın anlattığı bir hikaye bir çok maceraperest insanı etkileyeceği gibi, Tevrat'ta geçen bir hadisenin de insanları etkileyip sandığın izinin sürülmesi kadar doğal bir şey olamaz. Bugün İsrail devletinin sandığı bulmaya yönelik çalışmasında teolojik boyutu olduğu gibi siyasi amacında vardır. Çünkü Sandığın ve içinde varolduğuna inanıldığı On Emir'in yazılı olduğu levhaların bulunması Yahudiler için dinlerinin dejenere olmadığını kanıtı olacağı gibi Sandığın bulunuşu o toprakların Kendilerine atalarından kaldığının da bir somut delili olacaktır.

Bütün dinlerde bir yerin veya bir nesnenin kutsallık kazanması için belirli şartlar aranmıştır. Bunlar o nesnenin Tanrı'nın emriyle yapılmış olması, Tanrı'nın herhangi bir yerde görünmesi, bir yerin Tanrı'ya tahsis edilmiş olması ya da bir şeyin insanlar tarafından kutsal kabul edilmesi gibi şartlardır. Sandık bu bahsettiğimiz vasıfların hepsini taşıdığından olsa gerek, Yahudi milleti için değerli bir nesne haline gelmiştir. Fakat sandığın kutsallığından dolayı Tevrat'ta anlatılan bazı hadiseleri kabul etmemiz biraz imkansız görülmektedir. Özellikle Tanrı'nın sandığın içinde mes-

kun olduğu inancı, sandığa izinsiz ve yetkisiz insanların dokunmasıyla ölmeleri, bizlere ortadoğu dinlerindeki mitolojik hikayeleri anımsattığından bunları pek inandırıcı bulmuyoruz.

Ayrıca Sandığın savaş meydanlarına götürülmesi hadisesi de mitolojik unsur taşımakla beraber (tanrının sandıkla beraber yanlarında bulunması inancı) şuda bir realiteki her toplum savaş gibi cesaret isteyen bir olayda kendilerine moral kaynağı olması için yanlarında daima tanrılarını temsilen bir nesne götürmüşlerdir. Bunun bir örneğininde Mekke müşriklerinde görüyoruz. Onlar bir savaşa çıkarlarken yanlarında taptıkları putların en büyükleri olan putları götürmüşlerdir. Bununla bir moral gücü bulmuşlardır.

Sandığın Tevrat'taki anlatılan fonksiyonlarına gelince, burada da mitolojik unsurlarla beraber, dinler tarihi açısından doğal şeylerle karşılaşılıyor. Sandığın İsrail kavminin önünde yürütülmesinin inanan insan için anlamlı bir manası vardır. Çünkü Sandık Yehova'yla özdeşleştiği için onun önde götürülmesi hem bir saygının hemde dış dünyanın kötülüklerine karşın bir sığınma merkezi olarak bakılmıştır. Fakat bununla beraber sandığın, İsrailoğulları'na bilmedikleri yollarda bilinçli bir obje gibi onlara yollarda rehberlik yapması, dönemin diğer yabancı kültürlerinin izlerini taşıdığından bu anlatılanları biraz abartı olarak buluyoruz.

Siyasi amaçlar için sandığın kullanılmış olması tamamen sandığın hem tarihi hemde manevi misyonundan kaynaklanmıştır. Çünkü bir toplum veya oluşum meşrulaşma aşamasında kendisini toplumun ortak değerleri ve tarihi geçmişine atıflarda bulunarak bunu başarmaya çalışmıştır. Sandıkta, topluma Mısır'dan çıkmış atalarını anımsattığı gibi hemde Yehova'nın Sina'da İsrail kavmiyle yaptığı ahdin fiziki şahitliğini hatırlatıyordu. Bu tarihi ve teolojik kodlar sandığın hem siyasi amaçlar için kullanılmasına iyi bir fırsat verdiği gibi hemde sosyolojik olarak toplumu bir arada tutan ortak bir bayrak olmuştur.

Sandığın ibadet hayatı üzerindeki etkilerine gelince; ibadetlerdeki bu gelişime hem süreç açısından yaklaşmak lazım, hemde

sandığa biçilen bu kadar misyonda aramak gerekir. İbadetlerdeki bütün değişimleri Sandığa indirgemek biraz mübalağa olur. Ancak şurası kesinki Sandık belirli bir etken olmuştur. İsrailoğulları Mısır'dan çıkıp çöldeki seyahatleri esnasında ibadet yapabilmeleri için Sina Dağı dönüşünde evsafi Rab tarafından bildirilen ve "Toplanma Çadırı" denen seyyar çadır inşa etmişlerdir. Çöl hayatında İsrailoğulları'nın bütün dini faaliyetleri Musa tarafından buradan yönlendirmiştir. Buranın hem Musa zamanında hemde daha sonra çok önemsenmesinin en büyük nedenlerinden biride Ahid Sandığının burada saklanmış olmasıdır. Aynı şekilde Sandığın Süleyman Mabedi'nde saklanmış olmasıda ibadetlerin burada toparlanmasında etkili olmuştur. Sandığın bu fonksiyonlarını kavramak açısından kendi dinimizden bir örnekle karşılaştırdığımız zaman daha iyi anlaşılacağı kanaatindeyiz. Mesela Hz. Muhammed'in ilk Cuma namazını kıldığı Kuba Mescidi daha sonra Müslümanlar açısından diğer mescidlere nazaran daha ehemmiyetli bir konum kazanmıştır. Sandıkta Yahudiler nazarında taşıdığı kutsallık değeriy-le bulunduğu yerlere merkezileştirme vasıflarını kazandırmıştır.

Sandığın kayıpla yaşanan değişiklikler ise tamamen Yehova'nın sandıkla beraber yaşadığı inancından kaynaklanmıştır.

Sandığın bugün var olup olmadığı meselesine gelince bize göre sandık Mabedin yıkılması esnasında kayıplara karışmış ondan sonra hakkında yapılan spekülasyonlar ise tamamen içine girmiş oldukları toplumsal psikolojinin bir yansımasıdır. Çünkü bir toplum için kutsal sayılan bir obje ortadan kaybolunca insanlar onun genelde yok olmadığına veya ölmediğine, göğe veya gayb alemine çekildiği ve bir altın devirde geri dönmek üzere gizlendiği inancı gibi eskatolojik beklentiler arasında aramaya başlar. Sandıkta kaybolduktan sonra zamanla aynı beklentiler arasında yerini almıştır.

İslam'ın Sandığa bakışına gelince ilk İslam kaynakları Kur'an da anlatılan bir mesele hakkında eğer bir bilgileri yoksa hadislerle başvurmuşlardır, eğer hadislerde de bir izah yoksa genelde diğer kaynaklara başvurmuşlardır. Ahid sandığına atıfla geçen Tâbût

kavramı hakkında hadislerde de bir destek bulamayan müfessirler bu olayın anlatıldığı Yahudi geleneğine başvurmuşlardır.

Müfessirler Tâbût terimini Tevrat'taki Ahid Sandığı olarak algılamışlar çoğunlukla Yahudi geleneğindeki bilgilerle izaha çalışmışlardır. Fakat Kur'an (Bakara, 248 hariç) ve hadislerin Sandık tan hiç bahsetmemesi bu meselenin sanki dini bir ehemmiyeti olmadığı izlenimini vermektedir. Bununla beraber Kur'an Bakara 248 de Tâbût terimiyle Tevrat'taki Sandık fenomenine işaret ettiği gibi, burada asıl vurgulamak istediği Sandıkla beraber terimin kökenine yönelik teolojik ve sosyolojik manalardır. Bu manalarda Tâlût la beraber ilahi lütfun geri döneceğine, İsrailoğulları'nın tekrar maneviyata yöneleceğine bunların sonucu olarakta özgürlüklerine kavuşmalarıdır. Bu anlatılanlarda zaten kısa bir zaman sonra Tâlût'la beraber gerçekleşmiş Davut ve Süleyman peygamberlerle devam etmiştir.

Kısaca Kur'an, Yahudilerin kendi dini inançlarında kutsal bir nesne olan fakat, müslümanlar açısından itikadi bir değeri olmayan bir mesele hakkında fazla detaya girmeden, kullandığı terimle hem o nesneden insanları haberdar ettiği gibi dahada önemi kullandığı terimin köküne yönelik anlaşımlarıyla gelişecek hadiseleri icazi uslubuyla tasfir etmiştir. Fakat müfessirler bu terimi çoğunlukla İsrailiyyat türü bilgilerden faydalanarak açıklamaya çalışmışlardır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

ADAM, Baki, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat ve Yahudi Hayatındaki Yeri*, Pınar Yay. İst. 2001

ALAN, Suzan, *Yahudilikte Kavram ve Değerler*, Gözlem Yay. İst.1996

ARMSTRONG, Karen; *Tanrının Tarihi*, Çev. Oktay Özel, Ayraç Yay. Ankara, 1998

ATEŞ, Süleyman, *Kur'an Ansiklopedisi*, Kur'an Bilimleri Araştırma Vakfı, İst. I- XXVII

ATTİAS.J.C- Benbassa, E, *Paylaşılamayan Kutsal Topraklar ve İsrail*, Çev. Nihal Önal, İletişim Yay. İst. 2002

AYDEMİR, Abdullah, *Tefsirde İsrailiyyat*, Beyan Yay. İst. 1985

BAIGENT, Michael, R.Leigh. H. Lincoln, *Kutsal Kan Kutsal Kase*, Çev. Mehmet Toptaş, Emre Yay. İstanbul, 1996

BAYRAKLI, Bayraktar, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, Bayraklı Yay. İst.2001 I-III

BEHAR, R.Nisim, *İbranilerin Öyküsü*, Zvi Geyik Yay. İst. 2001

Asım Efendi, *Kamus Tercümesi*, Cemal Efendi Matbaası, İst.H.1304-1305

BEYHAKÎ, Hüseyin b.Ali, *Delailün- Nübüvve ve Marifetün Ahvali sahibiş- şeria*, Darül- Kütübül- İlmiyye, Beyrut 1985 I-VII

BROWN, David A, *A Guide to Religions*, London, 1975

BURSEVÎ, İsmail Hakkı, *Ruhu'l Beyan Tefsiri*, Damla Yay. İst. 1995, I-X

CERRAHOĞLU, İsmail,-Talat Koçyiğit, *K.Kerim Meal ve Tefsiri*, Emel Mat. Ankara.1985

el-CEVZÎ, el-Vefa bi Ahbari Mustafa, Beyrut 1966, I-II

CHALLEYA, Felcien, *Dinler Tarihi*, Çev. Samih Tiryakioğlu, Varlık Yay.İst. 1963

ÇELEBÎ, Ahmet, *Mukayeseli Dinler Açısından Yahudilik*, Çev. Ö.F.Harman, A.M. Büyükçınar, Kalem Yay. İst. 1978

de VAUX, Roland, *Ancient Israel:Its Life end Institutions*, London 1961

Yahudilikte Aile, Çev. Ahmet Güç, Arasta Yay. Bursa, 2003

DEMİRCİ, Kürşat, *Yahudilik ve Dini Çoğulculuk*, Ayışığı Kitapları İst. 2000

DOĞRUL, Ömer Rıza, *Tanrı Buyruğu, Kur'an-ı Kerim Tercüme ve Tefsiri*, Ahmet Halit Kitapevi, İst. 1947, I-II

DURANT, Will, *Yahudi Tarihi ve Siyonist Liderlerin Protokolleri*, Trc. Sami Sabit Karaman, İnkılap Kitabevi, İst.1992

Ebu Leys es- Semarkandi, *Tefsîrî'l- Kur'an*, Sad. M.Karadeniz, Sezgin Neş. İst.1993, I-VI

EL ÂLÛSÎ, Şihabüddin Mahmud el Bağdadi, *Ruhul -Meani fi Tefsîrî-l Kur'ani'l Azim ve's- Sebil- Mesâni*, Beyrut, I-XV

ELIADE, Mircea, *Dinin Anlam ve Fonksiyonu*, Çev. M. Aydın, Din Bilimleri Yay. Konya, 1995

Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi, Çev. A.Berktaş, Kabalcı Yay. İst.2003

Kutsal ve Dindışı, Çev. M.A.Kılıçbay, Gece Yay. Ankara. 1991

- EROL, Halit**, *Kudüsün Kutsallığı*, Özyurt Mat. İst. 2002
- ESED, Muhammed**, *Kur'an Mesajı*, Çev. Ahmet Ertürk, İşaret Yay. İst. 1999, I-II
- FARSI, Moşe**, *Tora ve Aftara*, Gözlem Yay. İst. 2002
- FOHRER, Georg**, *History of Isrealite Religion*, Translated by David E.Green, London, 1975
- GÖNÜLTAŞ, Nuh**, *Dul Kadının Çocuğu*, Zaman Kitapları, İstanbul, 2002
- GÜÇ, Ahmet**, *Dinlerde Mabet ve İbadet*, Esra Fakülte Kitapevi, Bursa.1999
- GÜNALTAY, Şemseddin**, *Yakın Şark 3, Suriye ve Filistin*, TTKB Ankara. 1992
- İBNÜ'L- Esîr**, *İslâm Tarihi*, Trc. Ahmet Ağırakça, Bahar Yay. İst. 1985, I
- İBN, Kesîr, Ebu'l Fida İsmail**, *Büyük İslâm Tarihi*, Trc. Mehmet Keskin, Çağrı Yay. İst. 1994
- Hadislerle Kur'anı Kerim Tefsiri*, Trc. Bekir Karlığa, B.Çetiner, Çağrı Yay. İst. 1993, I-XXXIII
- İNAN, Afet**, *Eski Mısır Tarihi ve Medeniyeti*, TTKB. Ankara.1992
- İSFEHÂNÎ, er Rağıb**, *el-Müfredat fi Garibi'l Kur'an*, Kahire 1961
- JOHNSON, Paul**, *Yahudi Tarihi*, Çev. Filiz Orman, Pozitif Yay. İst. 2000
- KAHRAMAN, Ahmet**, *Mukayeseli Dinler Tarihi*, Marifet Yay. İst. 1999
- KARASABAN, C.Tevfik**, *Filistin ve Şarkül Ürdün*, Ahmet İhsan Mat. İst. 1942
- KILIÇ, Sadık**, *İslâmda Sembolik Dil*, İnsan Yay. İst. 1995
- Kitab-ı Mukaddes**, Kitap-ı Mukaddes Şirketi, İst. 1997

KURTUBİ, Ebu Abdillah Muhammed İbn Ahmed el En-sari, *el-Cami'u li Ahkami'l- Kur'an*, Ter. M.Beşir Eryaysoy, Buruç Yay. İst. I-XIV

KUTLUAY, Yaşar, *İslâm ve Yahudi Mezhepleri*, Anka Yay. İst. 2001

KUZU, Selman, *Mehdi Deccal Mesih*, Merkür Yay. İst. 2001

LAILER Keith, *The Head of God. The Lost Treasu of The Templars*, Londra,1998

MONTAİGNE, *Denemeler*, Çev. Sebahattin Eyüpoğlu, Cem Yay. İst. 1999

NASR, S.Hüseyin, *Bir Kutsal Bilim İhtiyacı*, Çev. Şehabed-din Yalçın, İnsan Yay. 1995

NİŞANCIZADE, *Mir'at-ı Kainat*, Sadeleştiren, A.Faruk Me-yan, Berekat Yay. İst. 1987

OĞUZ, Burhan, *Türk ve Yahudi Kültürüne Bir Mukayeseîi Bakış*, Yazır Mat. İst. 1992, I-II

ÖRS, Hayrullah, *Musa ve Yahudilik*, Remzi Kitapevi İst. 2000

ÖZEN, Adem, *Yahudilikte İbadet*, Ayışığı Kitapları, İst. 2001

PARTNER, Peter, *The Murdered Magicians:The Templars and their Myth*, Oxford,1982

RAZİ, Fahrüddin, *Tefsîr-i Kebîr*, Çev. S.Yıldırım, Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, Sadık Doğru, Akçağ Yay. Ankara 1989, I-XXI-II

READ Piers Paul, *Tapınak Şövalyeleri*,Çev. S. Gül Erdem, Dost Yay.Ankara 2003,

ROUSSE, Herve, *Dinler Tarihi ve Sosyal İnceleme*, Çev. Os-man Pazarlı, Remzi Kitapevi, İst.1970

ROWLEY, H. Henry, *Worship in Ancient Israel: Its Forms and Meaning*, Philadelphia, 1967

SABUNİ, M.Ali, *Ayetler Işığında Peygamberler Tarihi*, Çev. Hanifi Akın, Ahsen Yay. İst. 2003

SARIKÇIOĞLU, Ekrem, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Kardelen Kitapevi, Isparta, 1999

Din Fenomonolojisi, Süleyman Demirel Üniversitesi Yay. Isparta, 2002

Dinlerde Mehdi Tasavvurları, Sidre Yay. Samsun 1997

SCHURE, Edoward, *Dinlerin Gizli Tarihi*, Çev. Yavuz Keskin, Ruh Ve Madde Yay. İst. 19898

SHARPE, Eric J., *Dinler Tarihinde 50 Anahtar Kavram*, Çev. Ahmet Güç, Arasta Yay. Bursa 2002

SİLVER, Daniel Jeremy, *A History of Judaism*, New York, 1982

ŞEVKÂNÎ, İbn Muhammed, *Fethul Kadir min İlm't Tefsir*, Mısır 1964, I-V

TABATABAİ, Allame M.Hüseyin, *El Mizan Fi Tefsiri'l Kur'an*, Mütercim Vahdettin İnce, Kevser Yay. İstanbul, I, VI. Tr

TABERÎ, Muhammed İbn Cerir, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, Trc. Zakir Kadiri Ugan- Ahmet Temir, M.E.B. Ankara, 1954

Tarihi Taberi, Konya 1980 I-II

Taberi Tefsiri, Trc. Kerim Aytekin, H. Karakaya, Hisar Yay. 1996, I-IX

TABRESSİ, Mecme'ul Beyan, Beyrut, 1986, I-V

TANYU, Hikmet, *Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler*, Yağmur Yay. 1976. I-II

TREPP, Leo, *Judaism, Development and Life*, California, 1982

TİRMİZİ, İlim 19; Sünen-i Tirmizi Tercemesi, Ter. O.Zeki, Mollamehmetoğlu, Yunus Emre Yay. I-VI

TÜMER, Günay- Abdurrahman KÜÇÜK, *Dinler Tarihi*, Ocak Yay. Ankara 1998

URBACH Ephraim .E, *The Sages, Their Concepts and Beliefs*, London, 1995

VALSİN, Michel, *İslâm Manevîyatı ve Batı*, Çev.İşık Ergüden, İnsan Yay. İst. 1995

VEHBİ, Mehmet, *Hulâsatul -Beyan fî Tefsiri'l- Kur'an*, İst. 1971, I-XVI

YAHYA, Harun, *Tapınak Şövalyeleri*, Vural Yay. İst.2002

YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Azim Dağıtım, İstanbul,1995, I-X

ZEMAŞERİ, Mahmud İbn Ömer, *el-Keşşaf*, Beyrut, 1947

Sürelî Yayınlar ve Gazeteler:

ALALUF, Rav İzak, "Teruma", *Şalom Gazetesi*, İst. 5 Şubat 2003

ATASAĞUN, Galip, "Yahudilikte Dini Sembol ve Kavramlar", S.Ü.İ.F.D. Sayı.11, 2001, ss.125-157

BALCI, Kerim, "Ahd-i Atik Sandukası", *Zaman Gazetesi*, İstanbul 17.Mart 2002

"Ahd-i Atik Sandukası", *Zaman Gazetesi*, İstanbul. 24 Mart 2002

"Ahd-i Atik Sandukası ve İsrail –Filistin Çatışması", *Zaman Gazetesi*, 31 Mart 2002

ERMAN, Sahir, "Tampliyelerden Danteye", *Mimar Sinan Dergisi*, 1998, Sayı.70, ss. 7-19

GOLDZİHER, Ignaz, "Müslümanlarda Sekîne Kavramı", Çev. Mehmet S. Hatipoğlu, A.Ü.İ.F.D. Yıl.1983, Sayı.XXVI, ss.143-152

GÜÇ, Ahmet, “Dinlerde Kutsallık ve Kutsallık Anlayışı” Dinler Tarihi Araştırmaları I, Dinler Tarihi Derneği Yay. 1998, ss.337-354

PERŞEMBE, Erkan, “Dinde Sembolün Fonksiyonu Ve İslam’da Sembolik Değerlerin Bu Günü” *O.M.Ü.İ.F.D.* Samsun,1998,Sa.10, ss.89-101

SCHIMMEL, Annemaria, “Dinde Sembolün Foksiyonu Nedir?” *A.Ü.İ.F.D.*, 1954, Sayı: 3-4 ss.67-71

SİNANOĞLU, Mustafa, “Eski Ahit ve Kur’an-ı Kerim’de Sina Vahyi”, *İslâm Araştırmalar Dergisi*, 1998, Sa. 2 ss.1-22

TANYU, Hikmet, “Totem Totemizm ve Tabu Üzerine”, *A.Ü.İ.F.D.* 1983. Sa.26 ss.155-170

TOKAY, Melih, “Süleyman Mabedinin Yerinde Gelişmiş Medeniyetler” *Mimar Sinan Dergisi*, Yıl.1986, Sa. 59. ss.5-17

Ansiklopediler

“Ahit Sandığı” Ana Biritanica, Ana Yay. İst. 1986-1990, I, 201

BESALEL, Yusuf, *Yahudilik Ansiklopedisi*, Gözlem Yay. İst. 2001, I-III

BOZKURT, Nebi, “Çadır”, *DİA*, İst,1993,VIII, 158-162

Büyük Dinler ve Mezhepler Tarihi Ansiklopedisi, Tan Mat. İst. 1964

Dinler Tarihi Ansiklopedisi, Ansiklopedi Yayınları, 1999, 1-IV

GRINTZ, Yehoshua M. “Temple” *EJD*,8 *Yerusalem*, 1978, XV, ss.952-954

“Ark of The Covenant” *EJD*, *Yerusalem*, 1978, III, 461- 466

HARMAN, Ö. Faruk, “Dağ” *DİA*, İst.1993, VIII, ss.401

“İlyada”, *Meydan Larousse*, Gelişim Yay. İst. 1986, IX, 5652

JOEL, B., "Sekîne" *İslâm Ansiklopedisi*, M.E.B. Ankara, 1966, X, ss.327

"Kutsal Sandık" Maddesi, Ana Biritanica, Ana Yay. İst. 1986-1990, XIV, 111

KÜÇÜK, Abdurrahman, "Ahid Sandığı", *DİA*, İst.1998, I, ss.535

SAMUEL, S. Cohon "Ark", *An Encyclopedia of Religion*, Editor: Vrgilius Ferm, New Jersey, 1959, ss.38-39

TANYU, Hikmet, "Ağlama Duvarı", *DİA*, İst.1988, I, 474

The Jewish Encyclopedia, USA, 1905, I-XII

H.T., "Yahudiler", *İslâm Ansiklopedisi*, M.E.B. Ankara, 1966 XIII ss.340-343

Sözlükler

DAVIS, D. John, *A Dictionary of The Bible*, London 1996

DOUGLAS, J. D., *The New Bible Dictionary*, London 1962

İBN, Manzûr, *Lisan'l Arab*, Beyrut, 1968

HANÇERLİOĞLU, Orhan, *İnanç Sözlüğü*, Remzi Kitapevi, İst.1975

JOHN L. Mc Keenzie, 'Ark', *Dictionary of the Bible*, New York, 1965 54-55

JOSHUA, R. Porter, "Ark", *Herper's Bible Dictionary*, Editör Paul J.Achtemeier, San Fracisko, 1985, ss.63-64

MADELENİA S. Miller, (G.Edi) "Ark" *The New Black's Bible Dictionary*, London 1973.

SAMİ, Şemseddin, *Kâmus-ı Türkî*, Enderun Yay. İst. 1992

RUSSELL, Emmet, "Ark" *The Zonderven Pictorial Bible Dictionary*, G. Editör, Merril C.Tenney, USA 1975

YOUNGHOOD R.F. (G.Edi.), *New Mustrated Bible Dictionary*, London, 1995

Tezler

IŞIK, Halim, *Yahudi Kutsal Kitabında Tanrı Anlayışı*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995

SİNANOĞLU, Musatafa, *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerimde Nübüvvet*, Basılmamış Doktora Tezi, M.Ü.S.B.E. 1995

DİPNOTLAR

- ¹ Hayrullah Örs, *2 Musa ve Yahudilik*, Remzi Kitapevi, İst.2 2000 s. 63
- ² Suzan Alula vd., *Yahudilikte Kavram ve Değerler*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş. İst.1996 s.218
- ³ John, D. Davis, "Ark" *A Dictionary of The Bible*, ("DB"), Michigan, Baker Book London 1996, s.54
- ⁴ Şemseddin Günaltay, *Yakın Şark 3 Suriye ve Filistin*, TTKB Ankara. 1947, s.397; Afet İnan, *Eski Mısır Tarihi ve Medeniyeti*, TTKB ANKARA 1992 s.223; H. Örs, a.g.e., s.65; Edoward Schure, *Dinlerin Gizli, Ruh ve Madde Yay. İst.1989, s.265*
- ⁵ Çıkış 19/1-2
- ⁶ Mustafa Sinanoğlu, "Eski Ahit ve Kur'ân-ı Kerim'de Sina Vahyi", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, 1998, sayı 2, ss1-22,
- ⁷ Çıkış 20/1-17
- ⁸ Çıkış 20/22-26, Çıkış.21, Çıkış 22 .Ç 23
- ⁹ Çıkış 24/3
- ¹⁰ Çıkış 24/12
- ¹¹ Çıkış 24/13-18
- ¹² Çıkış 32/15-20
- ¹³ Çıkış 32/21-35; 33/1-16
- ¹⁴ Ş.Günaltay, a.g.e., s. 4028
- ¹⁵ Çıkış 34/27-35
- ¹⁶ Örs, a.g.e., s.95
- ¹⁷ Paul Johnson; *Yahudi Tarihi*, Çev. Filiz Orman, Pozitif Yay, 2000, s. 37, Yusuf Besalel, "On Emir" *Yahudilik Ansiklopedisi*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş, İst,2001 II, 453
- ¹⁸ Prof. Dr. Mehmet Aydın, *Din Fenomeni*,., Tekin Kitapevi, Konya 1993, s.92
- ¹⁹ Tekvin, 17/5-8; Çıkış, 19/5-6
- ²⁰ Çıkış,25:16-21, 40:20, Tesniye,10:2, Besalel "On Emir Tabletleri" YA. II, 454

- 21 Paul Johnson, *Yahudi Tarihi*, s.64; *Büyük Dinler ve Mezhepler Ansiklopedisi*, s.171; Felicjen 8Challe8ye, *Dinler Tarihi*, Çev.Samih Tiryaki-oğlu,Varlık Yay.1963, s.137
- 22 Joshua R Porter, "Ark", *Herper's Bible Dictionary*, Editör: Paul J. Achtemeier, San Francisco, 1985, s .63
- 23 John L. McKenzie, "Ark" *Dictionary of the Bible*, Nev York, 1965 s.54; "Ahid Sandığı" *AnaBritatannica*, Ana Yayıncılık, İst. 1986-1990, 1/ 201,
- 24 Abdurrahman Küçük, "Ahid Sandığı " *TDVİA*, İst, 1998, 1/535; "Kutsal Sandık" *AnaBritannica* 14/111
- 25 Yeşu, 4/11
- 26 Yeşu 3/13
- 27 1. Krallar, 2/26
- 28 1. Samuel, 3/3 v.d
- 29 Yeşu 4/5
- 30 1. Samuel, 5/8 v.d.
- 31 2. Tarihler 35/3
- 32 Çıkış 25/22; 26/33-34, 30/26, 40/5-21.
- 33 Yeşu 3/6, Sayılar,10:33; 14:44; Tesniye,10:8,31:26
- 34 Sayılar, 10/33 v.d ; 14/44; Tesniye, 10/8; 31/26.
- 35 Hakimler, 20/ 27 v.d,1. Samuel, 4:3
- 36 Yeşu 3/11 v.d
- 37 Abdurrahman Küçük, "Ahid Sandığı", *TDİ*, 1.S.535, Tora ve Aftara, s.509; Yehoshua M. Grints "Ark Of The Covenant" *Encyclopedia Judaica*, Jerusalem, (EJd.) 1978, III, 459
- 38 Adem Özen, *Yahudilikte İbadet*, Ayışığı Kitapları, 2001, s.44; George Fohrer, *History of Isrealite Religion*,, Translated by David E. Green, London 1975 s.55
- 39 Sayılar 10:33-35
- 40 Çıkış 19:1-3
- 41 Çıkış 19:3-6
- 42 Çıkış 20:1-17
- 43 Mustafa Sinanoğlu, "Eski Ahit ve Kur'ân-ı Kerim'de Sina Vahyi", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, 1998 sayı 2, s.4
- 44 Çıkış 25:10-17,
- 45 Tesniye 10:1-4
- 46 Adem Özen, a.g.e. s.44; de Vaux, *Ancient Israel. Its Life and Institutions*, Translated by John Mc Hugh, London 1961,s.298

- 47 Abdurrahman Küçük, *DİA*, s.535; John D.Devis, "Ark" *DB*, s. 53
- 48 Çıkış, 25:10-15; Çıkış, 37:1-5; Grintns "Ark Of The Covenant" *EJd*, III, 460
- 49 Ronald F Youngblood (G.Edi.) "Ark Of The Covenant" *New Mustrated Bible Dictianary*, (NMBD), London 1995 s.113
- 50 Çıkış, 25:17-22, 37:6-9
- 51 Ronald F Youngblood "Ark Of The Covenant" *NMBD*, 114; Emmet Russell "Ark" *The Zondervan Pictorial Bible Dictionary*, (ZBD) G. Editör, Merril C. Tenney, USA, 1975, s.70; Y. Besalel "Aron Aberit" *Yahudilik Ansiklopedisi*, I, 73; Halit Erol, *Kudüsün Kutsallığı*, Özyurt Matbaacılık İstanbul 2002 s.30
- 52 Devis, "Ark" *DB*. s.53; E. Russell "Ark" *ZBD*. s.70, Halit Erol, *Kudüsün Kutsallığı* s.30,
- 53 Ronald F Youngblood "Ark Of The Covenant" *NMBD*, s.114
- 54 Yusuf Besalel, "Bet ha Mikdaş" *YA*, I, 110; Devis, "Ark" *DB*, s. 53
- 55 Çıkış, 25: 10
- 56 Çıkış, 25:10-15, 37: 1-5
- 57 Çıkış 25:10-15; N.S. Miller, "Ark" *The New Black's Bible Dictionary*, (BBD), G. Editör, Madelenia S. Miller, London, 1973, s.44
- 58 "The Tenple And The Ark Of The Covenant", www.ds.Dial.Pi-pex.Com, Ritmeyer. 11.11.2002
- 59 Grintz, "Ark Of The Covenant" *EJd*, III, 460; Y. Besalel Aron Aberit *Yahudilik Ansiklopedisi*, I, 73
- 60 Rav İzak Alaluf, *Şalom Gazetesi*, 5.Şubat 2003
- 61 Çıkış 31; 1-128
- 62 Çıkış 37; 1; Ronald F Youngblood, "Ark Of The Covenant" *NMBD*. s. 113
- 63 C. Tevfik Karasaban, *Filistin ve Şarkül Ürdün*, I, Ahmet İhsan Matbaası, İst. 1942, s.23
- 64 Adem Özen, *Yahudilikte İbadet*, s.42
- 65 Çıkış, 25:8-9
- 66 Çıkış, 25:40
- 67 Çıkış, 25
- 68 Çıkış 35:20-30
- 69 Çıkış 33:7 Sa8yılar 2:2, 11:16, 12:4-5
- 70 Ahmet Güç, *Dinlerde Mabel ve İbadet*, s.106, Esra Fakülte Kitabevi, 1999; Nebi Bozkurt, "Çadır" *TDVİA*, VIII, 158; Moşe Farsi, *Tora ve Af-tara*, s.520 Gözlem Gazeticilik Basın ve Yayın A.Ş. 2002. İST

- 71 Ahmet Güç, a.g.e., s.106, Adem Özen, a.g.e., s.42
- 72 Çıkış,40:17
- 73 Ahmet Güç,a.g.e., s.108, Yusuf Besalel, "Mişkan" YA. II, 413, Adem Özen, a.g.e. s.42
- 74 Ahmet Güç,a.g.e., s.108
- 75 Çıkış, 30:1-10
- 76 Çıkış,37: 17-34
- 77 Çıkış,40:4, Adem Özen, a.g.e., s.42
- 78 Yusuf Basalel, "Mişkan" YA. II, 413
- 79 Çıkış, 26:34
- 80 Çıkış,26:31-34
- 81 Mircea Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, s.413 Kabalcı Yay. 2003; Rabbi Nisim Behar, *İbranilerin Öyküsü*, Zvi-Geyik Yayınları 2001, s.97; Adem Özen, a.g.e., s.42; Ahmet Güç, a.g.e. s.107
- 82 Çıkış,40:17-21
- 83 1. Krallar 8:1-9; Adem Özen, a.g.e. s.45; Nebi Bozkurt, "Çadır", DİA, VI-II,158; de Vaux, 298-299
- 84 *Harold Henry Rowley, Worship in Ancient Israel:Its Forms and Meaning*, Philadelphia 1967 s.57, Ahmet Güç, *Dinlerde Mabet ve İbadet*, s.109
- 85 Yeşu, 4:19, 5:10, 7:6,9:6, 10:6; Ahmet Güç, a.g.e. s.110
- 86 Hakimler, 18:31; Georg Fohrer, *History of Isrealite Religion*, s.111; Ahmet Güç,a.g.e. s.110
- 87 1.Samuel,4:4; Adem Özen, a.g.e. s.50
- 88 1.Samuel, 4; Yaşar Kutluay, *İslâm ve Yahudi Mezhepleri*, Anka Yay. 2001, s.117; Besalel, "Bet ha Mikdaş" YA, I, 110
- 89 1.Samuel,5, Yeremya 7:12; Kutluay,a.g.e. s.117
- 90 1.Samuel,4:11, 5:1-12; R.N. Behar, *İbranilerin Tarihi*, s.71; Baki Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat Ve Yahudi Hayatındaki Yeri*, s.79; Youngblood, "Ark Of The Covenant" NMBD. s.115
- 91 1.Samuel 7:1-3; H.Örs, *Musa ve Yahudilik*,s.173; Adem Özen,a.g.e. s.51; NMB. S.115
- 92 1.Tarihler,13:5-8, 2.Samuel, 6:1-5; Rowley Worship..s.72; Ahmet Güç, a.g.e., s.114
- 93 2.Samuel, 6:6-11; 1.Tarihler, 13:9-14; R.N.Behar, a.g.e., s.89
- 94 2.Samuel, 6:17
- 95 Adem Özen,a.g.e. s.318

- 96 Y. Besalel, "Bet ha Mikdaş" YA. I. 109; Hikmet Tanyu, *Ağlama Duvarı*, 1.474; A.Özen a.g.e. s.55
- 97 Y. Besalel, "Bet ha Mikdaş" YA., 1.109
- 98 1.Krallar, 6:1-38; H.Örs, s.196; Y. Besalel, "Bet ha Mikdaş" YA. I. 109; A.Özen, a.g.e. s.55
- 99 2.Samuel, 24:16; A.Güç, a.g.e. s.117
- 100 1.Tarihler 28:10-15; 2.Tarihler, 3:1-17,4:1-22, 1.Kıralar, 5:1-12, 6:1-36; Y. Besalel, "Bet ha Mikdaş" YA. I. 109; A. Güç, s.118; Burhan Oğuz, *Türk ve Yahudi Kültürlerine Bir Mukayeseli Bakış*, Yazır Mat. İst.1992 II. 723
- 101 1.Krallar, 6:3, 79; Ahmet Güç, s.118
- 102 1.Krallar,6:3; Adem Özen, s.56
- 103 1.Krallar,6:5, 19:23; A.Özen, s.56
- 104 Ahmet Güç, s.118; de Vaux, a.g.e. s.313; Leo Trepp, *Judaism Development and Life*, California, 1983, s.276
- 105 2.Tarihler, 3:3-4; Paul Johnson, *Yahudi Tarihi*, s.63
- 106 A.Güç,a.g.e. s.118
- 107 1.Krallar, 6:20-30; A.Güç, s.119; NMB.,s.1218
- 108 1. Krallar, 24-30, 2.Tarihler, 3:3-13; H.Örs, *Musa ve Yahudilik* s.195; YA. c.1, s.474; P.Johnson, a.g.e. s.63, Youngblood, "Tabernacle" NMBD. s.1218
- 109 1.Krallar, 8:1-13; Miller, "Ark", *BBD*. s.44; H.Tanyu, a.g.e 1.68; Örs,a.g.e. s.199; Johnson, a.g.e., s.64; A.Güç, a.g.e. s.118; Grintz, "Ark Of The Covenant" *EJd* III. 463; Ekrem Sankçioğlu, *Din Fenomenolojisi*, SDÜ Yay. Isparta, 2002 s.70
- 110 John D. Davis, "Ark" *A Dictionary of The Bible*, s.53; Daniel Jeremy, Silver, *A History of Judaism*, New York 1974, I, 24
- 111 Sayılar: 1/ 47-51
- 112 Çıkış, 32
- 113 Sayılar: 3/11-13; Youngblood, "Levites" NMBD. s.761; Yusuf Besalel, "Levi", YA. II, 365
- 114 de Vaux, a.g.e. s. 358
- 115 Sayılar 1: 50; 3-6 Örs, a.g.e. s.55
- 116 Sayılar 3: 12; 8-16
- 117 de Vaux, a.g.e. s. 358-360
- 118 Sayılar 8:9-15
- 119 Sayılar 18:2-7

- 120 Yehoshua M.Grintz, "Temple", *EJD*, Jerusalem 1978 XV, 954
- 121 Sayılar: 3;17; Y.Besalel, "Levi" YA. II, 366
- 122 Sayılar: 3; 25-26
- 123 Sayılar: 3;36-37
- 124 Sayılar: 3; 31-32; Abdurrahman Küçük, "Ahid Sandığı" *DİA*, I, 535
- 125 Ahmet Kahraman, *Mukayeseli Dinler Tarihi*, Marifet Yay. 1999, s.153
- 126 Mehmet Aydın, *Din Fenomeni*, s.94
- 127 Sayılar 4:15
- 128 Sayılar 10 ; 17-28
- 129 Sayılar : 10; 17-21; Youngblood, "Levites" *NMBD*. s. 762; Y.Besalel, "Levi" YA, II, 366
- 130 Sayılar 4; 2-6
- 131 Youngblood, "Levites" *New Mustrated Bible Dictionary*, s. 762
- 132 Sayılar 4; 15
- 133 Sayılar 10; 17-21
- 134 Yusuf Besalel, "Levi" YA. II, 367
- 135 Grintz, "Ark Of The Covenant" *EJd*. III, 463
- 136 Çıkış 25:16-21; Tesniye 10:2; Besalel, "On Emir Tabletleri" YA. II, 454; Miller, "Ark" *BBD*. s.44; Grintz, "Ark Of The Covenant" *EJd*. III, 460
- 137 www.Sabetians.com 01.02.2003; Grintz, *EJd*. III, 465
- 138 Tesniye 31:9-26; Grintz, *EJd*. III. 465
- 139 Baki Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat...*, s.77
- 140 Eliade, *Dinle Tarihine Giriş*, s.234
- 141 Çıkış 16:1-3, Rabbi Nisim Behar, *Ibranilerin Öyküsü*, s.39
- 142 Çıkış 16:13-16
- 143 Çıkış 16:31; Günay Tümer-Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, s.217, Ocak Yay. 1997; J.D. Davis, "Ark" *DB*, s.53; Grintz *EJd*. III. 465
- 144 Çıkış 16:32-34
- 145 Youngblood, "Ark Of The Covenant" *New Mustrated Bible Dictionary*, s.114
- 146 Devis, "Ark" *A Dictionary of The Bible*, s.53
- 147 Youngblood, *NMBD*, s.114
- 148 Sayılar 16:3
- 149 Sayılar 16:31-35
- 150 Sayılar 16:41-50
- 151 Sayılar 17:1-5

- 152 Sayılar 17:8-11
- 153 Ahmet Güç, *Dinlerde Mabet ve İbadet*, s.119
- 154 1.Krallar, 8:6
- 155 1.Krallar, 8:89, 2.Tarihler, 5:10; Baki Adam, a.g.e. s. 80, Youngblood, "Ark Of The Covenant" NMBD, s.1184 Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, s.231
- 156 Youngblood, NMBD, s. 114
- 157 Yeni Ahit, İbranilere Mektup, 9:4
- 158 Y.Besalel, "Bet ha Mikdaş" YA I, 109; Ahmet Güç, a.g.e, s.127, Karen Armstrong, *Tanrı'nın Tarihi*, s.82; H.T, "Yahudiler" İslam Ansiklopedisi, M.E.B. Ankara 1966 XIII, 340
- 159 Ahmet Güç, a.g.e. s.127; Halit Erol, a.g.e. s.76; Dinler Tarihi Ansiklopedisi, Ansiklopedi Yayınları, 1999, I,293
- 160 Ezra, 1:9-11, 5:14-16
- 161 TY, Şekalim, 6:2; Baki Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat...* s.84
- 162 www.sevivion.com
- 163 www.Temple.ark.html
- 164 www.sevivion.8com
- 165 Douglas, J8,D, 8*The New Bible Dictionary*, London, 1962, s.1246; Baki Adam, a.g.e. s.84
- 166 www.tem8ple8.ark.html 8
- 167 Ezra,5/16, Adem Özen, a.g.e. s.64; H.Tanyu, "Ağlama Duvarı", *DİA*, 1.474; Dinler Tarihi Ansiklopedisi, I,293
- 168 Ahmet Güç, a.g.e. s. 129
- 169 Kerim Balcı, "Ahd-i Atik Sandukası", 24 Mart *Zaman Gazetesi*; TY, Şekalim, 6/2
- 170 Hezekiel ;41
- 171 Yeremya, 3: 16-18
- 172 Paul Johnson, a.g.e. s.44; Adem Özen, a.g.e. s.64; Ahmet Çelebi, *Mukayeseli Dinler Açısından Yahudilik*, Çev. Ö.F. Harman- A.M.Büyükçınar, Kalem Yay. İstanbul, 1978, s.191
- 173 "İlyada" Meydan Larousse, IX. 5652
- 174 Montaigne, *Denemeler*, Can Yay, 1999, s.220-223.
- 175 www.hc8agin.siteynet.com_msandigi.htm. 10.12.2002
- 176 Samuel, S.Cohon, 'Ark', *An Encyclopedia of Religion*, s.38; "Kutsal Sandık" maddesi, *Ana Britannica*, 14./111; Besalel, "Aron Aberit" YA I, 73; Küçük, "Ahid Sandığı", *DİA*, I, 535

- 177 Michael Baigent. R. Leigh. H. Lincoln, *Kutsal Kan Kutsal Kase*; Çev. Mehmet Toptaş, Emre Yay. İst.1996,s. 91 ; Halit Erol, *Kudüsün Kutsal-hığı*, s.17
- 178 Sahir Erman, "Tampliyelerden Dante'ye" Mimar Sinan Dergisi, 1988, Sa. 70, s.7; M. Baigent, *Kutsal Kan Kutsal Kase*, s. 89. Halit Erol, a.g.e.s .15
- 179 M. Baigent, vd, *Kutsal Kan Kutsal Kase*.s.69; Nuh Gönültaş, *Dul Kadının Çocuğu*, Zaman Kitapları İstanbul, 2002 s.35, Halit Erol, a.g.e, s. 15; Sahir Erman, a.g.e. s. 8
- 180 [www.http://home.Fireplug.net/rshand/streams/quiry.html](http://home.Fireplug.net/rshand/streams/quiry.html) 10.12.2002; Sahir Erman, a.g.e. s.8; Nuh Gönültaş, *Dul Kadının Çocuğu*, s.358
- 181 H. Yahya, *Tapınak Şövalyeleri*, Vural Yayıncılık, 2002, s.47-50
- 182 Michael, Baigent, *Kutsal Kan Kutsal Kase*, s. 153, Kerim Balcı; "Ahd-i Atik Sandukası", 24 Mart Zaman Gazetesi, Halit Erol, a.g.e. s.55; Harun Yahya, *Tapınak Şövalyeleri*, Vural Yay, İstanbul, 2002, s. 102; Nuh Gönültaş, a.g.e., s.32
- 183 Halit Erol, a.g.e. s 17; Kerim Balcı, "Ahd-i Atik Sandukası", 24 Mart Zaman Gazetesi
- 184 Halit Erol, a.g.e. s.17
- 185 Hikmet Tanyu, *Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler*, II, 679
- 186 Kerim Balcı, "Ahd-i Atik Sandukası", 17 Mart Zaman Gazetesi
- 187 Piers Paul Read, *Tapınak Şövalyeleri*, Çev. S. Gül Erdem, Dost Yay.Ankara 2003,s.324
- 188 Keith Laidler, *The Head of God. The Lost Treasu of The Templars*, Londra,1998,s.199
- 189 Peter Partner, *The Murdered Magicians:The Templars and Their Myth*, Oxford,1982,s138
- 190 Hamza Türkmən, "Kanayan Yaramız Tarihi Mirasımız", *Kudüs Üç Aylık Dış Politika Dergisi*,Yıl,2003, Sa.1, s.29; Kerim Balcı, "Ahd-i Atik Sandukası", 17 Mart Zaman Gazetesi
- 191 www.temple.ark.html
- 192 K. Balcı, a.g.m. 17 Mart Zaman Gazetesi
- 193 Jean -Christophe Attias / Esther Benbassa, a.g.e. s. 222
- 194 Jean C. Attias, a.g.e. s. 295; Halit Erol,a.g.e. s. 143; Kerim Balcı, "Ahd-i Atik Sandukası ve İsrail- Filistin Çatışması", 31 Mart Zaman Gazetesi.
- 195 Jean C. Attias, a.g.e., s. 295
- 196 K. Balcı, "Ahd-i Atik Sandukası ve İsrail- Filistin Çatışması", Zaman Gazetesi, 31 Mart 2002

- 197 Ekrem Sarıkçıoğlu, *Din Fenomenolojisi*, s.15
- 198 E.Sarıkçıoğlu, a.g.e. s. 4
- 199 Eric J. Sharpe, a.g.e. s.55
- 200 O.Hançerlioğlu, *İnanç Sözlüğü*, s.371
- 201 Challeya, a.g.e. s.22-26
- 202 Hikmet Tanyu, *Totem, Totemizm ve Tabu Üzerine*, AÜİFD, 1983, Sa. 26, s.168
- 203 Ahmet Güç,a.g.m, s.343
- 204 Adem Özen, a.g.e, s.27
- 205 Ahmet Güç, a.g.m, s.338
- 206 Ahmet Güç, a.g.m, s.339
- 207 Çıkış, 15:11
- 208 Hezekial 45: 4; Adem Özen, a.g.e. s.27
- 209 Ahmet Güç,a.g.m. s.349
- 210 Çıkış, 24:16-18, Sayılar, 10:11-12, 33:36; Youngblood, "Theophany", NMBD, s.1242
- 211 Karen Armstrong, *Tanrı'nın Tarihi*, s.108; Y.Besalel, "Şehina" YA, III, 666, Youngblood, "Shekinah" NBMD, s.1161
- 212 Moşe Farsi, *Tora ve Aftara*, Gözlem Yay. İst. 2002, s.525
- 213 Y.Besalel, "Şehina" YA,III, 666
- 214 Moşe Farsi, *Tora ve Aftara*, s.525; K. Armstrong, a.g.e. s.108
- 215 Youngblood, "Shekinah" NBMD. s.1161; Y.Besalel, "Şehina" YA,III, 666; E. Sarıkçıoğlu, a.g.e. s.244
- 216 Youngblood, "Shekinah" NBMD. s.1161
- 217 K.Armstrong, a.g.e. s.108; Paul Johnson, *Yahudi Tarihi*, s.64; Y.Besalel, "Şehina" YA, III, 666
- 218 K. Armstrong, a.g.e. s.108
- 219 Ephraim .E Urbach *The Sages Their Concepts and Beliefs*. London 1995, s.42
- 220 N.Bozkurt, "Çadır", DİA, VIII,158
- 221 Çıkış 40:19-21, 34-36
- 222 1. Krallar, 8:1-13
- 223 P.Johnson, a.g.e, s.64
- 224 Sayılar 7:89
- 225 Çıkış 33:11
- 226 Sayılar 12:8

- 227 Çıkış 33:7-11
228 Çıkış 31:18
229 Moşe Farsi, a.g.e, s.509
230 Çıkış 25:12, 30:6, Sayılar 7:89, 1.Samuel, 3:1-10
231 John L. Mc Kenzie, "Ark", a.g.e. s.54,
232 Youngblood, "Shekinah" NMBD. s.1161
233 The Sages, a.g.e.s.44
234 Yeemya 49:38
235 Alunet Güç, a.g.m. s.349
236 Çıkış 25:10-22, 37:1-9; Tesniye, 10:1-5; Abdurrahman Küçük, *TDVİA*, I, 535
237 Çıkış, 30:22-29
* Daha fazla bilgi için bkz. s.5-6-7-8
238 Mircea Eliade, *Kutsal ve Dindışı*, Gece Yay. Ankara, 1991, s.25
239 Tekvin, 28:12-19
240 Suzan Alula vd., *Yahudilikte Kavram ve Değerler*, 206-207; Y.Besalel, "Bet ha Mikdaş" *YA*, I, 114
241 www.temple.ark.html
242 Eric J. Sharpe a.g.e, s.50; Örs, a.g.e, s. 129
243 Eric J.Sharpe, a.g.e. s. 51
244 1. Samuel 4: 11
245 Rabbi Nisim Behar, *İbranilerin Öyküsü*, s. 71
246 1. Samuel, 5:1-5; Grintz, "Ark Of The Covenant" *EJd.*, III, 463
247 1.Samuel, 5:68
248 1.Samuel, 5:98
249 1.Samuel, 5: 10-12
250 1.Samuel,6: 7-9, Rabbi Nisim Behar, a.g.e. s. 71
251 1.Samuel, 6:13-16
252 Baki Adam, a.g.e., s.79; Youngblood, "Ark Of The Covenant" NMBD, s.115
253 Rabbi Nisim Behar, a.g.e. s. 71
254 1.Samuel, 6: 19
255 1.Samuel, 7:1-2
256 Youngblood, "Ark Of The Covenant" *NMBD*, s.115
257 1.Tarihler, 13:5-6, 2.Samuel,6:1-2
258 2.Samuel, 6: 3-5 ; 1.Tarihler, 13:7-8; Rowley, *Worship..* s.72

- 259 2.Samuel, 6:6-8; 1.Tarihler, 13: 9-11; Grintz "Ark Of The Covenant" EJD, III, 463; Rabbi Nisim Behar, a.g.e., s. 89
- 260 Grintz "Ark Of The Covenant" EJD, III, 463
- 261 2.Samuel, 6:88-11; 1.Tarihler,13:12:14
- 262 1. Krallar, 6:19; Douglas, *NBD*, s.303; Adem Özen, a.g.e, s.220; J.C. Attias, a.g.e, s.60; Herve Rousseau, *Dinler Tarihi ve Sosyal İnceleme*, s.127
- 263 Y.Besalel, "Koen Gadol" YA. II, 337; Adem Özen, a.g.e. s.220; Suzan Alula vd., *Yahudilikte Kavram ve Değerler*, s.211
- 264 Galip Atasavaş, "Yahudilikte Dini Sembol ve Kavramlar", *Selçuk Üni. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2001, Sa.11, s.131
- 265 Y. Besalel, "Kutsalların Kutsalı" YA. II, 360
- 266 J.C. Attias – E. Benbassa, *Paylaşılmayan Kutsal Topraklar ve İsrail*, s. 78
- 267 Halit Erol, *Kudüsün Kutsallığı*, s.147
- 268 Çıkış, 24:16-18; Sayılar 10:11-12, 33-36; Youngblood, "Theophany" NMBD, s. 1242
- 269 Sayılar, 10: 33-36
- 270 Mircea Eliade, *Dinsel İnançlar...*, s.223
- 271 Sayılar, 9:15-22
- 272 Sayılar, 10: 33-348
- 273 Youngblood, "Ark Of The Covenant" NMBD, s.114, Örs, s.155, Mustafa Sinanoğlu, *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'ân-ı Kerim'de Nübüvvet*, Basılmamış Doktora Tezi, s.71
- 274 Yeşu, 3:2-6
- 275 Yeşu, 3:7-17
- 276 Hakimler, 5:23
- 277 F.Challaye,a.g.e. s.137
- 278 Sayılar, 10: 33-36; de, Vaux, *Yahudilikte Aile*, Çev.Ahmet Güç, Arasta Yay. 2003, s.34; Daniel J. Silver, *A History of Judaism*, I, 24
- 279 1.Samuel, 4:3
- 280 John L. McKenzie, "Ark Of The Covenant" a.g.e. s. 54
- 281 2.Samuel 6: 2
- 282 Halim Işık, *Yahudi Kitabında Tanrı Anlayışı*, M.Ü.S.B. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1995, s. 43
- 283 H. Işık, a.g.e. s.43

- 284 Paul Johnson, a.g.e. s.59; Mircea Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, s.413
- 285 Şemseddin Günaltay, a.g.e. s.403
- 286 Paul Johnson, a.g.e. s. 64; F. Challeye, a.g.e. s.137
- 287 Halim Işık, a.g.e. s. 43
- 288 Sayılar 13: 1-16; Tesniye 1:23
- 289 Sayılar 13:27-31
- 290 Sayılar 14: 30-31; Tesniye 1 :34-40
- 291 Sayılar 184: 41-43
- 292 Sayılar 14: 44-45
- 293 Tesniye 1: 42-43
- 294 Yeşu 6 : 2-5
- 295 Paul Johnson, a.g.e. s. 45; Rabbi Nesim Behar, a.g.e. s. 49
- 296 1. Samuel 4 : 1-4
- 297 1. Samuel 4 : 5
- 298 1. Samuel 4 : 6-8; Y.Besalel, "Şemuel", YA, III, 676
- 299 Şemseddin Günaltay, a.g.e. s. 312; 1.Samuel, 4 : 11
- 300 Hayrullah Örs, a.g.e. s. 172 F.Challeye, a.g.e. s.137
- 301 Erkan Perşembe; "Dinde Sembolün Fonksiyonu ve İslamda Sembolik Değerlerin Bugünü", O.M.Ü.İlahiyat Dergisi, Samsun,1998, Sa.10, s.91
- 302 Annemarie Schimmel; "Dinde Sembolün Fonksiyonu Nedir", A.Ü.İ.F.D. Ankara 1954, Sayı.:3-4, s.68
- 303 Sadık Kılıç; *İslâmda Sembolik Dil*, İnsan Yay, İstanbul, 1995, s.56
- 304 Annemaria Schimmel, a.g.e. 70
- 305 Sadık Kılıç, a.g.e. s.56
- 306 Sadık Kılıç, a.g.e. s.
- 307 a.g.e. s.58
- 308 Y. Besalel, "Aron Aberit", YA, I, 73
- 309 F.Challeya, *Dinler Tarihi*, s. 137, Paul Johnson, a.g.e. s.64; *Büyük Dinler ve Mezhepler Ans.* s.171
- 310 de, Vaux, *Yahudilikte Aile*, s.35
- 311 Y.Besalel. "Aron Aberit" YA, I, 73
- 312 de, Vaux, a.g.e. s.31
- 313 Hakimler 2:11; Şemseddin Günaltay, *Yakın Şark 3, Suriye ve Filistin*, s. 405; Baki Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat ve Yahudi Hayatındaki Yeri*, s.79

- 314 Baki Adam, a.g.e. s.798
- 315 Ş.Günaltay, a.g.e. s.425; 2.Tarihler, 34/2-7; Adem Özen, a.g.e. s.247
- 316 2. Tarihler, 35/3-5
- 317 1.Samuel 4:11
- 318 Youngblood "Ark Of The Covenant" NMBD, s. 115
- 319 Paul Johnson, a.g.e, s.57; Melih Tokay, "Süleyman Mabedinin Yerinde Gelişmiş Medeniyetler" *Mimar Sinan Dergisi*, yıl: 1986, sayı 59 s.8
- 320 Ahmet Güç, *Dinlerde Mabed İbadet*, s121, Şemseddin Günaltay, a.g.e. s.318
- 321 Rowley, Worship., s.72; Mustafa Sinanoğlu, *Kitab-ı Mukaddes'te ve Kur'an'da Nübüvvet*, s.124
- 322 2. Samuel, 6:14-15
- 323 F.Challaye, a.g.e., s.137
- 324 Johnson, a.g.e s.59
- 325 2. Samuel, 15 tamamı
- 326 2. Samuel 15/24-29
- 327 Paul Johnson, a.g.e. s. 59
- 328 Ahmet Güç, a.g.e. s. 121; J.C Attias, a.g.e. s.62
- 329 P.Johnson, a.g.e. s.64
- 330 P.Johnson, a.g.e. s.65
- 331 Günay Tümer-A. Küçük, *Dinler Tarihi*, s.211; Younblood, "Solomon" NMBD, s. 1191; Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, s.414; Dinler Tarihi Ansiklopedisi,İst. 1999, I,s.292
- 332 Ekrem Sarıkçoğlu, B.Günümüze *Dinler Tarihi*, s.221; G.Tümer-A.Küçük, a.g.e s.211
- 333 Suzan Alula vd, *Yahudilikde Kavram ve Değerler*, s.217
- 334 1. Krallar, 12/28-31, 14/ 23-24; Sarıkçoğlu, a.g.e. s.221; Eliade, a.g.e., s.414; C.T.Karasaban *Filistin ve Şarkul- Ürdün*, Ahmet İhsan Mat. I,İst. 1942, s.24 ; Melih Tokay, a.g.m Mimar Sinan Dergisi, 1986, sayı 59, s. 9
- 335 Baki Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, s. 82
- 336 Y. Besalel, "Bet ha Mikdaş" I, 110
- 337 Ahmet Çelebi, a.g.e., s. 182, Adem Özen, s.245
- 338 Ahmet Güç, *Dinlerde Mabed ve İbadet s.122*
- 339 Ahmet Güç, a.g.e. s.114
- 340 Ahmet Güç, a.g.e. s. 106
- 341 Çıkış 40/21, Y.Besalel, "Mişkan" YA, II, 413; Paul Johnson, a.g.e. s.63; Eliade, a.g.e, s.413

- 342 Herve Rousseu, *Dinler Tarihi ve Sosyal İnceleme*, s.126,
- 343 de Vaux, *Ancient Israel*, s.294- 295; A. Güç, a.g.e. 106; A.Özen, *Yahudilikte İbadet*, s.43
- 344 Çıkış, 33/ 11
- 345 Sayılar, 12/8
- 346 Çıkış, 33/7
- 347 Samuel S . Cohon, "Ark", *An Encyclopedia of Religion*, s. 38
- 348 Çıkış, 25/ 22; 30/6; Sayılar, 7/ 89, 1.Samuel, 4/4
- 349 Adem Özen, a.g.e. s.43; F.Challeya, a.g.e. s.137
- 350 Hakimler 21/ 19
- 351 Rowley, *Worship...*, 63; de Vaux, a.g.e.304
- 352 1. Samuel 4/ 4
- 353 Rowley, *Worship...*, 59; de Vaux, a.g.e. s.304
- 354 de Vaux, a.g.e. s.308
- 355 2. Samuel, 6/1-19; de Vaux, a.g.e. s.308-309; Ahmet Güç, a.g.e. s.114; C.T.Karasaban, a.g.e. s.30
- 356 Rowley, *Worship...*, s. 72; Ömer Faruk Harman, "Dağ" DİA, İstanbul 1993, VIII, 401; J.C. Attias – E.Benbassa, a.g.e. s.44
- 357 Ahmet Güç, a.g.e. s. 115
- 358 Adem Özen,a.g.e. s.200
- 359 1.Krallar, 6:1-37-38; Ahmet Çelebi, a.g.e. s. 183
- 360 1. Krallar, 8/6, Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, s. 413; C. T. Karasaban, a.g.e. s.32
- 361 1. Krallar, 8/10
- 362 Çıkış, 33/9, 40/34-35; Sayılar, 12/4-10
- 363 1.Krallar, 8:13
- 364 Ahmet Güç, a.g.e., s.122; P.Johnson, *Yahudi Tarihi*, s.64; *Büyük Dinler ve Mezhepler Ans.* s.171; Felichejen Challeya, *Dinler Tarihi*, s.137; David,A Brown, *A Guide to Religions, London*, 1975 s.115 8
- 365 Ahmet Güç, a.g.e. s. 122; Örs, a.g.e s.332; J.C. Attias, a.g.e. s. 62
- 366 Levililer, 16:11 vd.; E.Sarıkcıoğlu, *Din Fenomenolojisi*, s.105
- 367 Adem Özen, a.g.e. s.200
- 368 Yehoshua Grintz, "Temple" EJD, Jersalem, XV, 952; Will Durant, Roger Lambelin, *Yahudi Tarihi ve Siyonist liderlerin Protokolleri*, çev. Sami Sabit Karaman, İnkılap Yay. İstanbul 1992, s.33
- 369 Ahmet Çelebi, a.g.e.183

- 370 Karen Armstrong, *Tanrı'nın Tarihi*, s.83
- 371 Yere miya 3:16-17, İřaya 44:6
- 372 Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, s.429
- 373 *Büyük Dinler ve Mezhepler Ans.*, s. 173
- 374 Ahmet Çelebi, a.g.e. s. 191; Paul Johnson, a.g.e. s. 44
- 375 *Büyük Dinler ve Mezhepler Ans.* s.173
- 376 Youngblood "Shekinah" NMBD, s.1161,
- 377 Ahmet Çelebi a.g.e., s.191, Şemseddin Günaltay, *Yakın Şark 3*, s.434; Karen Armstrong, *Tanrı'nın Tarihi*, s.109
- 378 Ahmet Çelebi, a.g.e. s.193
- 379 İřaya: 37/16-20
- 380 Yere miya, 3:16-17
- 381 Adem Özen, *Yahudikte İbadet*, s. 64
- 382 Kürşat Demirci, *Yahudili ve Dini Çoğulculuk*, s.37
- 383 David A.Brown, *A Guide to Religions*, London 1975, 115; Örs, a.g.e. s. 221-222; Eliade, a.g.e., s.428
- 384 Ahmet Güç, *Dinlerde Mabet ve ibadet* s. 127
- 385 Rowley, *Worship...*, 225 ; T.H, "Yahudiler", İslam Ansiklopedisi, MEB, XIII, 340
- 386 Brown, s. 115. Ahmet Güç, a.g.e. s. 127, Eliade, a.g.e. s.428
- 387 H.Örs, s.356; Selman Kuzu, *Mehdi Deccal, Mesih*, Merkur Yay. 2001, s.44
- 388 İřaya, 7:14; Mika, 5:2
- 389 Selman Kuzu, a.g.e. s.45; Felcien Challaye, *Dinler Tarihi* s.136
- 390 Selman Kuzu, s.45
- 391 Selman Kuzu, a.g.e. s.45; Ekrem Sarıncıoğlu, a.g.e. s.32
- 392 İşaya, 32:9-14; Ekrem Sarıncıoğlu, *Dinlerde Mehdi Tasavvurları*, s.30-31
- 393 İřaya.11:6-9 ;25 ; 28:12; Zekarya, 9:10, Mika, 4:3-4
- 394 www.temple.ark.html
- 395 Kerim Balcı, "Ahd-i Atik Sandukası", 24 Mart 2002, Zaman Gazetesi, www.ilkayet.net.html
- 396 Malaki,4:4-6
- 397 E.Sarıncıoğlu, a.g.e. s.88
- 398 Zakarya,6:13

- 399 Kerim Balcı, *Kimin Savaşı*, Zaman Kitap, s.40; Halit Erol, *Kudüsün Kut-sallığı*, s.147; Kerim Balcı, "Ahid-i Atik Sandukası ve İsrail-Filistin Çatış-ması", *Zaman Gazetesi*, 31 Mart Pazar, 2002
- 400 Selman Kuzu, a.g.e. s.48
- 401 Youngblood "Shekinah" NMBD, s.1161
- 402 Abdurrahman Küçük, "Ahid Sandığı", DİA, I, 535
- 403 Bakara, 246-248
- 404 M.Esed, *Kur'ân Mesajı*, Trc. Ahmet Ertürk, İşaret Yay. İst. 1999, c.2, s.75; İsmail Cerrahoğlu, *Kur'ân-ı Kerim Meal ve Tefsiri*, Emel Mat. An-kara 1985, s.488; Abdullah Aydemir, *Tefsirde İsrâiliyyât*, Beyan Yay. İst.1985 s.263
- 405 Michel Valsan, *Batı Maneviyatı ve Batı*, İnsan Yay. İst. 1995, s. 102
- 406 Ragıb İsfehani, *el-Müfredat fi Garbu'l Kur'ân*, Kahire, 1991, s.72; M. Esed, a.g.e. s.75; Muhammed Hamdi Yazır, Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Azim Dağıtım, İstanbul 1995, II, 142
- 407 er-Ragıb, a.g.e. s.72; Fahrüddin Razî, *Tefsir-i Kebir*, Akçağ Yay. Anka-ra 1989, V, 346; Elmalılı, a.g.e. II, 141
- 408 Asım Efendi, *Kamus Tercemesi*, "t.v.b." maddesi
- 409 Şemseddin Sami, *Kamus-i Türkî*, Enderun Yay. İst. 1992 s.370
- 410 M.Valsan, *İslâm Maneviyatı ve Batı*. s.100
- 411 M.Valsan, a.g.e. s.102, (Sandığın savaş meydanlarında taşınarak kendi-lerine zafer getirdiğine inancı. Ayrıca Sandığın isimleri arasında "Or-duların Yehovasının Sandığı" ismi de bu bağlamda önemlidir.)
- 412 Razî, *Tefsiri Keibîr*, V, 346; Âlusi, *Rûhul Meâni fi tefsîrül Kur'ân*, Bey-rut, II, 168-169
- 413 Râzî, a8.g.e. V, 3468
- 414 Muhammed et Taberî; *Taberî Tefsiri*, Trc. Kerim AYTEKİN vd. Hisar Yay. 1996, II, 90
- 415 İbn Kesîr, *Büyük İslâm Tarihi*, Çağrı Yay. İst. 1994 II, 15; Kurtubî, *el-Ca-mi'u li Ahkâm-ı Kur'ân*, Trc. Beşir Eryaysoy, Buruç Yay.İst. III, 450; Razî, a.g.e. V, 345; İbü'l-Esîr, *İslâm Tarihi*, Trc. Ahmet Ağırakça Bahar Yay, İst. 1985, 202; İsmail Hakkı Bursevi, *Ruhul Beyan Tefsiri*, Daml Yay. İstanbul, 1995, 8I, 426; Taberî, *Taberî Tefsiri*, Trc. Kerim AYTEKİN, H.Karakaya, Hisar Yay. 1996, II, 90
- 416 Alusi, a.g.e. II, 168; Taberî, *Taberî Tarihi*, I, 450; Ebu'l-Leys Semarkan-di, *Tefsir-i Kur'ân*, sadeleştiren, M. Karadeniz vd., Sezgin Neşriyat, İst., 1993, I, 277, Taberî, *Taberî Tefsiri*, II, 91; Kurtubî, a.g.e, III, 451

- 417 M. Esed, a.g.e. II, 75; er-Ragıb, a.g.e. 72; M.H. Yazır, a.g.e. II, 142
- 418 Michel Valsan, *İslâm Manevîyatı ve Batı*, s.102
- 419 M.Valsan, a.g.e. s.101
- 420 Eş-Şevkânî, *Fethu'l Kadir min İlmi't-Tefsir*, Mısır, 1964, 1, s.266
- 421 Er-Razî, *Tefsir-i Kebir*, V, s.345; M.H.Yazır, a.g.e. II, 141; Kurtubî, a.g.e. III, 451; Nişancızâde, *Mir'atı Kainat*, Sadeleştirilenler, A.Faruk Meyan, Bereket Yay, İst, 1987, s.245; Ebu'l Leys Semarkandi, a.g.e. I, s.277, Et-Tabressi, *Mecme'ül Beyan*, Beyrut 1986 I, 614
- 422 Hüseyin b. Ali Beyhâkî, *Delailu'n -Nübüvve ve Marifetün Ahvali Sahibi'ş-Şeria*, Darül- Kütübül- İlmiyye, Beyrut 1985, I.386-390; İbn'l Cevzi, *el-Vefa bi Ahbari Mustafa*, Beyrut, 1966, II, 727-731
- 423 Beyhâkî, a.g.e. s.387; Cevzi, a.g.e. II, 729
- 424 Beyhâkî, a.g.e. s.387-388; Cevzi, a.g.e. II, 729
- 425 Beyhâkî, a.g.e. I, s.388; Cevzi, a.g.e II, 730
- 426 Beyhâkî, a.g.e. I, 388-389; Cevzi, a.g.e. II, 730
- 427 Beyhâkî, a.g.e. I, s.389-390; Cevzi, a.g.e. II, 731. Bu rivayetle ilgili dda-ha teferruatlı bilgi için bak. Hamidullah. "Une Ambassade...", s.29-42
- 428 Et Tabressi, *Mecme'ul Beyan*, 1. s. 614; Alusi, *Ruhu'l Me'ani*, II, 168
- 429 Taha, 39
- 430 M.Valsan, *İslâm Manevîyatı ve Batı*, s.104
- * 1 arşın= 45cm
- 431 Et-Taberî, *Taberî Tefsiri*, II, 91; Nişancızâde, *Mir'at-i Kainat*, s.245, El-mahlı, a.g.e. II, 141
- 432 Kurtubî, a.g.e. III, s. 451; et-Taberî, *Tarih-i Taberî*, I,452; *el-Keşşaf*, I,293, Alusi, *Ruhul Meani*, II,168; Elmalılı, a.g.e.II,141; Ebu'l -Leys Semarkandi, a.g.e.I, 277
- 433 er-Razî, *Tefsiri Kebir*, V,345
- 434 et-Taberî, *Tarih-i Taberî*, I,452
- 435 Mehmet Vehbi, a.g.e. I,447
- 436 et-Taberî, *Taberî Tefsiri*, II,91; er- Razî, *M. Gayb*, V,344; Taberî, *Milletler ve Hükümdarlarlar Tarihi*, I,705
- 437 et- Taberî, *Taberî Tefsiri*, II,91; Kurtubî, a.g.e. III,450
- 438 İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'ân-ı Kerim Tefsiri*, III,981; İbn Kesîr, *Büyük İslâm Tarihi*, s.17; Kurtubî, III,450; et-Taberî, *Tarih-i Taberî*, I,452
- 439 et-Taberî, *Taberî Tefsiri*, II,91; Taberî, *Taberî Tarihi*, I,452; Kurtubî, a.g.e. III,450; İbn Kesîr, *Büyük İslâm Tarihi*, s. 17
- 440 Kurtubî, a.g.e. III,450; er-Razî, *Tefsir-i Kebir*, V,344; Nişancızâde, *Mir'at-ı Kainat*, s.246, Elmalılı, a.g.e. II, 142

- 441 Nişan8cızâde, a.g.e, s.246; Elmalılı, a.g.e, II, 142
- 442 Eş- Şevkânî, *Fethul Kadir Min İlmi't Tefsir*, I, 266
- 443 Bakara; 248
- 444 Abdullah Aydemir, *Tefsirde İsrâiliyyât*, s.266; Alusi, *Ruhul Meani*, II, 168
- 445 Alusi, a.g.e, II, 169; Elmalılı, a.g.e, II, 143; Kurtubî, a.g.e, III, 451; Taberî, *Taberî Tefsiri*, II, 92; İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'ân-ı Kerim Tefsiri*, III, 980
- 446 Taberî Tefsiri, III, 92; Razî, a.g.e, V, 347; İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'ân-ı Kerim'in Tefsiri*, III, 980; Kurtubî, a.g.e, III, 451; Alusi, a.g.e, II, 169
- 447 İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'ân-ı Kerim'in Tefsiri*, III, 980; Razî, *Tefsir-i Kebir*, V, 347
- 448 Taberî, a.g.e, II, 92
- 449 Taberî, a.g.e, II, 92; Kurtubî, a.g.e, III, 451; Nişancızade, a.g.e, s.246; İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'ân Tefsiri*, III, 980
- 450 Taberî, a.g.e, III, 92; Kurtubî, a.g.e, III, 450; İbn Kesîr, a.g.e, III, 980
- 451 Şevkânî, a.g.e, I, 267
- 452 Kurtubî, a.g.e, III, 451; İbn Kesîr, a.g.e, III, 980, *Büyük İslâm Tarihi*, II, 16; Taberî, *Taberî Tefsiri*, II, 92; Nişancızade, a.g.e, s. 246; Ebul Leys Semarkandi, a.g.e, I, 277
- 453 Elmalılı, a.g.e, II, 143; İbn Kesîr, *Hadislerle K.Kerim Tefsiri*, III, 980; Kurtubî, a.g.e, III, 451; Taberî Tefsiri, II, 92; Razî, a.g.e, V, 347; Nişancızade, *Mirat-ı Kainat*, s.246
- 454 Taberî Tefsiri, II, 92; İbn Kesîr, a.g.e, III, 979; Elmalılı, a.g.e, II, 143
- 455 İbn Kesîr, a.g.e, III, 979; *Taberî Tefsiri*, a.g.e, II, .92; Şevkânî, a.g.e, I, 267
- 456 Elmalılı, a.g.e, II, 143
- 457 Elmalılı, a.g.e, II, 143; *Taberî Tefsiri*, II, 92
- 458 er- Razî, *Tefsir-i Kebir*, V, 347, Elmalılı, a.g.e, II, 143
- 459 Elmalılı, a.g.e, II, 143, Razî, a.g.e, V, 347
- 460 Ebul Leys Semarkandi, a.g.e, I, 277
- 461 İbn Manzûr, *Lisanu'l Arab*: II, 174-175
- 462 Razî, *Tefsir-i Kebir*, V, 358
- 463 İ.Goldziher, "Müslümanlarda Sekine Anlayışı," s.150, B.Joel, "Sekine" İslam Ansiklopedisi, MEB, Ankara, 1966, X, 327
- 464 İ.Goldziher, a.g.m. s.150, Hz. Muhammed bir hadisinde kendisinin kalbini iki melek temizlemiş ve ona peygamberlik mührünü basmışlardır.

Meleklerden birisi, beyaz kedi şeklindeki sekine'yi çağırdı ve o kalbi-me konuldu.

- 465 Bakara;248
- 466 İbn Manzur, *Lisanul Arap*, II, 174-175
- 467 Çıkış 16:32-34; Sayılar 17: 8-11; Tesniye, 31:9-26
- 468 *Taberî Tefsiri*, II, 93
- 469 Kurtubî, a.g.e III, 452; *Taberî Tefsiri*, II, 93; İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'ân-ı Kerim Tefsiri*, III, 980, Razî, a.g.e, V, 348 Alusi, *Ruhu'l-Meani*, II, 169
- 470 *Taberî Tefsiri*, II, 93
- 471 *Taberî, Tefsiri*, II, 93; Kurtubî, a.g.e, III, 452; İbn Kesîr, a.g.e, III, 980
- 472 *Taberî Tefsiri*, II, 93
- 473 Razî, *Tefsir-i Kebir*, V, 348
- 474 *Taberî Tefsir-i II*, 93; İbn Kesîr, a.g.e, III, 980; Kurtubî, a.g.e, III, 452
- 475 *Taberî, a.g.e*, II, 93; Kurtubî, a.g.e, III, 453
- 476 Kurtubî, a.g.e, III, 453
- 477 *Ruhul Meanî*, II, 169
- 478 Kurtubî, III, 452
- 479 *Taberî Tefsir-i II*, 92
- 480 Abdullah Aydemir, *Tefsirde İsrailiyyat*, s.263; Âlusî, *Ruhul Meânî*, II, 168-169; M. Esed, a.g.e, I, 74
- 481 Zemahşeri, *el-Keşşaf*, I, 379
- 482 Michel Valsan, *İslâm Manevîyatı ve Batı*, s. 1018
- 483 Razî, *Tefsir-i Kebir*, V, 346
- 484 Michel Valsan, a.g.e, s. 101
- 485 Michel Valsan, a.g.e, s. 102, M. Esed, a.g.e, I, 75
- 486 er-Rağıb, a.g.e.s.72; Ömer Rıza, *Tanın Buyruğu*, I, 69; M. Esed, I, 75; Tâbutun kalp ve gönül marasına geldiğine Kitabı Mukaddeste yakın anlamlar vardır. "Sau! (Tâlût), Samuelin yanından gitmek için döndüğü gibi Alah ona başka bir yürek verdi". 1. Kırallar: 9/10. "Ona Allah'ın Ruhu gelmekle peygamberlik eyledi. 1. Kırallar. 10:10
- 487 Âlusî, *Rûhûl Meânî*, II, 169; M. Esed, I, 75; İsmail Cerrahoğlu, *Kur'ân-ı Kerim Meal ve Tefsiri*, s.488
- 488 Süleyman Ateş, *Kur'ânı Ansiklopedisi*, XVIII 510, Razî, a.g.e, V, 346; Tabatabai. a.g.e. I.485

- 489 Süleyman Ateş, a.g.e. XVIII, 510
490 Elmalılı, a.g.e. II, 143; Abdullah Aydemir, a.g.e, s.259
491 Süleyman Ateş, a.g.e, XVIII, 510-511; Şemseddin Sâmî, *Kamus-ı Türkî*, s.729
492 Tevbe:26
493 Tevbe :40
494 Feth:4
495 Feth:18
496 Feth:26
497 Tevbe :1038
498 İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'ân-ı Kerim Tefsiri*, VII, 3445, XIII, 7336; Taberî, *Taberî Tefsiri*, VII, 457-482-488; Razî, *Tefsiri Kebir*, XX, 137-163; Tabatabai, *El-mizan Fî Tefsir'il Kur'ân*, I, 489
499 İgnaz Goldziher, "Müslümanlarda Sekine Kavramı", s.145
500 Rad 28
501 Elmalılı, a.g.e, V, 145
502 Süleyman Ateş, *Kur'ân Ansiklopedisi*, XVIII, 512
503 Nahl:80
504 İbrahim:14
505 Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsiri*, III, 247
506 Bayraktar, a.g.e, III, 247
507 I.Goldziher, a.g.m. s.148
508 Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Müt. M.Sofuoğlu, Ötüken Yay. İst.,1988, XI,5110
509 K.Armstrong, *Tanının Tarihi*, s108, Y.Besalel, "Şehina", YA. III,666
510 Tirmizi, *ilim 19*; Sünen-i Tirmizi Tercemesi, Ter, O.Zeki Mollamehmetoğlu, Yunus Emre Yay. IV, 422
511 Elmalılı, a.g.e, II, 143; Razî, a.g.e, V, 348; M.Esed, a.g.e, I, 74
512 Bayraktar Bayraklı, a.g.e, III, 248
513 Taha:39-40
514 M.Valsarı; *Batı Manevîyatı ve Batı*, s.103-105

DİZİN

— A —

Abdullah b. Abbas	77
Abiata	55-56
Abinadab	43
Ahdi Atik	15-16-85
Ahid Sandığı	11-12-13-14-15-16-18-19-20-21-22-23-24-25- 26-27-28-29-30-31-32-33-34-35-36-38-39-40- 41-42-43-44-45-46-47-48-49-50-51-52-53-54- 55-56-57-58-59-60-61-62-63-64-66-67-68-69- 70-71-72-73-74-76-78-82-85-86-87-88-89-90
Ahyo	44
Âlûsî	66
Amelekiler	50
Amelikah	64-67-73
Amoriler	47
Amran	27
Anaksarkhos	32
Aristoteles	32
Aron	18
Âsım Efendi	66
Aşdad	41-42
Ata b. Ebi Rebah	77
Atlantis	15
Aviram	29
Avşalan	55-56

— B —

Babil	25-31-60-61-62-74-86
Beni İsrail	15
Bet ha-Mikdas	24-25-26-44
Bethel	56-57
Betlehem	62
Beyhaki	71
Beyt El	56
Beyt-Şemeş	43
Beytül Makdis	35-36-57
Bezalel	21-22
Bizans	70-71
Buhari	81
Bünyamin	58
Büyük İskender	32

— C —

Camp David	36
Cemal Paşa	34
Charles Warren	34
Charles Wilson	34
Chartres Katedrali	33
Conrad Schick	34

— D —

Dagon	41-42
Danyal	72
Darius	32
Datan	29

— E —

Ebu Cafer	72
Efrayim	49
Ehud Barak	36
Ekron	42-43
El-Bera ibn Azib	81
Elam	40
Eli	23-41-52-58
Encyclopedia Judica	13
Erden	46-47
Eriha	47-50-51
Eski Ahid	13-17-37-38
Etiopya	31
Evanjelik	63
Ezikiel	33

— F —

Fars	62
Filistiler	23-41-42-43-51-52-54-58-59-82
Filistin	34-36-60
Finehas	51
Firavun	45-83

— G —

Gata	42
Gerşon	26-27
Girgaşiler	46
Gözlem Yayınevi	13
Grek	16

— H —

Haçlı Seferleri	34
Haçlılar	33-34
Hebron	27
Heraklius	70-71
Hezekiel	32
Hristiyan	33-52-63
Hiram Abiff	33
Hişam b. As	71
Hittiler	47
Hiviler	47
Hofri	51
Hz. Adem	69-70-71-72
Hz. Ali	75
Hz. Davud	23-24-41-43-44-48-54-55-56-59-62-68-72-78-82-90
Hz. Ebu Bekir	71-79
Hz. Harun	16-26-27-29-30-63-65-67-68-72-76-77-82
Hz. İbrahim	41-56-69-71
Hz. İsa	15-35-63-72-74-85
Hz. İshak	41-72
Hz. İsmail	69-72
Hz. Lut	72
Hz. Muhammed	69-70-71-76-86-89
Hz. Musa	16-17-18-19-21-22-25-26-27-28-29-30-31-35-39-40-46-47-49-50-52-54-57-58-62-64-65-66-67-68-72-73-75-76-77-80-82-83-89
Hz. Nuh	71
Hz. Ömer	86
Hz. Süleyman	24-25-33-35-41-56-59-68-72-82-90
Hz. Şit	69
Hz. Yakub	26-41-56-70-71
Hz. Yusuf	72

— İ —

İbrani	16-18-22-25-38-49
İbrani Üniversitesi	13

Ilya	62
Ilyada	32
İncil	31-86
İngiliz	34
İskoç Masonluğu	33-34
İslam	12-14-35-36-64-66-70-71-73-74-76-87-89
İsrail	35-36-42-43-44-47-48-49-51-56-57-64-66-83-85-86-87-88
İsrailiyyat	77-90
İsrailoğulları	11-12-13-16-17-18-20-21-22-23-26-27-28-29-30-31-32-38-41-43-45-46-47-49-50-51-52-53-54-55-56-57-58-59-60-62-65-66-67-68-70-73-75-78-80-82-85-86-88-89-90

— J —

Jeremiahi	31
-----------	----

— K —

Kalisthenes	32
Kedar	69-70
Kehat	26
Kenan Diyarı	17-23-49-50
Kenanlılar	47-50
Keşşaf	67
Kızıl Deniz	47
Kidon	44
Kiryath-Yearim	43-44-54-59
Kitab-ı Mukaddes	13-19
Kohat	27
Kohen	25-26-28-31
Korah	29
Kuba Mescidi	89
Kudret helvası	63
Kudsu'l-Akdes	24-25-28-41-44-59

Kudüs	13-15-23-24-25-31-33-34-43-44-54-55-56-58-59-61-63-74-85
Kur'an-ı Kerim Kutsal Kâse	12-14-44-65-66-68-69-70-72-77-79-80-81-82-90 35

— L —

Levililer	25-26-27-28-29-30-43-46-54-58
Lübnan	24

— M —

Mabed Şövalyeleri	33-34
Mann	29
Merari	26-27
Mescid-i Akas	34-36-45-63
Mesih	13-33-62-63-85-86
Mezopotamya	86
Mısır	16-22-29-31-33-38-43-45-50-57-58-88-89
Michael Lamy	34
Mişkan	25-44-57
Montagu Parker	34
Muallaka kayası	34
Mücahid	75

— N —

Nahon Ovası	44
Nebo Dağı	31
Nebukednazzar	31
Nil	16
Nu'ayin b. Abdullah	71

— O —

Obed-Edom	44
Odessia	32
On Emir	16-17-28-54-56-66-77-83-85-87

— P —

Paran	49
Perizziler	47
Pesah	47
Peter Partner	35

— R —

Rabah	28
Ragıb	80
Razi	67
Rehobeam	57
Reuben	29

— S —

Samuel	41-64-67-68-70-72
Saul	23-64-78
Sekine	65-68-74-75-76-77-79-80-81
Shekem	56
Sina	11-16-17-18-19-28-31-38-45-46-69-88
Sinagog	32
Sion	24-32-41
Sovuat	57
Strabon	32
Sukotta	57
Süddi	74
Süleyman Mabedi	23-24-31-33-35-39-44-56-58-59-89

— Ş —

Şehira	38-39-40-61-63-85
Şekem	57
Şemseddin Sami	66
Şemun	64-67-68
Şii	15
Şilo	23-51-52-58

— T —

Taberi	76
Tâbût	12-13-64-65-66-67-68-69-70-71-72-73-74-76-77-78-80-82-83-89-90
Talmud	31
Tâlût	64-76-82-90
Tapınak	28-33-34-45-53-61
Tapınak Dağı	45
Tapınakçılar	34-35
Tebah	18
Templer	33
Tevrat	28-32-52-55-58-62-64-65-66-68-70-74-77-80-82-86-87-88-90
Tih Çölü	29
Titus	45
Tora	18-25
Tsadok	55

— U —

Ubade b. Samit	71
Useyd	81
Uzza	44
Uzziel	27

— Ü —

Ürdün 23-31

— V —

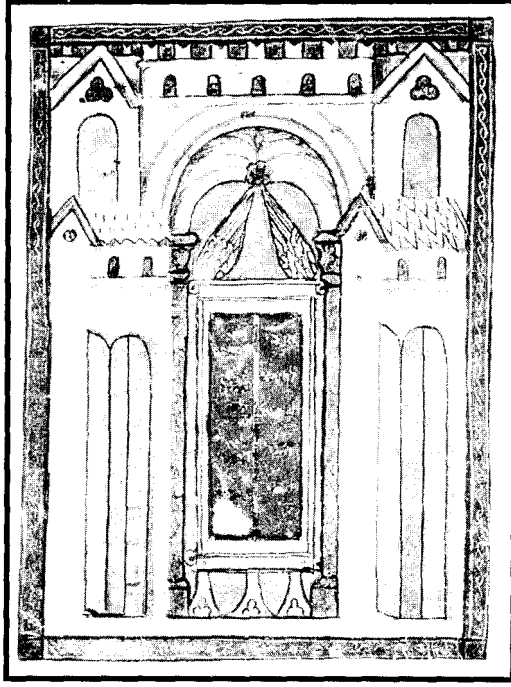
Vehb b. Münebbih 77

— Y —

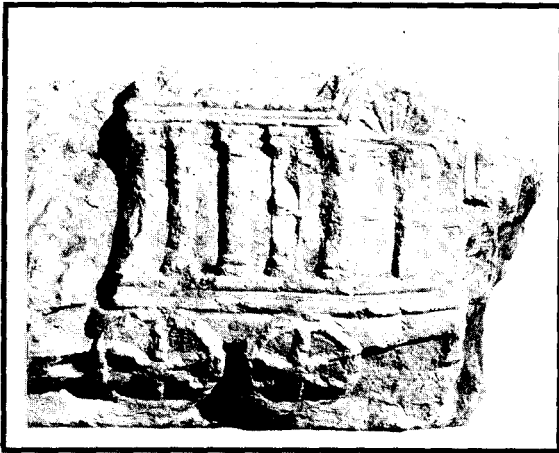
Yahuda 21-22-44-57
 Yahudi 11-12-13-17-18-25-32-33-36-37-38-54-57-58-
 61-62-63-64-65-66-69-73-74-78-82-85-89-90
 Yebusiler 47
 Yehova 11-12-13-17-18-40-47-48-59-60-88-89
 Yeni Ahid 13
 Yeremya 32
 Yerobeam 57
 Yerusalayim 57
 Yeruşalim 32-55-56-61
 Yeşa 23-46-47-50
 Yitshar 27
 Yohweh 17-18-19-21-22
 Yom Kipur 44
 Yoşya 31-32
 Yubel 51
 Yuşa ibn Nun 72

— Z —

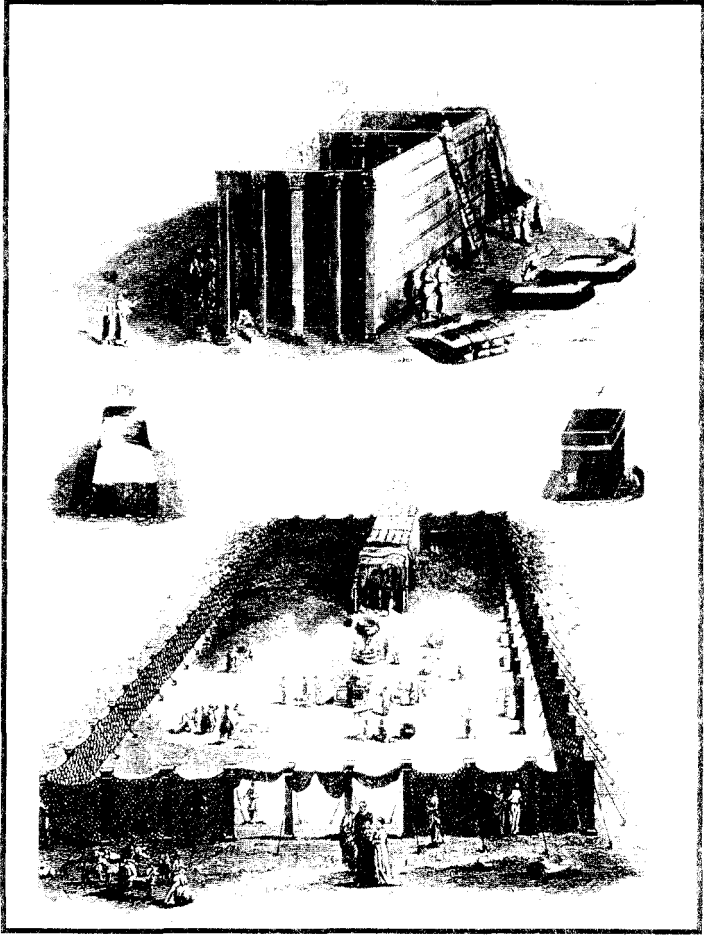
Zemahşeri 78
 Zül'-karneyn 72

Sarajevo Haggadah Tapınağı'ndan bir resim.
Sandığı Kerubimler kanatları üstünde taşırken gösteriyor.

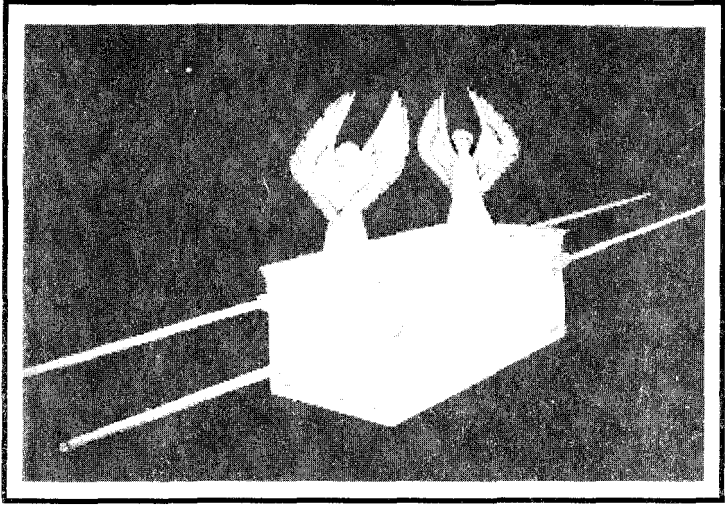
Sandık arabada taşınırken. Friz. Kopernaum Havzası.

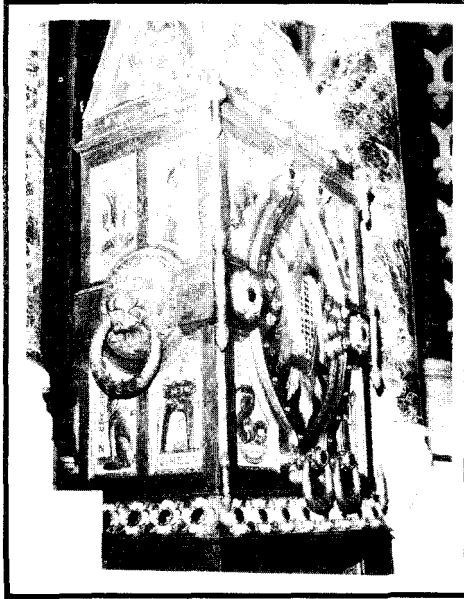
Çadır Tapınağın temsili resmi.

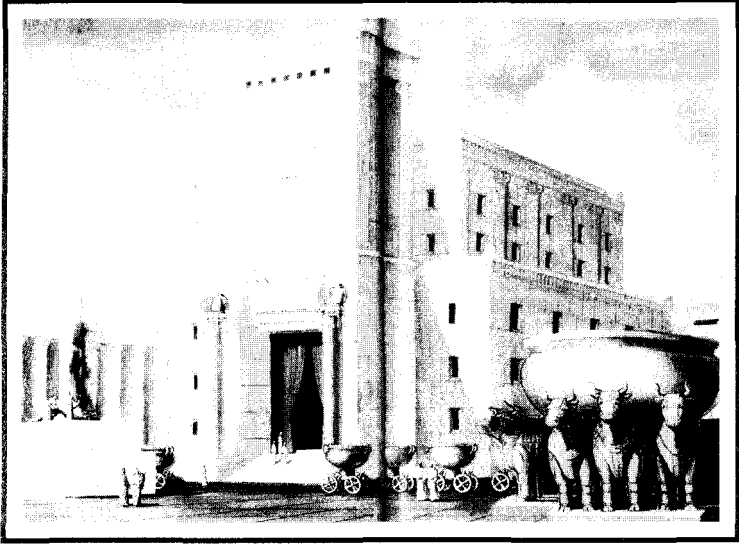
Fasanestrasse'de Havra Sandığı, Charottenbur, Berlin
1912'de tamamlanmış 1938'de yıkılmıştır.

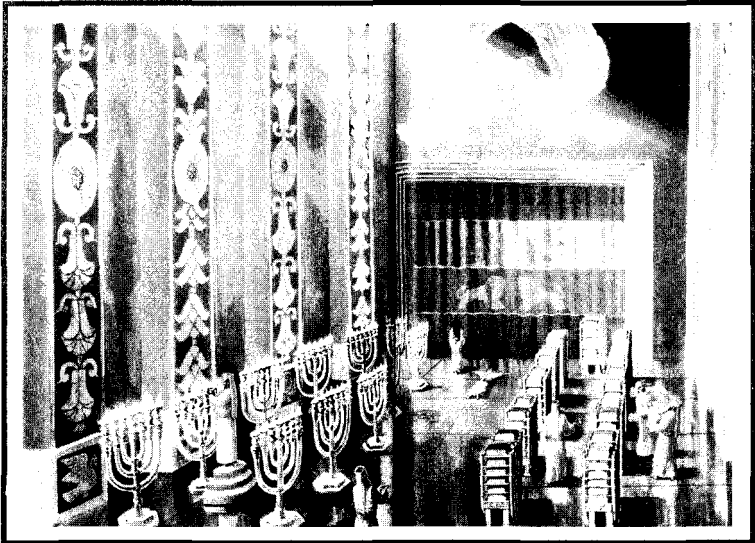
Ahid Sandığı'nın Kerubimlerle birlikte tasviri

Taşınabilir Sandık Emanu-El Tapınağı, San Francisco

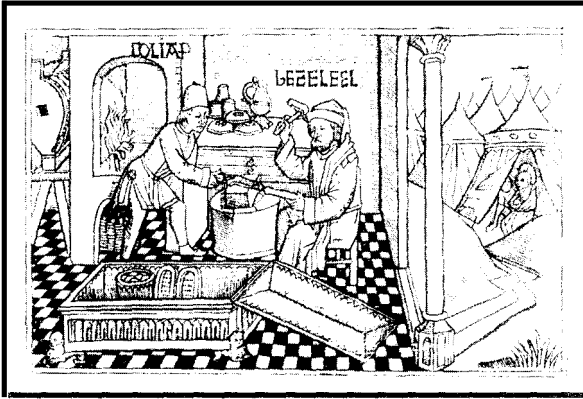
Süleyman Mabedi'nin dış görünümü

Süleyman Mabedi'nin iç görünümü.

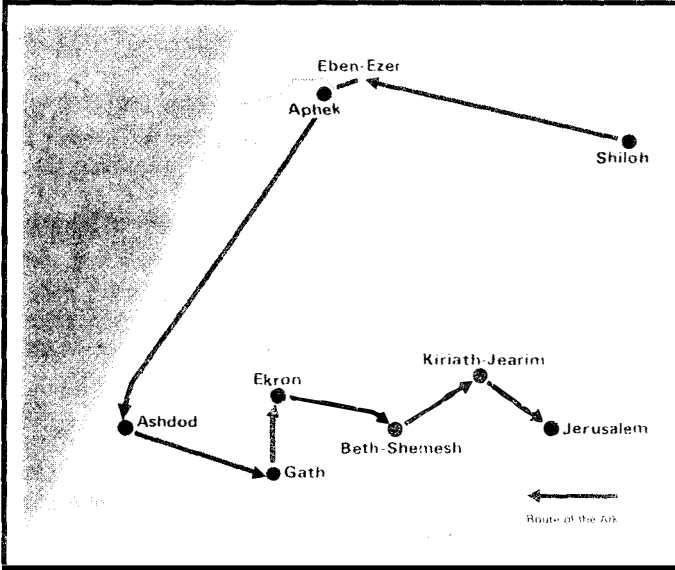
Levililer Sandığı Jordan Nehri'nden geçirirken
12. Yüzyıl İspanyol İncili'nden. Leon S. Isidoro
M.S. 3 Fol. 93V

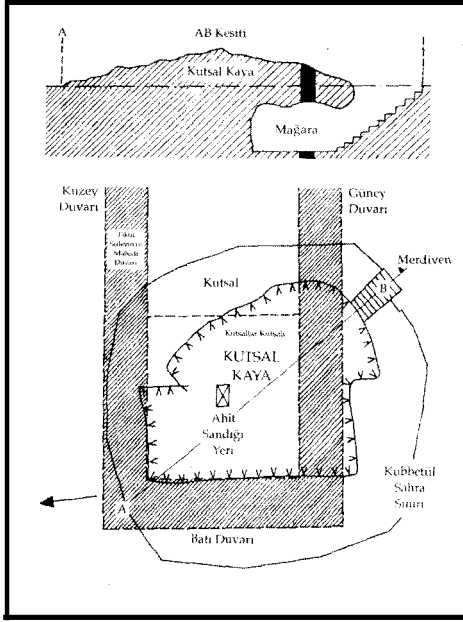
Bezalel ve Oholia Çadır Mabedi inşa ederken
ahşap baskı Kopergel İncili'nden.
Nurenberg 1483 Kudüs İsrail Müzesi Arşivleri.

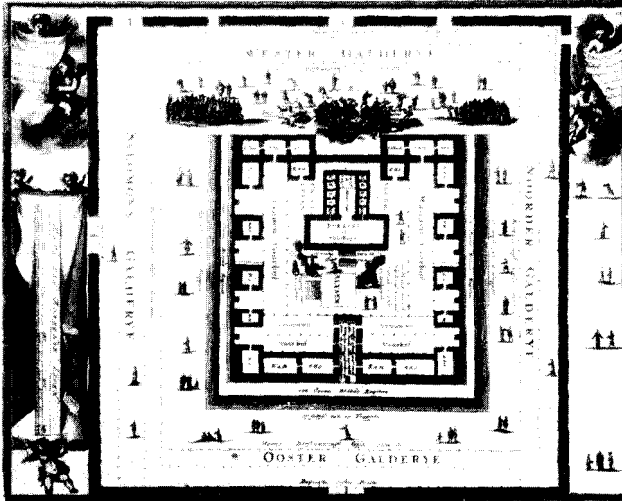
Fresk.Dura Europos Havrası'nda Filistinlilerin ele geçirdikleri sandıkla geri döndüklerini gösteriyor.

Ahid Sandığı'nın takibettiği yol. Shiloh'tan getirdikten sonra, Eben-Ezer'de Filistinliler tarafından ele geçirilip geri getirilişini gösteren harita.

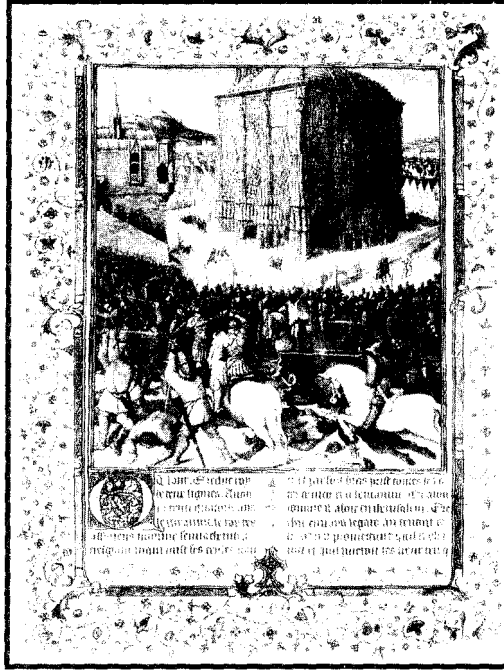
Kutsal Kaya'nın yandan ve 'epeden krokisi

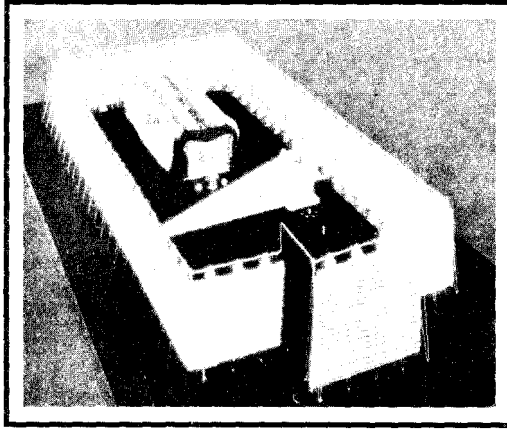
Süleyman Mabedi'nin planı

14. Yüzyıl Ahid Sandığı Prag, Altneushul. Bu yapı Avrupa'daki en eski sinagoglardan biridir. Fotoğraf; Prag Devlet Yahudi Müzesi.

Nebukadnezar'ın Ordusu Tapınak'a hücum ederken.
Jean Fouquet'in minyatürü. Fransa 15. Yüzyıl Paris.

Tapınak modeli

15. Yüzyıl
Rothschild Mecmuası'ndan
detay. Kapalı Ahid Sandığı.
Kudüs, İsrail Müzesi.
M.S. 180/51, Fol. 105 B

Bezalel Tanrı'nın
elinden esinlenerek
Kerubim heykelini
yapıyor. Sol tarafta
Musa On Emir levhalarını
alıyor.
İsrail Charleston
Tapınağı'ndaki Sandığın
kapısındaki ahşap kabartma.
Milton Horn
tarafından yapılmıştır.

Lütfi Kaçan

Kitab-ı Mukaddes ve İslâm Geleneğinde
ahid sandığı

Bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; Sandığın yahudi inancındaki yeri; ortaya çıkış süreci ve özellikleri, içine konulan nesnelere, akıbeti hakkındaki gelişmeler; kutsallık kazanmasının nedenleri, sosyolojik etkisi; siyasi ve manevi hayat üzerindeki etkileri ve son bölümde ise, Sandığın günümüzdeki yahudilerin mesih inancı üzerindeki etkileri üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde, inceleme konumuzu Ahid Sandığının İslâm geleneğindeki yeri teşkil etmektedir. Bu bölümde, Tâbût'un/Sandığın etimolojik anlamı ve özellikleri; kökeni hakkındaki farklı yorumlar; sandıkla gelen sekîne ve bakiyye kavramları ve içindikiler hakkında yapılan batınî yorumlar ele alınmaya çalışılmıştır.

internetten sipariş için
www.kitapalemi.com

YAYINLARI
atac

ISBN 975-8845-07-1

9 789758 845071

6.00